

BARIŞÇIL TOPLANTI VE GÖSTERİ HAKKI İZLEME RAPORU 2021

**BARIŞÇIL TOPLANTI VE
GÖSTERİ HAKKI
İZLEME RAPORU
2021**

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
Kamerhatun Mah. Hamalbaşı Caddesi
No:22/2-3 Beyoğlu İstanbul
Tlf: 0212 293 63 77
www.esithaklar.org
email: esithaklar@gmail.com

Yayına Hazırlayanlar
Alara Sert
Berfin Kübra Ceyhan
Nejat Taştan
Nur Tüysüz

Grafik Tasarım: *Mehmet Ali Çelik*
Kapak Fotoğrafı: *Serkan Ocak / DW*

Basım Yeri: *Ceylan Matbaası*
İSTANBUL - 2021

*Bu rapor The National Endowment
for Democracy tarafından desteklenen
Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkının
İzlenmesi Projesi kapsamında
hazırlanmıştır. Bu raporun içeriğinin
sorumluluğu tamamıyla
Eşit Haklar İçin İzleme Derneği'ne aittir.*

İçindekiler

- 6 **Kısaltmalar**
- 7 **Giriş**
- 8 **Hukuki Mevzuat**
 - 8 *Uluslararası Mevzuat*
 - 9 *Ulusal Mevzuat*
- 13 **Mülki İdarenin Toplanma Özgürlüğüne Yönelik Aldığı Kısıtlama Kararları**
 - 13 Mülki İdarenin Genel Kapsamlı Kısıtlama Kararları
 - 22 Mülki İdarenin Spesifik Sınırlama Kararları
- 27 **Yasaklanan Etkinlik Örnekleri: Özel Günler**
 - 28 8 Mart Dünya Kadınlar Günü
 - 29 21 Mart Newroz Kutlamaları
 - 30 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü
 - 31 Onur Haftası
 - 32 1 Eylül Dünya Barış Günü
 - 33 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü
- 34 **Müdahale Edilen Barışçıl Gösteriler**
- 47 **Caydırıcı Etki Yaratan Uygulamalar**
- 49 **Sonuç Gözlemleri ve Öneriler**
- 50 **Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Bakımından İdari Yargının Etkili Başvuru Yolu Olma Niteliği – D. Çiğdem Sever**

Kısaltmalar

AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AYM	Anayasa Mahkemesi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇHD	Çağdaş Hukukçular Derneği
DBP	Demokratik Bölgeler Partisi
DTK	Demokratik Toplum Kongresi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
EMEP	Emek Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
İHD	İnsan Hakları Derneği
KK	Kabahatler Kanunu
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
Kaos GL Derneği	Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği
MSHUS	Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OHAL	Olağanüstü Hal
TJA	Tevgera Jinên Azad (Özgür Kadın Hareketi)
TGYK	Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
UHK	Umumî Hıfzıssıhha Kanunu
YD	Yürütmenin Durdurulması

Giriş

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) olarak 2015 yılında çıkarılan ve kamuoyunda “İç Güvenlik Yasası” olarak bilinen yasanın kamu otoritelerinin barışçıl toplanma özgürlüğüne müdahalelerini daha da artacağı endişesiyle barışçıl gösteri ve toplantı hakkını izleme ve raporlama kararı aldık. İzleme ve raporlama çalışmalarımızın temel amacı, barışçıl toplanmalara ilişkin ihlallerin görünür kılınması, temel sorun alanlarının ortaya konulması ve toplanma özgürlüğünün uluslararası standartlara uygun yasal güvencelere kavuşturulmasıdır.

Barışçıl toplantı ve gösteri hakkı, bireylerin kendilerini toplu şekilde ifade etmelerine ve ait oldukları toplumun şekillenme süreçlerine katılmaya imkan verir. Barışçıl toplantı ve gösteriler, diğer hakların tanınması ve yararlanılabilmesi için kullanılan önemli bir araçtır. Bu bağlamda ve ilgili diğer haklarla birlikte, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulculuk ilkelerine dayalı katılımcı yönetim sisteminin esas temelini oluşturmaktadır.¹

Türkiye’de hukukun üstünlüğü ve demokratik standartlardaki aşınmanın temel hak ve özgürlüklere etkileri, barışçıl toplanma özgürlüğünün durumuna bakılarak görülebilir. Hukuksuz yasaklamalar, kamu makamlarının yetkilerini keyfi şekilde kullanması, ayrımcı uygulamalar, yasal tüm araçların caydırıcı etki yaratmak için kullanılması, etkili başvuru yollarının eksikliği, yargısal taciz ve cezasızlık son altı yılda barışçıl toplanma özgürlüğü bakımından öne çıkan sorun alanlarıdır.

Yurttaşların hak taleplerini/tepkilerini dile getirmelerinin bu bağlamda da demokratik katılımın önemli bir aracı olan barışçıl toplantı ve gösteri hakkına getirilen kısıtlamalar, başta ifade özgürlüğü olmak üzere, katılım hakkı, örgütlenme özgürlüğü, seçme seçilme hakkı gibi bir dizi hakkında kısıtlanması anlamına gelmektedir. Bu durum, sivil alanın sürekli baskı altında olmasıyla bağlantılı olarak insan hakları alanında mücadele eden hak savunucuları ve sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini de etkilemektedir.

İzleme yaptığımız altı yıllık sürece bakıldığında hakkın kullanımının giderek daha da zor bir hal aldığı ifade etmek mümkündür. İhlallerin temel kaynağı uluslararası normlarla uyumlu olmayan yasal düzenlemelerdir. Ancak tüm uyumsuzluğuna rağmen mevcut yasal düzenlemelerin keyfi ve ayrımcı pratiklerle uygulanması sorunu büyötmektedir. Örneğin yasadaki² “bildirim” yükümlülüğünün uygulamada “izin alma” şartına dönüşmesi hem mülki idarenin hakka getirdiği kısıtlara hem de güvenlik güçlerinin toplantı ve gösterilere müdahalesine kaynaklık etmektedir. Anayasa’nın 34. maddesindeki düzenlemeye rağmen çoğu durumda barışçıl toplantı ve gösteriler, siyasiler ve medya tarafından kolaylıkla “kanunsuz”, “yasadışı” ya da “provokasyon amaçlı” olarak nitelendirilmekte, kriminalize edilmektedir.

Rapora kaynaklık eden veriler, ilgili ulusal ve uluslararası mevzuat; bilgi edinme başvuruları; milletvekilleri tarafından verilen yazılı/sözlü soru önermeleri ve cevapları; ulusal istatistikler; yerel mahkemelerde görölmekte olan ilgili davaların gözlemi; valilik ve kaymakamlık internet sitelerinin izlenmesi; yerel, ulusal ve uluslararası mahkeme kararlarının, ulusal ve uluslararası mekanizmalar tarafından alınan kararlar ve internet basını ile yerel yazılı basının taranması yoluyla toplanmıştır. Veri toplama aşamasında anlamlı bütünler oluşturmak ve karşılaştırmaya olanak sağlaması açısından kategorilerin oluşturulmasına dikkat edilmiş ve veriler bu kategorilere göre ayrıştırılmıştır. Elde edilebilen veriler hakka ilişkin uluslararası standartlar ve göstergeler üzerinden analiz edilmiştir.

1 İnsan Hakları Komitesi, 37 No’lu Genel Yorum, <https://www.esithaklar.org/2020/08/insan-haklari-komitesi-genel-yorum-no-37/>

2 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu.

2021 yılı raporumuzun ilk bölümünde barışçıl toplantı ve gösteri hakkına ilişkin uluslararası ve ulusal mevzuata dair kısa bir değerlendirme bulunmaktadır. İkinci bölümde yıllar içinde giderek artan oranda karşılaştığımız mülki idarelerin hakka getirdiği kısıtlamalar yer almaktadır. Üçüncü bölümde özel günler başlığı 1 Mayıs İşçi Bayramı, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 21 Mart Newroz Bayramı, 1 Eylül Barış Günü, 21 - 27 Haziran Onur Haftası gibi her yıl gerçekleştirilen toplanmalara ayrılmıştır. Dördüncü bölümde 2021 yılında müdahale edilen toplantı ve gösterilerin verileri ve analizleri bulunmaktadır. Raporun son bölümünde ise sonuç gözlemleri ve öneriler yer almaktadır. Bu rapor, sadece erişilebilen veriler üzerinden hazırlanmış olup hiçbir durumda Türkiye’deki tüm durumu yansıtır olarak kabul edilmemelidir.

Rapora ek olarak Doç. Dr. Çiğdem Sever tarafından hazırlanan “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Bakımından İdari Yargının Etkili Başvuru Yolu Olma Niteliği: Yasaklama Kararlarında İptal Davaları ve Kötü Muamelede Tam Yargı Davaları Açısından Bir İnceleme” makalesi yer almaktadır.

Raporumuza katkılarından ötürü Doç. Dr. Çiğdem Sever’e, kapakta yer alan fotoğrafını kullanmamıza izin veren Serkan Ocak’a ve katkılarından dolayı Mazlum Subaşı ve Oset Yılal’a çok teşekkür ederiz.

Hukuki Mevzuat

Uluslararası Mevzuat

Barışçıl toplanma özgürlüğü, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si yanında Türkiye'nin de taraf olduğu BM Medeni ve Siyasal Hakları Uluslararası Sözleşmesi'nin 21. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Barışçıl toplanma özgürlüğü kişilerin kendini kolektif olarak ifade etmesine ilişkin bir hak olmakla birlikte, birçok uluslararası insan hakları mekanizması tarafından katılımcı ve çoğulcu demokrasilerin temel yapı taşlarından biri ve diğer hakları tamamlayıcı bir nitelik taşımakta olduğu değerlendirilmektedir.

Bu nitelikler itibariyle barışçıl toplantı ve gösteri özgürlüğü, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve katılım hakkı gibi diğer haklarla yakın bir ilişki içindedir. Tarihsel olarak barışçıl toplanma özgürlüğü azınlıklar ya da dezavantajlı grupların temel haklarının tesisi ya da haklarının savunulması için önemli bir araç olmuştur. Bu durum da göz önünde bulundurularak barışçıl toplantı ve gösteri hakkının kullanımı ya da hakka getirilecek kısıtlamalarda ayrımcılık yasağı ilkesi her koşulda göz önünde bulundurulmalıdır.

Her ne kadar barışçıl toplanma özgürlüğü sıklıkla "protesto" hakkı olarak algılsa da, hakkın kapsamı çok daha geniştir ve sadece protesto hakkından ibaret değildir. Barışçıl toplanma özgürlüğü, protestolar ve hatta barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerinin yanında özel ya da kamusal alanda, durağan ya da hareketli biçimde, çevrimiçi ya da çevrimdışı olarak, eğlence, kültürel, dini ya da ticari gibi amaçlarla kişilerin bir araya geldiği toplanmalar da dahil olmak üzere geniş bir yelpazeyi kapsar. BM İnsan Hakları Komitesi'nin 2020 yılında kabul edilen 37 No'lu Genel Yorumunda toplantı kavramının birden fazla katılımcıyı ima ettiği, bu sebeple de bireysel protestocuların da farklı sözleşme hükümlerinden yararlanabileceğini ifade edilmiştir.³

Devletlerin barışçıl toplantı ve gösteriler ile katılımcılarını koruma bağlamında pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Kamu otoriteleri mümkün olduğunca barışçıl toplantıların devamlılığı için çaba göstermeli, kısıtlamalara gereksiz şekilde başvurmamalı, özellikle yasaklama son çare olarak istisnai şekilde kullanılmalıdır. Yetkililer, barışçıl toplantı ve gösterileri sadece içeriğine, toplantının mesajı ya da düzenleyicilerin kimliğine dayalı sebeplerle kısıtlamamalıdır. Tüm hak ve özgürlüklere getirilecek kısıtlamalarda geçerli olduğu üzere barışçıl toplantı ve gösteri hakkına yönelik kısıtlamalar da kanunilik, ölçülülük ve gereklilik kriterlerini karşılamalıdır.

Toplantılar, barışçıl olduğu sürece bu hakkın korumasından yararlanabilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ifade özgürlüğünde olduğu üzere barışçıl toplanma özgürlüğüne dair içtihatlarında da fikir, iddia ya da mesajların kışkırtıcı, rahatsız edici ya da şok edici nitelikte olabileceği, toplumun büyük kesimi tarafından kabul görmeyebileceği ancak yine de buna müsamaha gösterilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.⁴ Toplantıların hakkın koruması dışına çıkması için temel olarak şiddete teşvik ya da şiddet kullanımı konusunda ikna edici kanıtların olması gerekir.⁵ Sadece bazı katılımcılar şiddet kullansa dahi bu toplantının tümünün dağıtılması için yeterli sebep değildir, şiddete başvuran kişiler toplantının kalanından ayrılmalı ve bu kişilere müdahale edilmelidir.⁶

Söz konusu pozitif yükümlülükler bağlamında barışçıl toplantı ve gösteriler esnasında yürütülen kolluk faaliyetleri özellikle öne çıkmaktadır. Taraf devletler kolluk kuvvetleri-

3 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 37 Madde 21: Barışçıl toplanma hakkı, CCPR/C/GC/37, para. 12

4 Stankov ve İinden Birleşik Makedonya Örgütü / Bulgaristan, Başvuru no. 29221/95 and 29225/95, ECHR 2001-IX, para. 97.

5 Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), 'Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)', 15 Temmuz 2020, para. 19.

6 https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_11_ENG.pdf, para. 110.

nin görevlerini insan hakları temelli bir yaklaşım ile ifa etmesini sağlamalıdır. Orantısız güç ya da öldürücü olmayan silahların usulüne uygun olmayan şekilde kullanımı barışçıl toplantı ve gösteri hakkının ihlaliyle birlikte yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağının da ihlali ile sonuçlanmaktadır. Her türlü hak ihlali şikayetine dair hesap verilebilirliğin sağlanması elzemdir ve cezasızlık her koşulda önlenmelidir.

Barışçıl toplantı ve gösterilerin düzenleyicileri ya da katılımcılarına yönelik meşru ve gerekli olmayan cezalar, toplumun tüm kesimleri için caydırıcı etki yaratabilir. Bildirim yükümlülüğü gibi sadece bürokratik ve idari düzenlemelerin yerine getirilmemesi, toplantılar barışçıl olduğu sürece ağır cezalarla sonuçlanmamalıdır.

Ulusal Mevzuat

Barışçıl toplantı ve gösteri hakkı, Anayasa'nın 34. maddesi ile güvence altına alınmıştır:

“Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.”⁷

Öte yandan barışçıl toplantı ve gösteri hakkına dair temel kanun olan 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (TGYK), Anayasa'daki insan hakları normları ile uyumlu çerçeveyi daraltmaktadır. TGYK, barışçıl toplantı ve gösteri hakkı konusunda devletin koruma ve kolaylaştırma yükümlülüklerini yok saymakta ve hakkın kısıtlanmasına odaklanmaktadır.

Anayasa hükmü, *herkesin* barışçıl toplantı ve gösteri hakkına sahip olduğunu açıkça belirtmesine rağmen TGYK ayrımcılık yasağına aykırı şekilde yabancı uyrukluların⁸ hakkı kullanımını kısıtlamakta, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne aykırı şekilde çocukların ve fiil ehliyetine sahip olmayanların⁹ düzenleme kurullarında yer almalarını engellemektedir. Anayasa'da “izin almaksızın” kullanılabilmesi öngörülen barışçıl toplantı ve gösteri hakkı konusunda TGYK, bildirim rejimi öngörmektedir. Her ne kadar bildirim rejimlerinin barışçıl toplantı ve gösteri hakkını zayıflatığı öne sürülse de bildirim yükümlülüğü toplantı ve katılımcılar bakımından güvenliğin sağlanmasını amaçladığı için kendi başına hak ihlali teşkil etmemektedir. Ancak TGYK'da öngörülen bildirim rejimi, spontane gösteriler için herhangi bir muafiyet ya da açıklama getirmemektedir. Uygulamada ise bildirim yükümlülüğü kolluk ve mülki idare tarafından bir izin rejimi olarak işletilmekte, ihlallere dayanak olmaktadır.

Barışçıl toplantı ve gösteriler, çoğunlukla kolektif olarak topluma mesaj iletilmesini ya da ortak bir ifade/amaç arkasında birleşilmesini sağlamaktadır. Bu sebeple çoğunlukla barışçıl toplantıların zaman ve mekanı toplanmanın amacıyla derinden ilişkilidir. Ancak TGYK çok geniş kapsamlı ve muğlak şekilde mekan yasakları düzenlenmişti: “... parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz.”¹⁰ Kanunda çok geniş bir biçimde “kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri” tanımı yapılmaktadır. Barışçıl olsa dahi herhangi bir gösterinin kanunda yasak olarak belirlenen bir

7 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

8 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, madde 3.

9 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, madde 9.

10 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, madde 22.

mekanda (örn. parklar) ya da mülki idarenin belirlediği alan ve güzergahlar dışındaki yerlerde yapılması barışçıl gösterilerin kanuna aykırı addedilmesi sonucunu doğurmaktadır. Mekan yasakları haricinde verilen bildirimdeki güzergahın dışına çıkılması dahi kanuna aykırı gösteri kapsamında değerlendirilmektedir. Ayrıca kanunda kolluk kuvvetlerine kanuna aykırı gösterileri dağıtma yetkisi de verilmektedir. Oysa AİHM içtihatları uyarınca bildirim yükümlülüğünün eksikliği ya da verilen bildirim dışına çıkma gibi prosedürel eksiklikler halinde dağıtma yetkisinin kullanımı gereklilik ve ölçülülük kısıtlarına tabidir.¹¹

Hem sivil toplum örgütleri (STÖ) hem de hukukçular tarafından barışçıl toplantı ve gösteri hakkı ihlallerinin büyük çoğunluğunun TGYK'daki dar ve kısıtlayıcı çerçeveden kaynaklı olduğu defalarca ifade edilmiştir. Çoğunluğu barışçıl toplantı ve gösterilerde orantısız güç kullanımına ilişkin davalardan oluşan Ataman Grubu kapsamında 2008 yılından beri Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, yaptığı inceleme ve verdiği tavsiyelerde 2911 sayılı Kanunda reforma gidilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Buna karşın kanunda kayda değer düzenleme yapılmamaktadır. Yıllar içinde parçalı halde kanunda değişiklikler gerçekleşmiş olsa da barışçıl toplantı ve gösteri hakkına yönelik düzenlemelerin, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle uyumlu hale gelmesine dair anlamlı bir gelişme yaşanmamıştır.

Temel hak ve özgürlüklere getirilecek kısıtlamaların başta kanunilik olmak üzere ölçülülük ve gereklilik kriterlerini karşılaması uluslararası hukukun temel prensiplerinden olmasına rağmen Olağanüstü Hal (OHAL) döneminde başlayan temel hak ve özgürlüklerin genelgeler ile kısıtlanması yoluna Covid-19 Pandemisi (pandemi) döneminde de sıklıkla başvurulmuştur. Bu tür tedbirlerin şekli olarak hukuka uygun şekilde düzenlenmemesi, tedbirlerin ihlali için getirilen müeyyidelerin de hukuka uygunluğu konusunda problem yaratmaktadır. Örneğin, barışçıl toplantı ve gösterilerin katılımcıları ile düzenleyicilerine tedbirlerin ihlali gerekçesiyle Kabahatler Kanunu (KK) ya da Umumi Hıfzısıhha Kanunu'na (UHK) dayanan para cezaları kesilmektedir. Barışçıl toplantı ve gösteri hakkının kullanılmasını engelleyen bu kısıtlamalar temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması için gerekli kriterleri taşımayan düzenlemelere, kararlara dayanmadığından hukuka aykırılık oluşturmaktadır.

2020 itibarıyla Covid-19 salgınıyla mücadele gerekçesiyle İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelgeler yoluyla STÖ'ler ve sendikalar gibi aktörlerin toplanma özgürlüğü hakkı süreli ya da süresiz olarak kısıtlanmıştır. Genelgeler, nitelik itibarıyla kanunilik ölçütünü karşılamamaktadır. Temel hak ve özgürlüklere yönelik kısıtlamalar Anayasa madde 13'te belirtildiği üzere kanunla yapılmalıdır.¹²

Öte yandan 2021 yılı içerisinde Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 27 Nisan tarihli 2021/19 sayılı genelgesiyle kolluk personelinin görevlerini ifa ederken ses ve görüntü kaydının alınması yasaklanmıştır. Genelgede yasaklamanın gerekçesi olarak, görevlerin ifası esnasında ses ve görüntü kaydının alınmasının personelin görevini ifa etmesini engelleyecek boyuta ulaştığı ve özel hayatın gizliliği ile kişisel verilerin ihlali sonucunu doğurduğu gösterilmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğüne bir müdahale teşkil eden bu genelge kanunilik kriterini karşılamamaktadır. Ayrıca Genelge, basın özgürlüğü ve haber alma hakkı yanında gösterilere müdahaleler sırasında basın mensuplarına orantısız güç kullanımının belgelenmesini engellemektedir. Genelgeye karşı bazı STÖ'ler ve Barolar dava açmış ve Danıştay, bu davalarda yürütmeyi durdurma kararı vermiştir.¹³ Raporun yazıldığı tarihte henüz bir iptal kararı söz konusu değildir.

Mart 2021 yılında yayınlanan, hak ve özgürlükleri geliştirmek için çıkarılan İnsan Hak-

11 Navalnyy / Rusya [GC], Başvuru no. 29580/12 ve 4 tane daha, 15 Kasım 2018, para. 137.

12 Kemal Gözler, "Genelge Devleti: Hukukta Şeklin Önemi Üzerine", (www.anayasa.gen.tr/genelge-devleti.htm) (Yayın Tarihi: 14 Mayıs 2021), erişim tarihi: 06.02.2022.

13 Danıştay 10. Daire, 2021/3344E, 2021/4138 K, 20.09.2021.

ları Eylem Planı'nın 14 hedefleri arasında toplanma özgürlüğü de yer almakta; "4. Amaç İfade, Örgütlenme ve Din Özgürlüklerinin Geliştirilmesi" başlığı altında barışçıl toplanma özgürlüğüne dair hedefler bulunmaktadır. Barışçıl toplanma özgürlüğüne dair herhangi bir sorun analizi yapılmazken kanunla öngörülen bildirim rejiminin "Anayasa ve AIHM içtihatlarıyla uyumlu" olarak kamu düzeni ve kişilerin can ve mal güvenliğinin sağlanması amaçlarını taşıdığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda geçmiş yıllarda 2911 sayılı Kanunda değişiklik yapıldığı, 2014'te hayata geçirilen demokratikleşme paketi ile "toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılacağı yer ve güzergâhın belirlenmesinde ilgili yerel yönetim temsilcileri, siyasi partiler, meslek örgütleri ve sendikaların da görüşü" alınmaya başlandığı ifade edilmiştir. Toplantı ve gösteri hakkı mevzuatının, kanuna aykırı toplantı ve gösterilere ilişkin ikincil mevzuatın uluslararası standartlara göre gözden geçirilmesi; müdahalelere ilişkin mülki idare amirlerine ve kolluk görevlilerine uluslararası standartlar gözetilerek farkındalık çalışmalarının yapılması; insan haklarının gelişmesini hedefleyen ve çalışan birey ve STÖ'lerle periyodik toplantıların gerçekleştirilmesi de amaca yönelik faaliyetler olarak tanımlanmıştır. Son derece muğlak olarak tanımlanmış hedeflere ilişkin eylem planının yayınlanmasından 2021 yılı sonuna kadar geçen sürede herhangi bir somut adım atılmamıştır.

Sonuç itibarıyla; barışçıl toplantı ve gösteri hakkına yönelik ihlallerin önemli bir oranı mevzuatın uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumsuzluğundan kaynaklanan yapısal problemlerdir. Mevzuatta mülki idareye ve kolluk kuvvetlerine geniş yetkiler tanımakta, bu yetkilerin keyfi ve ayrımcı şekilde uygulanmasını engelleyecek güvenceler bulunmamaktadır. Eylem Planı kapsamında atılması planlanan adımlar muğlak olarak tanımlanmış olup somut bir karşılığı da bulunmamaktadır. Başta TGYK olmak üzere hakkı düzenleyen mevzuatta değişikliğe gidilmesi gerekmektedir.

14 İnsan Hakları Eylem Planı, https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Eylem_Plan%C4%B1_ve_Uygulama_Takvimi.pdf, s. 60-65.

Mülki İdarenin Toplanma Özgürlüğüne Yönelik Aldığı Kısıtlama Kararları

Barışçıl toplantı ve gösteri hakkına getirilecek kısıtlamaların Anayasa ve uluslararası insan hakları sözleşmelerinde belirtilen meşru gerekçelere dayanması esastır. Bununla birlikte, kısıtlama gerekçeleri dar şekilde yorumlanmalı ve özellikle yasaklamalara son çare olarak başvurulmalıdır. Ne var ki uygulamada valilik ve kaymakamlıklar yasaklama yetkilerini bir istisna olarak değil; rutin bir ilk tedbir olarak kullanmaktadır. Bu raporda mülki idarelerce alınan kısıtlama kararlarına ilişkin veriler, genel ve spesifik sınırlama kararları olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır. Mülki idareler tarafından belirli bir zaman diliminde bütün toplantı ve gösterilere getirilen kısıtlama kararları genel; belirli bir toplantı, gösteri veya etkinliğe yönelik olarak alınan yasak kararları ise spesifik kısıtlama kararları başlığı altında analiz edilmiştir.

Ulaşabildiğimiz verilere göre 2021 yılında en az 42 farklı il/ilçede en az 305 kısıtlama kararı verilmiştir. Kısıtlama kararlarının 232'si genel, 73'ü ise spesifik kapsamlıdır.

“136. Kısıtlama için izin verilen gerekçeler dar bir şekilde yorumlanmalıdır. Toplanma özgürlüğünün önemi göz önüne alındığında, her türlü kısıtlamanın, uluslararası insan hakları hukuku kapsamında izin verilen gerekçelere uygun olması önemlidir. Bu nedenle, kısıtlamalar AİHS, MSHUS ve diğer ilgili sözleşmelerde belirtilenlerin ötesine geçmemelidir. Dahası, barışçıl toplanma özgürlüğünün azami seviyede korunabilmesi için bu belgelerde belirtilen mevcut gerekçeler dar bir şekilde yorumlanmalıdır.”

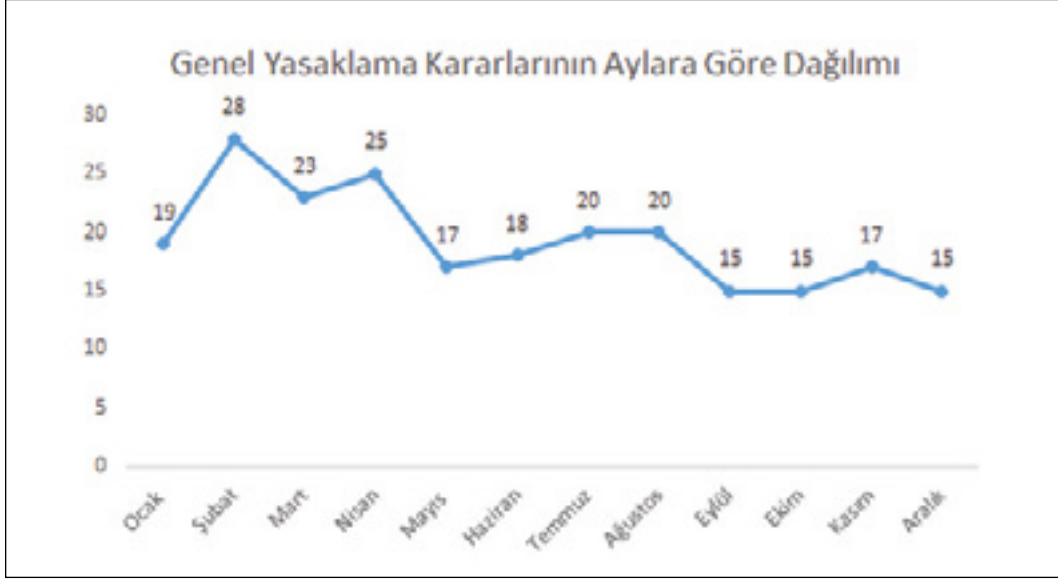
Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu** (3. Baskı),

<https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

Mülki İdarenin Genel Kapsamlı Kısıtlama Kararları

2021 yılı içerisinde en az 36 farklı ilde 229 mülki idare kararı ve pandemi önlemi olarak tüm illeri kapsayan 3 İçişleri Bakanlığı Genelgesi ile genel kısıtlama kararı alınmıştır. 14 Nisan tarihli İçişleri Bakanlığı Genelgesi ile “sivil toplum kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile birlikler ve kooperatiflerin genel kurul dahil yapacakları geniş katılımlı her türlü etkinlikleri” 33 gün boyunca yasaklanmıştır. 1 Haziran tarihli genelge ile 15 Haziran sonrasında gerçekleştirilecek genel kurullar ve etkinlikler için “fiziki mesafe ile maske/mesafe/temizlik kurallarına uyulması ve açık alanlarda kişi başı asgari 4 m², kapalı alanlarda kişi başı asgari 6 m² alan bırakılması” şartlarıyla izin verileceği ifade edilmiştir. 27 Haziran tarihinde yayınlanan bir diğer genelgede ise kapsam genişletilerek, sayılan kurumlar tarafından gerçekleştirilecek her türlü toplantı ve gösteri de aynı şartlara bağlanmıştır: “STK’lar, sendikalar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kooperatif ve birliklerin genel kurul dahil geniş katılımlı tüm etkinlikleri ile her türlü toplantı, gösteri veya yürüyüşleri için halen geçerli olan kişi başına asgari açık alanlarda 4 m², kapalı alanlarda 6 m² yer ayrılarak yapılmasına dair uygulama aynı şekilde sürdürülecektir.”

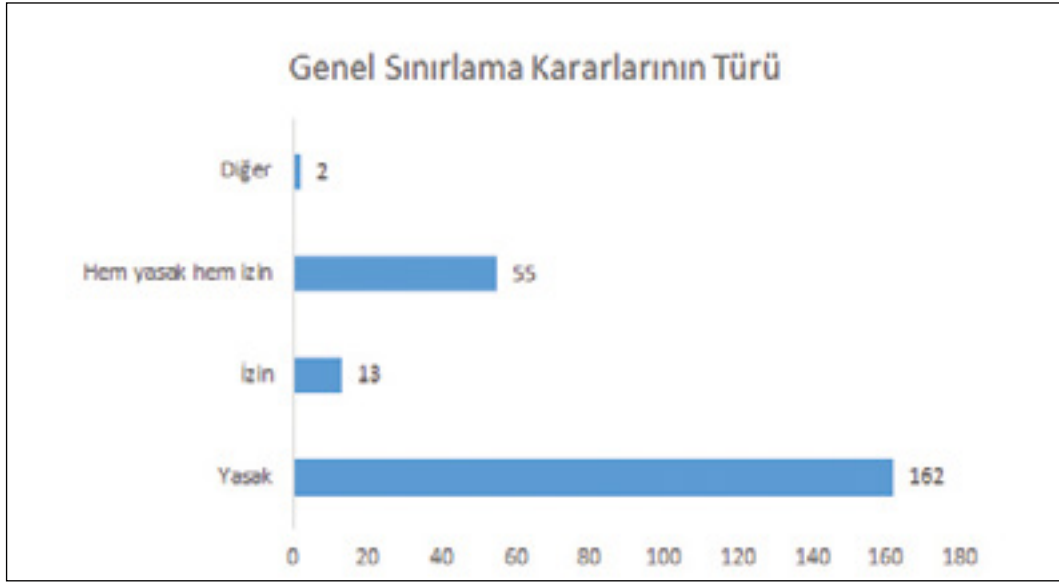
Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında genel kapsamlı kısıtlama kararlarında %8 oranında bir düşüş kaydedilmiştir. 2021 yılında en fazla kısıtlama kararı alınan iller, 25'er genel sınırlama kararı ile Siirt ve Van olmuştur. Bu illeri 23 karar ile Hakkari ve 20'şer karar ile Mardin ve Elazığ takip etmektedir. Siirt, Hakkari ve Van illeri son iki yıldır en fazla genel sınırlama kararı ilan edilen iller arasında yer almaktadır. Yine son iki yıldır en fazla genel sınırlama kararı ilan edilen ilk 5 il Kürt illerdir.

İl	Yasaklanan gün sayısı	İlan edilen yasak sayısı	İl	Yasaklanan gün sayısı	İlan edilen yasak sayısı
Adana	15	1	Kahramanmaraş	15	1
Adıyaman	40	3	Karaman	30	1
Ağrı	15	1	Kırklareli	45	2
Antalya	30	2	Manisa	15	1
Aydın	6	1	Mardin	365	20
Batman	195	13	Muğla	30	1
Bitlis	150	10	Muş	187	13
Bolu	40	2	Osmaniye	165	11
Çanakkale	15	1	Rize	30	2
Denizli	60	2	Siirt	365	25
Diyarbakır	15	1	Sinop	15	1
Edirne	14	1	Şanlıurfa	99	5
Elazığ	300	20	Şırnak	45	3
Eskişehir	45	3	Trabzon	7	1
Gaziantep	15	1	Tunceli	255	12
Hakkari	331	23	Tüm iller	33	3
Hatay	59	5	Uşak	10	1
İstanbul	188	13	Van	365	25
İzmir	7	1			

Karar Türü (Yasaklama, İzne Bağlama)

İnsan hakları hukukunda barışçıl toplantıların yasaklanmasına ancak son çare olarak başvurulması temel ilkedir. Yasaklamaya başvurulması halinde, yetkililer daha az kısıtlayıcı tedbirlerin neden ya da nasıl yeterli olmadığına dair ikna edici gerekçeler sunmalıdır. Bununla birlikte başvurulmuş tedbir, güdülen amaç ile orantılı da olmalıdır. Ancak mülki idarelerin barışçıl toplantı ve gösterileri kısıtlayan kararlarına bakıldığında genel yasaklama kararlarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Toplam 232 genel sınırlama kararının %70'i yasaklama kararlarından oluşmaktadır. Alınan 55 karar ise hem yasaklama hem izin alma şartına bağlama kararıdır. Toplantı ve gösterileri izin alma şartına bağlayan 13 karar ve İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı 2 genelge toplanmalara belirli şartlar getiren kararlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belirli süreler boyunca bütün toplantı ve gösterilerin tamamen yasaklanması uluslararası insan hakları standartları bakımından hakkın özüne dokunan “aşırı kısıtlamalar” olarak değerlendirilmektedir.¹⁵ Genel yasaklamalar hakkın kullanımını tamamen ortadan kaldırmakta ve olayların özgün koşullarına dair bir değerlendirme yapılmasını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle orantılılık prensibini de karşılamamaktadır. Raporlama bulgularımız, (2015 - 21 yıllarının tümünde) genel kapsamlı yasaklamaların ağırlıkta olduğunu göstermektedir. Hatay Valiliği 4 Şubat tarihli kararında il genelinde “tüm toplantı ve gösteri yürüyüşü, basın açıklaması, açık ve kapalı yer toplantısı ile protesto eylemi, konser, şenlik, festival, miting, çadır kurma, oturma eylemi, stand açma, çelenk sunma törenleri, açlık grevi, anma töreni, afiş, pankart ve poster asma, el ilanı ve bildiri dağıtmak, imza masası açmak, meşale yakmak ve taşımak, konferans, panel vb. tüm etkinlikleri” 15 gün boyunca yasaklamıştır.¹⁶

¹⁵ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), ‘Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı), 15 Temmuz 2020, para 133.

¹⁶ Hatay Valiliği, Yasaklama Kararı, 04.02.2021, <http://hatay.gov.tr/il-emniyet-mudurlugunun-yasaklama-karari-konu-basin-aciklamasi> (erişim tarihi 06.02.2022).

“133. Genel yasak uygulamama. Yasalarla tümünden kısıtlama, örneğin, belirli zamanlarda tüm toplantıların yasaklanması veya belirli yerlerde ya da toplantı yapmak için uygun olan halka açık yerlerde tüm toplantıların yasaklanması, toplantı özgürlüğü hakkını ihlal eden aşırı kısıtlamalardır. Kural olarak toplantıların zamanı veya yerine yönelik yasaklar getiren ve sonra bu kuralın istisnalarına izin veren kısıtlamalar, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkını bir ayrıcalığa dönüştürerek özgürlük ve kısıtlamalar arasındaki ilişkiyi tersine çevirir. Bu nedenle, genel yasakların uygulanması, toplanma özgürlüğü hakkını kullanmanın farklı yolları arasında ayırım yapılmadığı ve her durumun kendine özgü koşullarının herhangi bir şekilde değerlendirilmesini engellediği için orantılılık testini geçemeyebilir. Tümünden yasaklar, hedef kitlenin görebileceği ve işitebileceği şekilde toplantı düzenleme kabiliyetine büyük bir müdahale teşkil edebilir.”

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu** (3. Baskı), <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

Kararların %24’ü valilikler tarafından alınan hem yasaklama hem izin almaya bağlama kararları oluşturmaktadır. Bu türdeki 55 kararın 24’ü Van’da, 13’ü Batman’da, 12’si Mardin’de ve 6’sı da Tunceli’de ilan edilmiştir. Batman’da alınan kararların hepsi birbirinin tekrarı niteliğindedir. Bu kararlarda “açık ve kapalı alanlarda yapılması planlanan her türlü açık hava toplantısı, basın açıklaması, protesto/gösteri yürüyüşü, protesto eylemi, toplu karşılama/uğurlama, insan zinciri, çelenk sunma, bildiri/broşür dağıtma, stant kurma, çadır kurma, Valilik/Kaymakamlıklarca her yıl belirlenen ilan ve reklam yerlerine asılacak olan ticari reklam/tanıtım içerikli afiş/pankart vb. materyallerin haricinde söz konusu yerler ile kamu binalarına, park, bahçe, üst geçitler vb. her türlü açık alanlar ile siyasi parti binaları, sendika binaları, dernek ve STK binalarına kendi bayrak, amblem ve logoları dışında her türlü afiş/pankart vb. materyallerin asılması ile bunun gibi tüm eylem ve etkinlikler” izin alma şartına bağlanmış, “Batman M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu çevresindeki alanlardaki açık/kapalı yer toplantısı, gösteri yürüyüşü, basın açıklaması, çadır kurma, stant açma, el ilanı vb.” eylem etkinlikler” ise yasaklanmıştır.¹⁷ 2018 yılından 2021’e kadar geçen sürede Batman’da mülki idare tarafından en az 70 genel kapsamlı kısıtlanma kararı alınmıştır. Batman Barosu, 2021 yılı içerisinde ilan edilen son karar olan toplantı ve gösterileri izin alma şartına bağlayan izinsiz gösterileri yasaklayan 17 Kasım 2021 valilik kararına karşı iptal davası açmıştır. Yapılan başvuruda, son dört yılda sürekli tekrar eden kararların sistematik niteliğine değinilmiş; kararların Anayasa ve insan hakları standartları ile olan uyumsuzluğu ve bir hakkın kullanımının önceden soyut gerekçelerle, yetkililerin yükümlülükleri göz ardı edilerek ortadan kaldırılmasının orantılılık ve gereklilik kriterlerini karşılamadığı ifade edilmiştir. İptal davası, raporun yazıldığı tarih itibarıyla mahkeme tarafından karara bağlanmamıştır.

Anayasa ve 2911 sayılı TGYK’da izin şartı bulunmamasına rağmen 2021’de Bitlis, Şırnak ve Tunceli’de alınan 13 farklı karar ile gösteriler “önceden izin alma” şartına bağlanmıştır. Kararların 10’u Bitlis’te ilan edilmiştir. Bitlis’te 1 Haziran’dan 28 Ekim’e kadar barışçıl gösteri ve toplanma hakkı izin şartına bağlanmıştır. Hemen hemen hepsi aynı içeriğe sahip olan bu kararlarda Bitlis Valiliği, “meydan, cadde, sokak, yol, park gibi umuma açık alanlarda; miting, açık yer toplantıları, gösteri yürüyüşleri, oturma eylemi, protesto eylemi, insan zinciri oluşturarak yapılabilecek protesto/yürüyüş ve toplanmalar, halk kürsüleri şeklinde toplantı/toplanmalar/halk toplantıları, ses-yayın araçları (taşıt, mobil vb. araçlar) ile yapılabilecek her türlü sesli ve görsel faaliyetler, açlık grevi, çadır kurma, basın açıklamaları, her türlü stant açma, imza toplama/imza kampanyası, dilek feneri/balon uçurtmak, drone, paramotor/planör vb. her türlü hava faaliyetleri, kamu kurum/kuruluşları hariç olmak üzere anma toplantısı/anma töreni, konser, şenlik, tiyatro, skeç, sinevizyon, pandomim vb. faaliyetler, meşale yak-

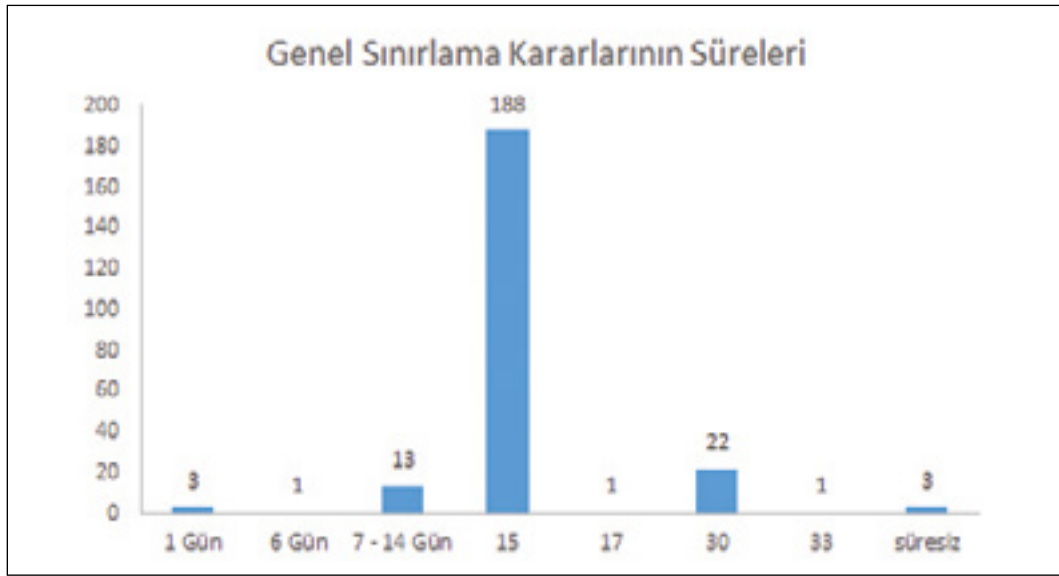
¹⁷ Batman Valiliği, “Etkinlikleri İzne Bağlama Kararı”, <http://www.batman.gov.tr/etkinlikleri-izne-baglama-karari-01112021,01.11.2021>.

ma, el ilanı, bildiri, broşür dağıtma, afiş/poster asma, sticker yapıştırma vb. türdeki her türlü eylemlerin, etkinliklerin ve faaliyetleri”nin mülki idarenin iznine bağlandığını duyurmuştur. Söz konusu kararların hepsinin gerekçesi ise şu şekildedir: “Cumhuriyetin temel nitelikleri, Devletin ve Milletın bölünmez bütünlüğü, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması, Korona Virüs (COVID-19) salgınının yayılmasının önlenmesi, genel sağlığın korunması, meydana gelebilecek olası provokasyonların ve yaşanması muhtemel toplumsal olayların önlenmesi...”¹⁸

Kısıtlamaların Süreleri:

Mülki idarenin genel sınırlama kararlarının %80’i, yani 188’i 15 gün sürelidir. Bu kararları 30 gün süreli 22 karar ve 7 - 14 gün süreli 13 karar takip etmektedir. 2’si İçişleri Bakanlığı Genelgesi, biri Beşiktaş Kaymakamlığı tarafından olmak üzere süresiz olarak ilan edilen toplam 3 sınırlama kararı bulunmaktadır.

Genel kısıtlama kararlarında süre bakımından ortaya çıkan bir diğer sorun alanı ise etkili başvuru yoluna ilişkindir. Mülki idare kararlarına karşı idare mahkemelerinde yürütmeyi durdurma ya da iptal istemli davaların açılması mümkündür. Ancak dava sürecinin uzunluğu nedeniyle mahkeme kararı açıklandığında davaya konu olan ilgili mülki idare kararı ortadan kalkmış olmaktadır. Dolayısıyla bu durum ilgili mülki idare kararına ilişkin davaların sonucunu anlamsız kılmaktadır.¹⁹

“29. Barışçıl toplantılar öncesinde, sırasında ve sonrasında bu hakkın kullanımını desteklemek üzere Taraf Devletler, etkili başvuru yollarına zamanında erişim, yargı yolları ya da ulusal insan hakları kurumları dahil, barışçıl toplantılar ile ilgili tüm organların bağımsız ve şeffaf gözetiminin yapılmasını temin etmelidir.”

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, **Genel Yorum 37**, https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2020/08/ESHID_Genel-Yorum-No-37_20200808.pdf

18 Bitlis Valiliği, “Toplantı, Etkinlikler ve Gösteri Yürüyüşlerinin Mülki İdare Amirinin İznine Bağlanması ile Alakalı Basın Açıklaması”, <http://bitlis.gov.tr/toplanti-gosteri-yuruyusleri-ve-etkinliklerin-mulki-idare-amirinin-iznine-baglanmasina-iliskin-basin-aciklamasi> 13.10.2021.

19 Etkili Başvuru yollarına ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. D. Çiğdem Sever, “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Bakımından İdari Yargının Etkili Başvuru Yolu Olma Niteliği” s. 51.

Kapsam Bakımından Kısıtlamalar:

Toplam 232 kısıtlama kararının 142'si açık alanları, 89'u ise hem açık ve hem de kapalı alanları kapsamaktadır. Bir kararın kapsamına ilişkin bilgiye erişilememiştir. Özellikle Covid-19 salgını sırasında açık alanlarda pandemi gerekçesiyle genel sınırlama ya da yasaklama kararı ilan edilmesi, salgın tedbirlerinin niteliği ile çelişmektedir.

“İki: halk sağlığı acil durumunun hak ihlallerine mazeret olarak kullanılmaması

Bu kriz, genel olarak insan haklarına yönelik ya da özel olarak toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının baskı altına alınması için bir bahane olarak kullanılmamalıdır. Kriz, Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü'nün vurguladığı üzere, toplantıları dağıtırken aşırı güç kullanılmasının ya da orantısız ceza verilmesinin gerekçesi değildir. Devletler, olağanüstü hal ilan etmeleri ve bunun sonucunda haklarla ilgili yükümlülüklerini azaltmaları durumunda – ki bunlar da Siracusa Prensipleri ile uyumlu olmalıdır – Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni bilgilendirmekle yükümlüdür. Covid-19'un sebep olduğu halk sağlığı acil durumu sona erdiğinde, getirilen kısıtlamaların kaldırılması ve toplanma ile örgütlenme özgürlüğü haklarının eksiksiz hayata geçirilmesi oldukça önemlidir. Bu bakımdan, olağanüstü hal veya mevcut krizle ilgili çıkarılan her türlü yasa, bunların halk sağlığı acil durumu sona erdiğinde kendiliğinden yürürlükten kalkmasını güvence altına alan sona erme hükümleri eklenmelidir. Ayrıca, kriz bağlamında, yürütmenin aşırı ve geniş kapsamlı yetkiler elde etmesinin engellenmesi ile yürütme yetkisinin keyfi kullanımına karşı denetimin sağlanması için yargı ve parlamentoya yönelik denge ve denetlemenin güçlendirilmesi özel önem taşımaktadır.”

BM Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Özel Raportörü, **COVID-19 Tedbirlerinin İnsan Hakları Yükümlülükleriyle Uyumluluğu için 10 Temel Prensiptir, 2020**, <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

Hakkari Valiliği, 16 - 30 Ocak tarihleri arasında açık alanlarda “Cumhuriyetin temel nitelikleri, Devletin ve Milletın bölünmez bütünlüğü, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması, Korona Virüs (COVID-19) salgınının yayılmasının önlenmesi, genel sağlığın korunması, meydana gelebilecek olası provokasyonların ve yaşanması muhtemel toplumsal olayların önlenmesi” gerekçeleriyle “miting, açık yer toplantıları, gösteri yürüyüşleri, oturma eylemi, protesto eylemi, insan zinciri oluşturarak yapılabilecek protesto/yürüyüş ve toplanmalar, halk kürsüleri şeklinde toplantı/toplanmalar/halk toplantıları, ses-yayın araçları (taşıt, mobil vb. araçlar) ile yapılabilecek her türlü sesli ve görsel faaliyetler, açlık grevi, çadır kurma, basın açıklamaları, her türlü stant açma, imza toplama/imza kampanyası, dilek feneri/balon uçurtmak, drone, paramotor/planör vb. her türlü hava faaliyetleri, kamu kurum/kuruluşları hariç olmak üzere anma toplantısı/anma töreni, konser, şenlik, tiyatro, skeç, sinevizyon, pandomim vb. faaliyetler, meşale yakma, el ilanı, bildiri, broşür dağıtma, afiş/poster asma, sticker yapıştırma” gibi geniş bir yelpazede yapılabilecek her türlü eylem, etkinlik ya da faaliyetleri yasaklamıştır.²⁰

Kısıtlamaların Yasal Dayanakları:

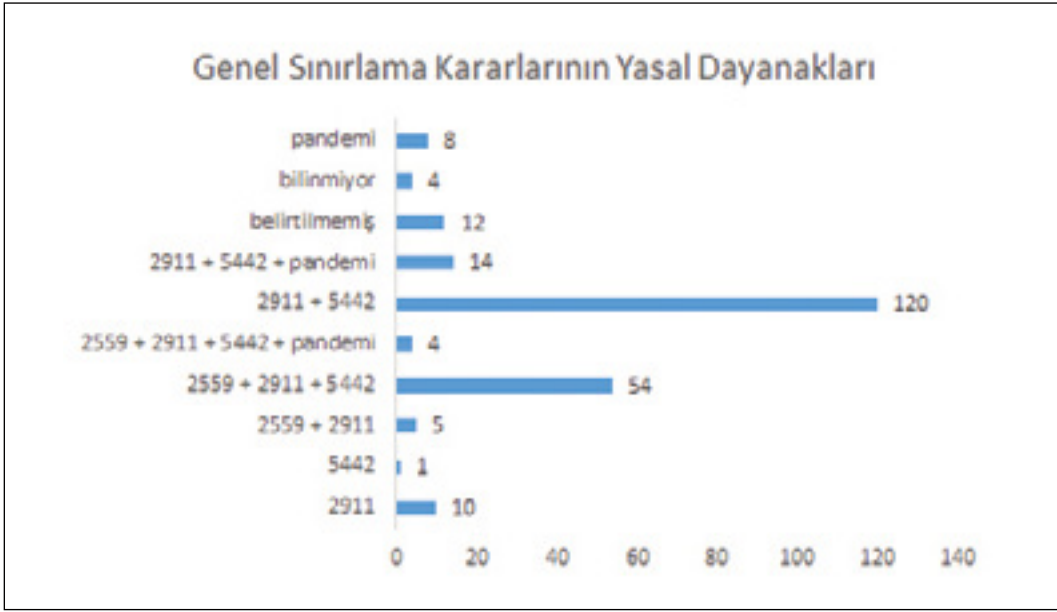
Genel sınırlama kararlarının yasal dayanaklarına bakıldığında; yaklaşık yarısında 2911 ve 5442 sayılı Kanunların gösterildiği görülmektedir. 2911 sayılı Kanun'un 17. ve 19. maddeleri sıklıkla atıf yapılan gerekçelerdir. 5442 sayılı Kanun'da ise sıklıkla 11A ve 11C maddeleri dayanak olarak gösterilmektedir. 2020 yılından itibaren pandemi sebebiyle 1539 sayılı

20 Hakkari Valiliği, “Yasaklama Kararı”, <http://www.hakkari.gov.tr/yasaklama-karari-16012021>, 15.01.2021.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve pandemi tedbirleri ile ilgili genelgeler de yasaklamalara dayanak olarak kullanılmıştır. Bu kararların 12'sinde herhangi bir yasal dayanak gösterilmezken 4'ünün yasal dayanağının ne olduğu bilgisine ulaşılamamıştır.

Pandemi önlemleri bağlamında 1539 sayılı Kanun ile genelgelerin dayanak olarak kullanıldığı kısıtlama kararları kanunilik kriterlerini karşılamamaktadır. Hak ve özgürlüklerin sadece yasa ile kısıtlanacağı Anayasa hükmü olmasına rağmen, yasaklamaların genelgeler yoluyla yapılması hukuka aykırılık teşkil etmektedir. 1539 sayılı Kanun ilgili hastalıkları tahdidi şekilde saymasına ve bunlar arasında Covid-19 bulunmamasına rağmen salgının başlangıcından itibaren geçen iki yılda kanun değişikliğine gidilmeden bu mevzuata referans verilerek toplanma özgürlüğü kısıtlanmıştır.

5442 sayılı Kanununun 11. maddesinde hükme bağlanan “Suç işlenmesini önlemek, kamu düzeni ve güvenini korumak için gereken tedbirleri alır” ibaresi ile düzenlenen muğlak ve ucu açık yetkiler, mülki idarenin kısıtlama kararlarına dayanak yapılmıştır. Keyfi uygulamalara zemin oluşturabileceği açık olmasına rağmen birçok genel kapsamlı kısıtlama kararı metninde “mülki amirliklerin uygun göreceği etkinlikler hariç olmak üzere” benzeri ibarelere yer verilmektedir.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, Anayasa ve ilgili kanun maddelerinde belirlenen yasaklama gerekçelerinin hemen hemen hepsi kararlarda gerekçe olarak ileri sürülmekte ancak buna dair bir açıklamaya yer verilmemektedir. Kararlarda sıklıkla “alınan istihbari bilgiler”, kamu düzeni, milli güvenlik, sağlık ya da ahlak gibi kısıtlama gerekçeleri tekrarlanmaktadır.

Eskişehir Valiliği'nin 6 Ağustos tarihli yasaklama kararında “sivil toplum kuruluşları ve bunlara destek veren grupların yapmış olduğu eylemleri desteklemek veya protesto etmek amacıyla, kamuya açık alanlarda yapılması düşünülen her türlü etkinliği” şu gerekçe ile yasaklamıştır: “Son günlerde ülkemiz gündemindeki konular ile ilgili olarak, özellikle sosyal medya platformlarında dezenformasyon çalışmalarının yapıldığı gözlemlendiğinden; toplumda farklı görüşteki grupların bir araya gelerek çıkarılması muhtemel olaylar ile kamu huzuru ve genel asayişin bozulabileceği, özellikle açık yer toplantılarına katılacaklar da dâhil olmak üzere, halkın huzur ve güvenliğinin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, genel sağlığın ve genel ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının zaafiyete uğrayabileceği değerlendirilmektedir. Vatandaşlarımızın temel hak ve

hürriyetlerine dair uluslararası sözleşmeler, T.C. Anayasası ve yasalardan kaynaklanan hak ve özgürlüklerini tam ve güvenli bir şekilde kullanabilmelerinin temini ile ilimizde huzur ortamının, kamu düzeni ve kamu güvenliğinin sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi, temel hak ve özgürlükler ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin ve genel asayişin korunması ile şiddet olaylarının yaygınlaşmasının önlenmesi...”²¹

Salt şüphe, varsayım ya da öngörüye dayalı şekilde barışçıl gösterilerin yasaklanması, uluslararası insan hakları standartları bakımından hak ihlalidir. Yetkililer, belirttikleri gerekçelere dair ikna edici kanıtlar gösterebilmeli ve belirtilen her gerekçeye kısa bir açıklama da sunmalıdır. Burada ispat yükü yetkililerin üzerindedir.²² Ancak geçmiş yıllarda olduğu gibi 2021’de de uygulamada kanun maddelerinin ilgili kısımlarının karar metinlerine eklendiği, Anayasa ve uluslararası sözleşmelerde belirlenen gerekçelerin sıralandığı ancak spesifik, teyit edilebilir ve gerçekçi gerekçelere yer verilmemektedir.

“29. Gereklilik ve orantılılık. Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına getirilen her türlü kısıtlama, ister yasada düzenlenmiş ister pratikte uygulanmış olsun, demokratik bir toplumda meşru bir amaca ulaşmak için gerekli ve bu tür bir amaç ile orantılı olmalıdır. Meşru bir hedefe ulaşmak için en az müdahaleye dayanan yöntem her zaman tercih edilmelidir. Orantılılık ilkesi, örneğin, yetkililerin, toplantıların bir şehrin merkezinden uzaktaki bölgelere taşınması gibi, bir etkinliğin karakterini temelden değiştirecek kısıtlamalar koymamasını gerektirir. Bir toplantıyı yasaklamak her zaman son çare olmalıdır ve ancak ve ancak daha az kısıtlayıcı bir tedbir amaca hizmet etmeyeceğinde değerlendirilmelidir.”

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)**, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

“139. Kamu düzeninin (ordre public) korunması. “Kamu düzeni/ordre public” terimi oldukça muğlaktır ve çeşitli şekillerde yorumlanmıştır, ancak genel olarak “toplumsal olayların veya suçun önlenmesi” teriminden daha geniş kapsamlı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, halkın içerisinde yer aldığı varsayımsal bir toplumsal olay riskinin veya saldırgan bir izleyici kitlesinin varlığının, barışçıl bir toplantıyı yasaklamak için tek başına meşru gerekçeler olmadığı konusunda geniş bir fikir birliği bulunmaktadır. Kamu düzeniyle ilişkili gerekçelerin, kaçınılmaz bir şekilde şiddet içeren davranışları önlemek bakımından bir fayda içerdiği anlaşılmalıdır. Öte yandan, bir toplantının içeriği veya düzenlenme tarzının başkalarını kızdırması, gücendirmesi, şok etmesi veya rahatsız etmesi ya da bu tür bir toplantının günlük yaşamda bazı geçici aksamalara neden olabileceği veya bir kamusal alanın estetik görünümünü etkileyebilecek olması, tek başına kamu düzeninin bozulması anlamına gelmez. Bu nedenle, küçük, ara sıra gerçekleşen veya münferit şiddet olaylarının baş gösterme olasılığı nedeniyle getirilen önceki kısıtlamaların orantısız olması muhtemeldir.”

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)**, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

21 Eskişehir Valiliği, “Yasaklama Kararı”, <http://www.eskisehir.gov.tr/yasaklama-karari06082021>, 06.02.2022.

22 Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), ‘Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)’, 15 Temmuz 2020, para 134.

Tekrarlayan Kısıtlama Kararları:

İl	Tekrarlayan Karar Sayısı	İl	Tekrarlayan Karar Sayısı
Van	25	Muş	6
Siirt	25	Şanlıurfa	3
Hakkari	22	Batman	2
Mardin	20	Adıyaman	1
Elazığ	18	Tüm iller	1
Tunceli	10	Hatay	1
Osmaniye	10	Rize	1
Bitlis	9	Şırnak	1
Toplam			155

2019 yılından itibaren artan bir diğer eğilim ise birbiri ardına alınan (tekrarlayan) kısıtlama kararları yoluyla barışçıl gösterilerin engellenmesidir. Mülki idareler tarafından belirli süreler için alınmış kısıtlama kararları, süre bitiminde arka arkaya alınan yeni kararlar ile uzatılmaktadır. Yasaklama kararlarının uzayan süreleri hakkın özünü ortadan kaldırarak ölçülülük ilkesini ihlal etmektedir. Birbirini takip eden kısıtlama kararlarını, mülki idarelerin yargı denetimine karşı bir önlem olarak yorumlamak mümkündür. 232 genel sınırlama kararının %66'sı (155 tane) tekrarlayan türde kararlardan oluşmaktadır. Benzer şekilde 2020 yılındaki kararların da yaklaşık %66'sı tekrarlayan türde kararlardan oluşmaktaydı. Kararların 100'ü yasaklama, 43'ü yasaklama ve izin alma şartına bağlama, 11'i izin almak şartına bağlama ve 1'i ise İçişleri Bakanlığı'nın Haziran 2021'de yayınladığı tüm illeri kapsayan koronavirüs genelgesini içeren diğer türde kararlardan oluşmaktadır.

2021 yılında verilen 155 kısıtlama kararının illere göre dağılımına bakıldığında ilk sırada 25'er karar ile Van ve Siirt gelmektedir. Bu illeri Hakkari (22), Mardin (20), Elazığ (18) ve 10 karar ile Tunceli ve Osmaniye takip etmektedir. Tekrarlayan kısıtlama kararlarının ağırlıklı olarak Kürt illerinde alındığı görülmektedir. Barışçıl toplantı ve gösteri yasağının en uzun süre devam ettiği il Van'dır. 21 Kasım 2016'dan itibaren Van Valiliği'nin birbirini takip eden yasaklama kararları ile il genelinde 1865 gündür²³ hakkın kullanımı yasaklanmaktadır. Van Barosu tarafından valiliğin yasaklama kararlarına karşı açılan 14 dava, 2021 yılında Erzurum Bölge İdare Mahkemesi tarafından reddedilmiş, davalar Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) taşınmıştır.

23 Süre 31 Aralık 2021 tarihi itibarıyla hesaplanmıştır.

Cumartesi Anneleri/İnsanları Davası

Galatasaray Meydanında 27 Mayıs 1995'ten bu yana her Cumartesi günü oturma eylemi ve basın açıklaması düzenleyerek gözaltında kaybedilen yakınlarının akibetinin açıklanması ve faillerinin yargılanması talebiyle bir araya gelen kayıp yakınları ve hak savunucularının 700. hafta buluşmasına polis müdahalesi sonrası açılan davadır. 700. hafta buluşmasında polis müdahalesi nedeniyle oturma eylemi yapılamamış, birçok kişi gözaltına alınmıştır. Akabinde ise gözaltına alınan 46 kişi hakkında iddianame hazırlanmış ve sanıklar "kanuna aykırı toplantı ve yürüyüşlere silahsız katılarak ihtarla rağmen kendiliğinden dağılmama" suçundan yargılanmaya başlamıştır. İlk duruşma 24.03.2021 tarihinde, ikinci duruşma 12.07.2021 tarihinde, üçüncü duruşma ise 24 Kasım 2021 tarihinde görülmüştür.

Sanık avukatları Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre suç oluşmadığını, bu nedenle sanıkların dinlenmesine gerek kalmadan derhal beraat verilmesini talep etmiş; ancak hakim bu talebi reddedip sanıkları dinleme kararı almıştır. İlk duruşmada 8 sanık, ikinci duruşmada ise 4 sanık savunma yapabilmıştır.

Dava, çok sanıklı olmasına rağmen mahkeme, fiziki olarak tüm sanıkların aynı anda duruşmada bulunmasını sağlayabilecek genişlikte duruşma salonu tesis etmemiş ve duruşmalar için yeterli süre ayırmamıştır. Davanın tüm duruşmaları 2 saatten fazla gecikme ile başlamıştır. İkinci duruşmada mahkeme hakiminin sanıkların savunma içeriklerine müdahale etmesi üzerine sanık avukatları bu müdahalenin mahkemenin tarafsızlığını gölgelediği gerekçesiyle mahkeme hakiminin reddini talep etmişlerdir. Üçüncü duruşmada, pandemi koşullarına rağmen havalandırması ve oturma düzeni yetersiz duruşma salonuna alınan sanıklar ve avukatları 2 saatten fazla süre hakim duruşma salonuna gelmesini beklemiştir. Bu duruşmada hakimin sanıkların sözlerine müdahalesi tepkilere neden olmuş, hakim izleyicilerin salonu boşaltmasını isteyerek duruşmaya ara vermiş ve duruşma yeniden başladığında ise izleyiciler arasında bulunan bir milletvekilini salona almama kararı verdiğini bildirmiştir. Davanın dördüncü duruşması 21 Mart 2022 tarihinde görülecektir.

Mülki İdarenin Spesifik Sınırlama Kararları

2021 yılında mülki idareler, belirli bir konu özelinde gerçekleştirilmek istenen toplantı ve gösterilere yönelik en az 23 ilde en az 66 spesifik yasaklama kararı almıştır. Kararların 37'si valilikler, 29'u kaymakamlıklar tarafından alınmıştır. 2020 yılı izleme ve raporlama çalışmalarımız sırasında tespit edilen 30 ilde 115 spesifik yasak kararı ile karşılaştırıldığında 2021 yılı spesifik yasaklama kararlarında azalma olduğu görülmektedir.

2020 yılında en fazla spesifik yasaklama kararı Elazığ'da alınmış iken 2021 yılında ise İstanbul'da alınmıştır. Bir önceki yıl 17 spesifik yasaklama kararının olduğu İstanbul'da 2021 yılında en az 27 karar alınmıştır.

İstanbul'da alınan yasak kararlarının bir tanesi süresiz olmak üzere 5'i valilik; 22 yasak kararı ise etkinliklerin gerçekleştirilmek istendiği bölgelerin ilgili kaymakamlıkları tarafından alındığı görülmektedir. İstanbul'u 4'er yasaklama kararı ile Adana ve Tunceli takip etmektedir.

Muş Valiliği, Türkiye'nin yurt içinde ve yurt dışında düzenlediği askeri hareketi protesto etmek isteyen kişileri doğrudan terör ile ilişkilendirerek şu ifadeleri kullanmaktadır: “Bu terör örgütlerine müzahir kesimler tarafından söz konusu operasyonlar gerekçe gösterilerek toplantı ve gösteri yürüyüşleri yapılabileceği, bu etkinliklerin provoke edilerek şiddet hareketlerine ve terör örgütlerinin propagandasına dönüşebileceği, halkın yoğun olarak yaşadığı yerlerin hedef seçilebileceği, sansasyonel eylemler gerçekleştirilerek kamu düzeni ile halkın can ve mal güvenliğinin tehlikeye düşürülebileceği değerlendirilmektedir.” Hangi objektif kriterler çerçevesinde bu değerlendirmenin yapıldığı bilinmemekle birlikte ilde ilan edilen 15 günlük yasaktan muaf tutulan eylem ve etkinlikler ise şu şekilde sıralanmıştır: “Valilik Makamının uygun göreceği etkinlikler ile kamu kurum ve kuruluşlarının düzenleyeceği, resmi bayram, resmi anma günleri, resmi tören ve kutlamalar ile bu kurumların gelenek ve göreneklere göre yapacakları programlar, spor faaliyetleri ile bilimsel, ticari ve ekonomik amaçlarla yapılan etkinlik ve toplantılar hariç olmak üzere...”²⁴ Söz konusu örnekte görüldüğü üzere mülki idare, ifade özgürlüğünün, toplantı ve gösteri hakkının sınırlarını çizen, hangi konuda fikir beyan etmenin “uygun” olduğuna karar veren bir merci olarak kendisini görmekte ve bunu açıkça ifade etmektedir.

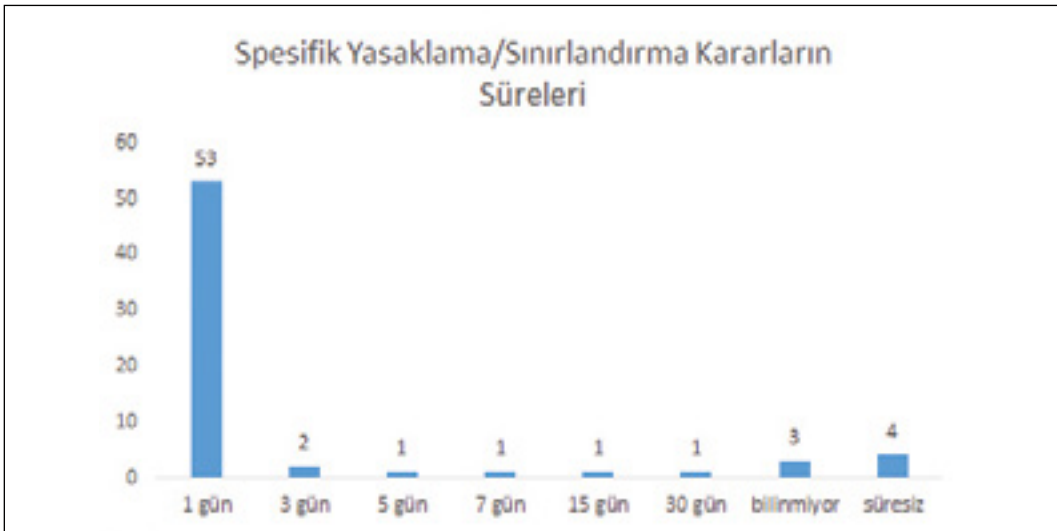
Diğer yandan kamu makamlarının ayrımcı kararlarına da rastlamak mümkündür. Kış aylarında soğuktan korunmak için çadır kurma taleplerini T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) üzerinden valiliğe ileten Şenyaşar ailesi ret cevabıyla karşılaşmıştır. Başvuruda Halkların Demokratik Partisi (HDP) Diyarbakır il binasının önünde bulunan çadıra, ailelere destek olmak üzere farklı illerde kurulan çadırlar hatırlatılarak eşit yurttaşlık gereği kendilerine de bu hakkın tanınması talep edilmiştir. Valilik, bu talebi toplantı ve basın açıklaması için izin verilen yerler arasında Urfa Adliyesi müştemilatının yer almamasını gerekçe göstererek reddetmiştir.²⁵ Ne var ki Diyarbakır HDP il örgütünün önü de, farklı illerde bulunan HDP binaları da valilikler tarafından açıklanan toplantı ve gösteri yapılabilecek alanlar içinde yer almamaktadır.

²⁴ Muş Valiliği, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinin Yasaklanması, <http://mus.gov.tr/toplanti-ve-gosteri-yuruyuslerinin-yasaklanmasi-03032021>, 03.03.2021.

²⁵ Evrensel, “Şenyaşar ailesinin çadır kurma talebine ret”, <https://www.evrensel.net/haber/450706/senyaşar-ailesinin-ca-dir-kurma-talebine-ret>, 20.12.2021.

“81. Tartışmalı ancak barışçıl toplantıları, koruma ve kolaylaştırma görevi. Devlet yetkilileri, düşmanca muhalefet yaratabilecek tartışmalı veya popüler olmayan görüşleri benimseyen barışçıl toplantıları düzenleyenleri ve bu toplantıların katılımcılarını korumalı, barışçıl toplantıları kasıtlı olarak başkalarının toplanma haklarını sınırlamaya veya yok etmeye çalışan herhangi bir kişi veya gruptan esirgemelidir. Toplantıların mesaja karşı çıkan kişileri kızdırdığı veya gücendirdiği durumlarda, devletin yükümlülükleri müdahale etmeme görevinin ötesine geçer. Daha ziyade, toplantı organizatörlerini ve katılımcıları üçüncü kişilerin saldırılarından korumak için aktif kolluk tedbirlerine ihtiyaç duyulabilir. Barışçıl bir toplantıya katılanlara yönelik düşmanlıktan kaynaklanan potansiyel toplumsal olaylar, toplantı üzerindeki orantısız kısıtlamaları haklı çıkarmak için kullanılmamalıdır. (...)”

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)**, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

Genel olarak bildirim yapılan ya da haberdar olunan eylem ve etkinliklere yönelik getirilen yasaklama kararları belirli günleri kapsarken; süreklilik arz eden eylemlere ilişkin yasaklama kararlarında belli bir süre belirtilmemektedir. Elde edilen verilere göre 66 kararın 4’ü süresizdir. Söz konusu süresiz 4 yasaklama kararı şunlardır: İstanbul Valiliği tarafından Boğaziçi eylemlerine yönelik Beşiktaş ve Sarıyer ilçelerinde yapılacak her türlü toplantı gösteri ve yürüyüşün yasaklanması kararı; Amasya ve Muğla Valilikleri tarafından alınan Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) “128 milyon dolar nerede?” kampanyası kapsamındaki afiş ve pankartların asılmasını yasaklayan kararları; Tunceli Valiliği’nin Barınmıyoruz Hareketi’nin eylemlerini yasaklayan kararı.

Siyasi parti faaliyetleri yasaklamaya en fazla konu olan etkinliklerin başında gelmektedir. Farklı illerde alınan 7 yasak kararı ile HDP etkinlikleri ilk sırada yer alırken; ikinci sırada ise 3’er yasak kararı ile CHP ve Toplumsal Özgürlük Partisi etkinlikleri gelmektedir. HDP’nin yasaklanan etkinlikleri arasında; Batman’da “Herkes için adalet” kampanyası kapsamında asmak istediği afişler Batman Valiliği tarafından “... içerik itibarıyla halk arasında hukuk sistemimize karşı olumsuz algılar oluşturularak halkımızın tahrik edilmeye, kışkırtılmaya çalışılabileceği, bu durumun marjinal gruplarca provoke edilerek kanuna aykırı yürüyüş eylem gibi etkinlikler doğurabileceği oluşan huzur ortamı ve kamu düzenini bozabileceği...”²⁶ gerekçesiyle

26 Mezopotamya Ajansı, “Batman Valiliği Adalet Talebini Kışkırtıcı Buldu”, <http://mezopotamyaajansi29.com/search/content/view/126543/search/content/view/125630>, 20.02.2021.

yasaklanmıştır. CHP'nin "128 milyon dolar nerede?" kampanyasının afiş ve pankartları da Muğla Valiliği tarafından "... bahse konu bu ve benzeri afişlerin devletin kurum ve organlarını zan altında bırakabileceği ve karşıt görüşlü grupları karşı karşıya getirebileceği..."²⁷; Amasya Valiliği tarafından ise "Söz konusu pankart ve içeriğinin bazı vatandaşlarımız tarafından farklı algılanarak tahrik edebileceği ve karşıt görüşlü kişiler arasında istenmeyen sözlü ve fiziksel olayların meydana gelebileceği, ..." gibi gerekçelerle yasaklanmıştır.²⁸ İfade özgürlüğü, "sadece hoş karşılanan, incitici olmayan veya tarafsız bilgi veya fikirler için değil, aynı zamanda 'inciten, şoke eden veya rahatsız eden' bilgi ve fikirler için de geçerlidir."²⁹ Dolayısıyla "devletin kurum ve organlarını zan altında bırakabileceği gibi bir gerekçe ile afiş ve pankartlar yasaklanamaz. Taraf devletlerin temel sorumluluğu ifade özgürlüğünü güvence altına almaktır, bu bağlamda da karşıt görüşleri karşı karşıya getirmemek ve "istenmeyen olayların" meydana gelmesini önlemek devletin sorumluluğudur; fakat bu sorumluluk, ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı şekilde, afiş ve pankartların yasaklanması şeklinde yorumlanamaz.

"149. İçeriğe dayalı kısıtlamaların muhtemel olarak meşru olmayışı. Toplantılar da dahil olmak üzere konuşma ve diğer ifade biçimleri, AİHS Madde 11 ve MSHUS Madde 21 uyarınca koruma altındadır. Bu nedenle, prensip olarak, toplantılara yönelik herhangi bir kısıtlama, toplantıda iletilmeye çalışılan mesaj(lar)ın içeriğine dayandırılmamalıdır. Dahası, hükümet politikalarına veya devlet görevlilerinin eylemlerine yönelik eleştiri, barışçıl toplanma özgürlüğüne kısıtlamalar getirmek için hiçbir zaman kendi başına yeterli bir zemin oluşturmamalıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, "izin verilebilir eleştirinin sınırları, eleştiri hükümete yönelik olduğunda, özel bir vatandaşa yönelik olduğuna kıyasla daha geniştir. (...)"

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)**, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

27 Muğla Valiliği. "Yasaklama Kararı(1), <http://mugla.gov.tr/yasaklama-karari-1>, 16.04.2021.

28 Mehmet Menekşe, "Amasya'da savcı 'suç unsuru yok' deyince valilik devreye girdi", <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/amasyada-savci-suc-unsuru-yok-deyince-valilik-devreye-girdi-1828506>, 16.04.2021.

29 Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, Sivil Toplum Örgütleri için Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplantı Gösteri Hakkı Kılavuzu, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2016/09/%c3%96rg%c3%bctlenme-%c3%96zg%c3%bcr1%c3%bc-c4%9f%c3%bc-ve-Toplant%c4%b1-Gosteri-Hakki-K%c4%b1lavuzu.pdf>, para. 22, s. 26.

Spesifik yasadak kararlarının aylara göre dağılımına bakıldığında en fazla yasaklama kararının Eylül ayında verildiği görülmektedir. Bir dernek tarafından Yaşar Kemal Kültür Merkezi'nde 18 Eylül 2021 tarihinde yapılması planlanan konser Adana Valiliği tarafından yasaklanmıştır. Valilik, konser hakkında “sosyal medya platformlarında marjinal gruplarca çağrı amaçlı paylaşımlar yapıldığı ve ayrıca 112 Acil Çağrı Merkezi Müdürlüğü ihbar hattına gelen ihbarlarda, adı geçen konsere ‘örgütçülerin geleceği ve Adana’ya ortalığı karıştırmaya gelecekleri’ şeklinde bildirimlerin bulunması üzerine etkinliğe katılacak gruplarca etkinliğin amacından saptırılarak örgüt propagandasına dönüşebileceği” değerlendirmelerinde bulunarak “farklı kesimler arasında çatışma çıkmasının önlenmesi, milli güvenliğin sağlanması, kamu düzeni ve güvenliği korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, genel ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerin korunması, genel trafik ve yolcu güvenliğinin sağlanması, şiddet olaylarının meydana gelmemesi, yaygınlaşmasının önlenmesi ve yaşanabilecek her türlü olumsuz bir durumun önüne geçilebilmesi amacıyla”³⁰ konser etkinliğini yasaklamıştır.

Türkiye’de barışçıl toplantı ve gösterilere ilişkin izin değil bildirim yükümlülüğü söz konusu olmakla birlikte, pratikte farklı bir işleyişin olduğu defaatle farklı kaynak ve raporlar tarafından dile getirilmektedir. Söz konusu durumun bir yansımasını da Maltepe Kaymakamlığı’nın ifadelerinde görmek mümkündür. Kaymakamlık, 12 Eylül Pazar günü Maltepe’de yapılması planlanan aşırı karşıtı mitingi yasakladığını şu ifadelerle dile getirmiştir: “Söz konusu etkinliğin düzenlenmesi için **izin verilmesi talebiyle** Anadolu Birliği Partisi tarafından 23.08.2021 tarihinde Kaymakamlığıımıza yapılan başvuruya; toplu yapılacak etkinliklerin Covid-19 virüsünün bulaş riskini artıracak ve salgınla mücadele çalışmalarını olumsuz yönde etkileyebileceği değerlendirilerek **izin verilmemiştir.**”

30 Adana Valiliği, “Kaldırım Müzik Topluluğu ve Grup Munzur” Konser Etkinliği Hakkındaki Yasaklama Kararı, <http://adana.gov.tr/mu69>, 18.09.2021.

Yasaklanan Etkinlik Örnekleri: Özel Günler

Son 3 yılda elde edilen veriler, özel günler kapsamında yapılan barışçıl toplantı ve gösterilerin her yıl müdahaleye uğradığını göstermektedir. 2020 yılında herhangi bir müdahalenin kaydedilmediği günlerde ise Covid-19 tedbirleri nedeniyle eylem ve etkinlikler örgütler tarafından iptal edilmiştir. Öte yandan 2019 yılından itibaren yapılan müdahalelerde artış olduğu gözlemlenmiştir. Son üç yılda elde edilen verilere bakıldığında özel günler bağlamında yasak kararlarındaki en büyük artış, 1 Mayıs etkinliklerine yönelik olanlardır. 2020 yılında pandemi nedeniyle ekonomik koşulların zorluğu 2021 yılında yakıcılığını artırmış; bu durum işçilerin çalışma koşullarına yönelik eylemlere de yansımıştır. 2021 yılında önceki yıllara göre işçi eylemlerinde artış söz konusudur. İşçi eylemleri açısından önem arz eden 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü'ne ilişkin yasak kararlarındaki artış, bu bağlamda düşünülebilir.

“37. Bir toplantının yasaklanması ancak son çare olarak düşünülmelidir. Toplantıya kısıtlama getirilmesinin gerekli bulunduğu durumlarda yetkililer, öncelikle en az müdahale eden tedbirleri uygulamaya çalışmalıdır. Devletler, tüm riskleri ortadan kaldırmak için toplantı öncesinde kısıtlama yapmak yerine, toplantının yapılmasına izin vererek, toplantı sırasında olası ihlallere karşı tedbirlerin gerekliliği hakkında daha sonra karar verebilir.”

İnsan Hakları Komitesi, 37 No'lu Genel Yorum, prg.46, <https://www.esithaklar.org/2020/08/insan-haklari-komitesi-genel-yorum-no-37/>

8 Mart Dünya Kadınlar Günü

8 Mart 2021 yılında artan kadın cinayetleri ve İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme tartışmalarının gölgesinde geçmiştir. Bu bağlamda da kadınlara yönelik müdahalelerde bir artış gözlemlenmiştir. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü kapsamında, muhtelif sivil ve siyasi oluşumlar tarafından yapılmak istenen barışçıl toplantı ve gösterilere Ankara, Adana, İstanbul, Kocaeli, Diyarbakır ve Batman olmak üzere 6 farklı ilde 12 defa müdahale edilmiş, en az 23 kişi gözaltına alınmıştır.

6 Mart'ta, İstanbul Kadıköy'de 8 Mart Kadın Platformu tarafından düzenlenen barışçıl gösteride polis, trans+'ların kortejine müdahale etmiş, konuşma yaptıkları sırada mikrofonun sesini kapatmıştır. Eylemin ardından trans kadınlar polis tarafından takip edilmiş, taksiden indirilip darp edilerek gözaltına alınmışlardır. Görüntü almak isteyenlerle birlikte toplam 9 kişi gözaltına alınmıştır.³¹ Ayrıca, gözaltına alınan 5 Kürt trans kadına 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu uyarınca 3.500 TL para cezası kesilmiştir.³² Öte yandan direnişlerini sürdüren Migros işçileri tarafından yapılan 8 Mart çağrısına müdahale edilmiş, 14 kişi gözaltına alınmıştır.³³

İstanbul Taksim'de 8 Mart'ta düzenlenen Feminist Gece Yürüyüşü'ne katılan 13 kadın daha sonra evleri basılarak gözaltına alınmıştır. Kadınlara yönelik suçlamalar arasında "Tayyip kaç kaç kaç kadınlar geliyor" ve "Zıpla zıpla zıplamayan Tayyiptir" sloganlarının atılması yer almıştır. Emniyetteki ifade tutanaklarında kadınların maskeli olmasından dolayı slogan atanların belirlenemediği, ritme göre zıplayanların tespit edilerek gözaltına alındığı ortaya çıkmıştır.³⁴ Feminist Gece Yürüyüşü'ne katılan toplam 17 kadın hakkında 'Cumhurbaşkanına hakaret' ve 'kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme, yönetme ve bunların hareketlerine katılma' suçlamalarıyla iddianame hazırlanmış; iddianame 10'uncu Asliye Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilmiştir. Davanın ilk duruşması için 1 Mart 2022 tarihi verilmiştir.

Adana Kadın Platformu tarafından Adana Valiliği'ne yapılan 8 Mart miting bildirimini kabul edilmesine rağmen Tertip Komitesi yaptığı açıklamada, Emniyet Müdürlüğü'nün 'alana LGBTİ+'lar ile ilgili döviz, flama, afiş ve bayrakların alınmasının mümkün olmadığını' söylediği ifadesine yer vermiştir. Açıklamanın devamı ise şu şekildedir: "Bu yasağın yasal dayanağını sorduğumuzda ise bize 'bu konunun toplumun genel ahlak anlayışına aykırılıklar içerdiği için toplumda bir hassasiyet bulunduğunu' ifade ettiler. Ayrıca 'LGBTİ meselesinin 8 Mart ile ilgisi olmadığı' da tarafımıza söylendi." Uluslararası standartlar açısından hakka getirilebilecek kısıtlamaların belirli sınırları vardır ve söz konusu sınırlama toplantıda iletilmeye çalışılan mesaj(lar)ın içeriğine dayandırılmaz. Üstelik "devletin yükümlülüğü, yalnızca içerik temelli kısıtlamalardan ilke olarak kaçınmak değil, aynı zamanda İHS'ler [İnsan Hakları Savunucuları] de dahil üçüncü tarafların uygulayabileceği kısıtlamalara karşı koruma sağlamaktır."³⁵

31 Kaos GL, "8 Mart Eyleminin Ardından Trans Kadınlar Gözaltına Alındı", <https://kaosgl.org/haber/8-mart-eyleminin-ardindan-trans-kadinlar-gozaltina-alindi>, 06.03.2021.

32 Kaos GL, "Gözaltı yetmedi, bir de para cezası!", 09.02.2022. <https://kaosgl.org/haber/gozalti-yetmedi-bir-de-para-cezasi>

33 Evrensel, "Gözaltına Alınan 22 Migros Depo İşçisi Serbest Bırakıldı", <https://www.evrensel.net/haber/427461/gozaltina-alinan-22-migros-depo-iscisi-serbest-birakildi>, 05.03.2021.

34 Evrensel, "Feminist Gece Yürüyüşü'ne katılan 18 kadın gözaltına alındı, zıplama suç sayıldı", <https://www.evrensel.net/haber/427855/feminist-gece-yuruyusune-katilan-18-kadin-gozaltina-alindi-ziplama-suc-sayildi>, 11.03.2021

35 Bkz. Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı), <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>, para. 149.

“50.kadın haklarıyla ilgili barışçıl gösteriler ve kamusal gösteriler, özellikle bu tür gösterilerin toplumsal cinsiyet klişelerine veya dini normlara meydan okuduğu algılandığında, Devlet ve Devlet dışı aktörler tarafından sık sık saldırı hedefi haline gelmiştir.

Özel Raportör, Dünya Kadınlar Günü'nü kutlayan gösterilerin dünyadaki birçok ülkede şiddetli saldırılara maruz kalmaya devam etmesinden endişe duymaktadır. Kadın hakları örgütleri de hedef alınmakta; ve cinsel ve üreme hakları ile LGBTİ+ konularında çalışan kadınlara yönelik artan saldırılarla birlikte keyfi olarak kapatılmaya ve kriminalize edilmeye maruz kalmaktadır. Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarını kullanan kadınlar da kadın cinayetleri, cinayetler, keyfi tutuklamalar ve zorla kaybetme riski altındadır.”

Birleşmiş Milletler Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlükleri Özel Raportörü, Aktivizm ve sivil toplumda kadınları onurlandırmak: kadınlar ve kız çocuklarının barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarından yararlanması raporu, 2020, UNDOC/A/75/184.

Osmaniye Valiliği tarafından 28 Şubat ile 14 Mart arasında “milli güvenliğin sağlanması, kamu düzeni ve güvenliğinin korunması, dünya genelinde salgın olarak yayılan virüsün toplum geneline yayılmasının önüne geçilebilmesi, olası yağma ve infial yaratabilecek olayların önüne geçilebilmesi, temel hak ve özgürlükler ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin ve genel asayişin korunması” gerekçeleriyle barışçıl toplantı ve gösteriler 15 gün süreyle yasaklanmıştır.

21 Mart Newroz Kutlamaları

2020 yılında Newroz kutlamaları organize eden örgütler tarafından Covid-19 gerekçesiyle iptal edilmiştir. 2021 yılında ise düzenlenen Newroz kutlamalarına İstanbul, Şırnak, Diyarbakır, Malatya, Adana, Konya ve Osmaniye olmak üzere toplam 7 farklı ilde polis tarafından müdahale edilmiş, 112 kişi bu müdahaleler esnasında gözaltına alınmıştır.

Newroz kutlamalarında sembolik il olan Diyarbakır’da, Newroz’un kutlandığı alana girişlerde ve sonrasında yapılan yürüyüşe polis tarafından müdahale edilmiş ve aralarında 11 ve 12 yaşlarında iki çocuk ile bir engelli yurttaşın da olduğu 81 kişi gözaltına alınmıştır.³⁶ Konya’nın Cihanbeyli ilçesinde “izinsiz kutlama yapmak” gerekçesiyle 3 kişi gözaltına alınmış ve haklarında örgüt üyeliği ve propaganda yapmak suçlarıyla soruşturma açılmıştır.³⁷ Şırnak’ın Cizre ilçesinde ise polis Newroz alanında toplananlara biber gazı ile müdahale etmiştir.³⁸ Osmaniye’de Newroz kutlaması, valiliğe yapılan bildirim valilik tarafından herhangi bir itiraz gelmemesine rağmen polis tarafından engellenmiştir. Polis, valiliğe sunulan pankartların yasaklandığını gerekçe sunarak kutlamayı engellemiş, alanda bulunan birçok kişiye pandemi tedbirlerine uymadıkları gerekçesiyle Kabahatler Kanunu kapsamında idari para cezası kesmiştir.³⁹

Van’da 21 Mart’ta gerçekleşen Newroz kutlamasında sahne alan Koma Awaza Azad sanatçıları hakkında dava açılmıştır. Hozan Serhat’ın (Süleyman Alpdoğan) Mizgına Le-

36 Mezopotamya Ajansı, “Diyarbakır Newrozuna Soruşturma”, <http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/128941, 22.03.2021>.

37 Mezopotamya Ajansı, “Konya’da Newroz Kutlayanlara Örgüt Üyeliği Suçlaması”, <http://mezopotamyaajansi35.com/GUNCEL/content/view/129274, 25.03.2021>.

38 Evrensel, Cizre’de Newroz Alanına Gaz Bombası Atıldı”, <https://www.evrensel.net/haber/428609/cizrede-newroz-alanina-gaz-bombasi-atildi, 21.03.2021>.

39 Politika Haber, “Başvurusu Kabul Edilen Osmaniye Newrozunu Yasaklandı”, <https://politikahaber.org/basvurusu-kabul-edilen-osmaniye-newrozunu-yasaklandi/, 22.03.2021>.

heng şarkısını söyleyen grup üyesi sanatçılar Fuat Ege ve Rohat Aram hakkında ‘örgüt propagandası’ iddiasıyla hazırlanan iddianame kabul edilmiştir.⁴⁰

Hakkın kullanımının engellenmesi için fiili müdahalelerin yanında valilik ve kaymakamlıklar tarafından ilan edilen yasaklama kararlarına da başvurulmuştur. Dersim Newroz Tertip Komitesi tarafından yapılması planlanan kutlama bildirimine karşılık, Tunceli Valiliği tarafından pandemi gerekçesiyle konser, pankart, slogan yasaklanmış; yalnızca basın açıklaması yapılabileceği 18 Mart tarihinde bildirilmiştir.⁴¹ Bu örnek, mülki idarelerin pandemiye hakkı kısıtlamak için bir araç olarak kullandığını teyit etmektedir.

1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü

2021 yılında, 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü kapsamında yapılmak istenen barışçıl toplantı ve gösteriler 7 farklı ilde toplam 42 defa polis tarafından müdahaleye uğramış, en az 420 kişi müdahaleler esnasında gözaltına alınmıştır. 2021 yılı 1 Mayıs’ının odağında yüksek sayıdaki müdahale ve gözaltılar sebebiyle İstanbul yer almıştır. 1 Mayıs günü içerisinde İstanbul’da çeşitli siyasi oluşumlar tarafından farklı yerlerde yapılmak istenen 16 barışçıl gösteriye müdahale edilmiş; en az 247 kişi gözaltına alınmıştır. Gözaltıların yanı sıra “tam kapanma” gerekçesiyle sokağa çıkanlara toplam 888 bin lira idari para cezası kesilmiş; 28 kişi hakkında ise 2911 sayılı Kanuna muhalefet suçlamasıyla dava açılmıştır. Yapılan müdahalelerde orantısız güç kullanılmıştır. Şişli’de Birleşik Mücadele Güçleri ve Birleşik Gençlik Meclisleri tarafından yapılmak istenen barışçıl eylemde, bir eylemcinin kolu gözaltına alındığı esnada kırılmış; kırığa rağmen ters kelepçe takılmıştır.⁴²

“80. Tekrarlanan toplantıların kolaylaştırılması. Devlet, toplantıları tekraren aynı yerde yapma hakkına saygı göstermelidir. Tekrarlanan toplantılar, aynı yer ve zamanda ilan edilen diğer toplantılara kıyasla olumlu muamele görmemeli, sıklıkları veya kümülatif etkileri orantısız bir şekilde başkalarının haklarına müdahale etmedikçe, yalnızca sıklıkları nedeniyle sınırlandırılmamalıdır. (...)”

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı), <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

Trabzon’da 1 Mayıs eylemine polis tarafından yapılan müdahalede 12 kişi gözaltına alınmıştır. Polis, eylemcilerin üzerine polis aracını sürmüş, 1 kişiye çarparak yaralanmasına neden olmuştur.

Gebze Sendikalar Birliği tarafından yapılmak istenen kutlama öncesi kaymakamlığa bildirimde bulunulmuştur. Gebze Kaymakamlığı, Cumhurbaşkanlığı Kabinesi tarafından alınan iki haftalık kısmi kapanma kapsamında yayınlanan İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü’nün genelgesinde yer alan “17 Mayıs 2021 tarihine kadar sivil toplum kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile bunların üst kuruluşları ile birlikler ve kooperatiflerin genel kurul dahil yapacakları geniş katılımlı her türlü etkinliklerine izin verilmeyeceği” kararını gerekçe göstererek 1 Mayıs’ta yapılacak olan kutlamanın “uygun görülmediğini” belirterek engellemiştir.

⁴⁰ Susma 24, “Kürtçe Şarkı Söyleyen Sanatçılar Hakkında Örgüt Propagandasından İddianame”, <https://susma24.com/kurtce-sarki-soyleyen-sanatcilar-hakkinda-orgut-propagandasindan-iddianame/>, 24.05.2021.

⁴¹ Artı Gerçek, “Dersim’de Valilik Newroz Kutlamasına Şartlı İzin Verdi”, <https://artigercek.com/haberler/dersim-de-valilik-newroz-kutlamasına-sartli-izin-verdi>, 18.03.2021.

⁴² Sendika, “Devrimciler Yasakları Tanımadı Dört Yandan Taksim’e Yürüdü Her Yer Taksim Her Yer Direniş”, <https://sendika.org/2021/05/devrimciler-yasaklari-tanimadi-dort-yandan-taksime-yurudu-her-yer-taksim-her-yer-direnis-616477/>, 01.05.2021.

Onur Haftası

2020 yılında Onur Haftası etkinlikleri Covid-19 gerekçesiyle çevrimiçi yapılmıştır. 2021 yılında yapılan etkinlikler İzmir, İstanbul, Ankara, Eskişehir ve Aydın’da polis tarafından müdahaleye uğramış, müdahaleler sırasında toplam 93 kişi gözaltına alınmıştır.

İstanbul’da, LGBTİQ+ Meclisleri tarafından Adalar’da yapılmak istenen pikniğin Adalar Emniyet Müdürlüğü tarafından yasaklanması üzerine;⁴³ Maçka Parkı’na taşınan piknik Şişli Kaymakamlığı tarafından da kamu düzeni gerekçesiyle yasaklanmıştır.⁴⁴ Yasak ilanına karşın Maçka’da toplanan gruba polis tarafından müdahale edilmiş,⁴⁵ gözaltına alınan 1 kişi hakkında Beyoğlu Kaymakamlığı’nın yasak kararı gerekçe gösterilerek 2911 sayılı Kanuna muhalefetten dava açılmıştır.⁴⁶ Davanın ilk duruşması 27 Ocak 2022’de yapılacaktır.

Onur Haftası boyunca yasaklanan ve müdahaleye uğrayan etkinliklerin sonunda 26 Haziran günü yapılmak istenen Onur Yürüyüşü, Beyoğlu Kaymakamlığı tarafından “devletin ilkesi ve bölünmez bütünlüğüne, anayasal düzene, genel sağlığa ve genel ahlaka aykırı olabileceği veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi” gerekçesiyle yasaklanmıştır. Kararda, Onur Yürüyüşü’nün “devletin ilkesi ve bölünmez bütünlüğüne ve anayasal düzene, genel sağlık ve ahlaka” nasıl bir aykırılık teşkil ettiği ya da edebileceği, başkalarının hak ve özgürlüklerine nasıl bir engel olabileceği ve suç işlenmesine nasıl alan açacağına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Yasak ilanına rağmen yapılmak istenen yürüyüşe polis tarafından zor kullanılarak müdahale edilmiş, 25 kişi gözaltına alınmıştır.⁴⁷ 2 gösterici polisin zor kullanması sonucu yaralanmış, 1 gazeteci ise darp edilmiştir. Yapılmak istenen yürüyüşe dair, 2’si çocuk 39 kişi hakkında, 2911 sayılı Kanuna muhalefet ve görevi yaptırılmamak için direnme iddiasıyla 5 farklı dava açılmıştır.⁴⁸

“46. Barışçıl toplantıların “ahlaki” koruma amacıyla kısıtlanması sadece istisnai olarak uygulanmalıdır. “Ahlaki koruma” gerekçesi, tek bir sosyal, felsefi veya dini gelenekten kaynaklanan ahlak anlayışını korumak için kullanılmamalı ve bu tür kısıtlamalar evrensel insan hakları, çoğulculuk ve ayrımcılık yapmama ilkesi ışığında anlaşılmalıdır. Bu gerekçe temelinde yapılan kısıtlamalar, örneğin cinsel eğilim veya cinsel kimlik ile ilgili ifadelerle karşı geldiği için uygulanamaz.”

İnsan Hakları Komitesi, 37 No’lu Genel Yorum, prg.46, <https://www.esithaklar.org/2020/08/insan-haklari-komitesi-genel-yorum-no-37/>

Eskişehir’de bu yıl ilki yapılmak istenen Onur Yürüyüşü’ne polis tarafından müdahale edilmiş, 25 kişi gözaltına alınmıştır. Yürüyüşü izlemek üzere eylem alanında bulunan Eskişehir Barosu Ayrımcılıkla Mücadele Komisyonu üyesi avukatlar da polis tarafından yoğun güvenlik önlemleriyle çevrilmiş, 1 avukat gözaltına alınmıştır.⁴⁹

43 Kaos Gl, “Adalar Emniyeti Tehditle Onur Haftası Etkinliğini Engelledi”, <https://kaosgl.org/haber/adalar-emniyeti-tehditle-onur-haftasi-etkinligini-engelledi/>, 22.06.2021.

44 Kaos Gl, “Şişli Kaymakamlığından LGBTİ+’lara 30 Gün Yasak”, <https://kaosgl.org/haber/sisli-kaymakamligi-ndan-lgbt-lara-30-gun-yasak/>, 22.06.2021.

45 Diken, “Şişli’de Onur Haftası Pikniği Önce Yasak Sonra Polis Saldırısı” <https://www.diken.com.tr/kaymakam-oyle-istedi-sislide-lgbti-onur-haftasi-piknigi-yasaklandi/>, 22.06.2021.

46 Kaos Gl, “Onur Haftası Bilançosu Polis Saldırısı Yetmedi 6 Ayrı Dava Açıldı” <https://kaosgl.org/haber/2021-istanbul-onur-haftasi-bilancosu-polis-saldirisi-yetmedi-6-ayri-dava-acildi/>, 07.01.2022.

47 DW, “İstanbul Taksim’deki Onur Yürüyüşüne Polis Müdahalesi”, <https://www.dw.com/tr/istanbul-taksimdeki-onur-y%C3%BCr%C3%BCy%C5%9F%C3%BCne-polis-m%C3%BCdahalesi/a-58056778>, 26.06.2021.

48 Kaos Gl, “Onur Haftası Bilançosu Polis Saldırısı Yetmedi 6 Ayrı Dava Açıldı”, <https://kaosgl.org/haber/2021-istanbul-onur-haftasi-bilancosu-polis-saldirisi-yetmedi-6-ayri-dava-acildi/>, 07.01.2022.

49 Sendika, “Eskişehir’de Onur Yürüyüşü Öncesinde Gözaltına Alınanlar Serbest Bırakıldı”, <https://sendika.org/2021/06/eskisehirde-onur-yuruyusu-oncesinde-gozaltina-alinanlar-serbest-birakildi-624226/>, 30.06.2021.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Onur Yürüyüşü Davası

Ankara’da ODTÜ Kampüsü içerisinde 10 Mayıs 2019’da yapılmak istenen 9. ODTÜ Onur Yürüyüşü’nde, öğrencilere ve LGBTİ+ aktivistlerine ODTÜ Rektörlüğü’nün davetiyle kampüse giren polisler tarafından hukuka aykırı ve şiddetli biçimde müdahale edilmiştir. Müdahale sonucunda 22 kişi gözaltına alınmış; gözaltına alınanlar, polis tarafından ifadeleri alındıktan sonra serbest bırakılmış; Rektörlük ve polis, yürüyüşün yasaklanmasını Ankara Valiliği’nin 2017 ve 2018 yıllarında aldığı “LGBTİ+ etkinlik yasağı” kararına dayandırmıştır. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, gözaltına alınan 18 öğrenci ve 1 akademisyen hakkında 02.08.2019 tarihinde “*kanuna aykırı gösteri yürüyüşüne katılarak ihtara ve zor kullanmaya rağmen dağılmamakta direnme*” suçlamasıyla dava açmış ve bu dava kamuoyunda “ODTÜ Onur Yürüyüşü Davası” olarak isimlendirilmiştir.

Ankara 39. Asliye Ceza Mahkemesinde görülen davada 6 duruşma yapılmış ve 5. duruşmada savcı mütalaasını açıklayarak; dosyadaki bilirkişi raporuna, Ankara Valiliği’nin LGBTİ+ etkinliklerini yasaklama kararının ve ODTÜ Rektörlüğü’nün 9. Onur Yürüyüşü’nü yasaklama kararının mahkeme tarafından kesin olarak iptal edilmesine; tanık beyanlarına rağmen yargılanan 13 kişinin hapis cezasıyla cezalandırılmasını istemiştir. 8 Ekim 2021 tarihinde görülen 6. duruşmada ise Mahkeme; suçun oluşmadığı gerekçesi ile yargılanan herkesin beraatine karar vermiş ve bir kişi hakkında polise hakareten para cezası vererek hükmün açıklanması geriye bırakmıştır.

1 Eylül Dünya Barış Günü

2019 yılında 1 Eylül Dünya Barış Günü kapsamında gerçekleştirilen mitingler engellenmezken; miting sonrası yapılmak istenen barışçıl yürüyüşe polis tarafından müdahale edilmiştir.⁵⁰ 2020 yılında ise bu kapsamda yapılmak istenen barışçıl toplantı ve gösteriler pandemi gerekçesiyle engellenmiştir. 2021 yılında ise 1 Eylül gösterilerine Ankara, Van, Batman, Mardin, Şanlıurfa, Muğla, Diyarbakır ve İstanbul’da müdahale edilmiş ve 33 kişi gözaltına alınmıştır.

4 Eylül’de İstanbul Bakırköy’de yapılmak istenen Barış Mitingi’ne ilişkin Bakırköy Kaymakamlığı tarafından “01 Eylül 2021 Çarşamba günü İlçemizde düzenlenmek istenilen etkinliklere Kaymakamlığımızca izin verileceği, sonraki günlerde bu mahiyette yapılacak herhangi bir etkinliğe müsaade edilmeyeceği bildirilmiş ise de; sosyal medya ve çeşitli iletişim mecralarında 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na aykırı eylem çağrılarının devam ettiği görülmüştür.” duyurusu yayımlanmıştır. Bakırköy Kaymakamlığı’nın almış olduğu kararın yanı sıra İstanbul Valiliği tarafından yapılan açıklamayla Barış Mitingi’nin İstanbul Valiliği tarafından onaylanmasına rağmen, İçişleri Bakanlığı’ndan gelen talimat üzerine yasaklandığı bildirilmiştir.⁵¹ Bu kararı protesto etmek amacıyla Taksim’de toplanan Emek ve Demokrasi Güçleri’ne polis tarafından müdahale edilmiş, 57 kişi gözaltına alınmıştır.⁵²

Diyarbakır Valiliği’ne yapılan 1 Eylül mitingini bildirimini, valilik tarafından Zerzevan Göküzü Gözlem Etkinliği ve kentte üst düzey devlet erkanının bulunacağı gerekçeleriyle

50 Mezopotamya Ajansı, “Miting Sonrası Gençler Yürüyüşü Yaptı”, <http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/67749,01.09.2019>.

51 Jin News, “5 Eylül’de Bakırköy Pazar Meydanında Olacağız”, <http://jinnews39.xyz/TUM-HABERLER/content/view/171112,01.09.2021>.

52 Bianet, “İstanbul 1 Eylül Barış Mitingi’ne Müdahale: 57 Gözaltı”, <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/249784-istanbul-1-eylul-baris-mitingine-mudahale-57-gozalti>, 05.09.2021.

reddedilmiştir.⁵³ Valiliğin bu kararı üzerine 4 Eylül’de basın açıklaması yapılmak istenmiş, basın açıklaması öncesi emniyet, Ofis semtindeki tüm sokak ve caddeleri zırhlı araçlarla kapatmış, alanı çevreleyen bölgede binlerce polis konumlandırılmıştır.⁵⁴ Devletlerin eş zamanlı toplantıların gerçekleştirilmesini kolaylaştırma ve koruma pozitif yükümlülüğü varken söz konusu durumda “devlet erkanının” katılacağı bir etkinlik gerekçe gösterilerek yapılmak istenen miting yasaklanmıştır.

“Eşzamanlı toplantılar. Aynı yer ve zamanda iki veya daha fazla toplantının düzenlenmesi için önceden bildirimde bulunulduğunda, mümkünse etkinliklerin eşzamanlı olarak gerçekleştirilmesi kolaylaştırılmalıdır. Her iki toplantı da makul bir şekilde gerçekleştirilebilecekken, önceden bildirilmiş veya planlanmış bir halka açık toplantıyla aynı yerde ve aynı zamanda düzenlenecek bir toplantıyı yasaklamak, duruma orantısız ve muhtemelen ayrımcı bir yanıt vermek anlamına gelecektir. Bu nedenle, ‘ilk gelene ilk hizmet’ kuralı, bazı toplantı organizatörlerinin belirli yerleri diğer grupların faydalanmasını engellemek suretiyle ‘bloke etmesini’ mümkün kılacak şekilde uygulanmamalıdır; (...)”

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)**, <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>, prg.22.

25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü

2021 yılında, 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü kapsamında yapılmak istenen barışçıl toplantı ve gösterilere Hakkari, Diyarbakır, Mersin, Hatay, İstanbul, Eskişehir ve Van’da polis tarafından müdahale edilmiştir.

2021 yılı sonu itibariyle barışçıl toplantı ve gösteri hakkının kullanımının 5 yıl 1 ay 10 gün boyunca kesintisiz olarak yasaklandığı Van’da, Van Kadın Platformu tarafından düzenlenmek istenen basın açıklamasının yapılacağı parkın etrafı çok sayıda çevik kuvvet, zırhlı araç ve Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı (TOMA) ile çevrilmiş; parkın önü ise dışarıdan görünmeyecek şekilde polislerce kapatılmıştır.⁵⁵

Tunceli’de ise Dersim Yenigün Kadın Dayanışma Derneği’nin 25 Kasım dolayısıyla farklı mahallelerde açmak istediği stantlara ilişkin bildirim, valilik tarafından ilan edilen 9 - 23 Kasım arası kapsayan yasak kararı ve Covid-19 gerekçe gösterilerek “uygun görülmemiştir.” Dersim Yenigün Kadın Dayanışma Derneği yaptığı açıklamada; bildirim yapıldıktan sonra broşür içeriklerinin talep edildiği, broşürler incelendikten sonra yasak kararının valilik tarafından verildiğinin altı çizilmiş ve kararı yargıya taşıyacaklarını da ayrıca belirtmişlerdir.⁵⁶

53 Jin News, “Diyarbakır 4 Eylül’de Barışı Haykıran Zamanı Diyecek”, <http://jinnews35.xyz/TUM-HABERLER/content/view/171116,01.09.2021>.

54 Mezopotamya Ajansı, Miting İçin Polis Yok Diyen Emniyet Açıklamaya Binlerce Polis Gönderdi”, <http://mezopotamya-ajansi35.com/tum-haberler/content/view/145667,04.09.2021>.

55 Mezopotamya Ajansı, “Van’da Yürüyüş: Erkek Şiddeti Özel Savaş Politikasıyla Birleşti”, <http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/153572,25.11.2021>.

56 Ekmek ve Gül, “Dersim’de 25 Kasım Standına Valilik Engeli”, <https://www.ekmekvegul.net/gundem/dersimde-25-kasim-standina-valilik-engeli,18.11.2021>.

Müdahale Edilen Barışçıl Gösteriler

2021 yılı boyunca barışçıl toplantı ve gösterilere yönelik yapılan müdahalelerde önceki yıla göre artış olduğu gözlemlenmiştir. 2020 yılında toplam müdahale sayısı 551 iken; 2021 yılında en az 50 ilde 614 müdahale gerçekleştirilmiştir.⁵⁷

İl	Müdahale Sayısı	İl	Müdahale Sayısı
Adana	18	Kastamonu	1
Ağrı	1	Kayseri	1
Ankara	109	Kırklareli	2
Antalya	5	Kocaeli	9
Artvin	8	Konya	1
Aydın	2	Malatya	1
Batman	11	Manisa	2
Bingöl	1	Mardin	6
Bitlis	1	Mersin	12
Bolu	4	Muğla	7
Burdur	1	Muş	2
Bursa	5	Niğde	1
Çanakkale	3	Osmaniye	2
Diyarbakır	37	Rize	7
Edirne	1	Sakarya	1
Erzincan	1	Samsun	2
Eskişehir	8	Siirt	2
Gaziantep	1	Şanlıurfa	21
Giresun	1	Şırnak	5
Hakkari	4	Tekirdağ	2
Hatay	4	Tokat	1
Iğdır	1	Trabzon	3
İstanbul	217	Tunceli	14
İzmir	40	Van	20
Kahramanmaraş	3	Zonguldak	1
Karaman	1		
Toplam			614

⁵⁷ 2020 yılındaki müdahale sayısının aynı zamanda 2019 yılında gerçekleşen toplam müdahale sayısından da %60 daha azdır. Ancak Covid-19 Pandemisinin barışçıl toplantı ve gösteri hakkına etkisinden hareketle; 2020 yılında gerçekleşen müdahalenin bu yıl ve önceki yıldan daha az olmasını, pandemi tedbirlerinden bağımsız düşünmemek gerekmektedir. Mezkur tedbirler gerçekleştirilmek istenen etkinliklerin iptal edilmesi ya da engellenmesinde araç olarak kullanılmıştır.

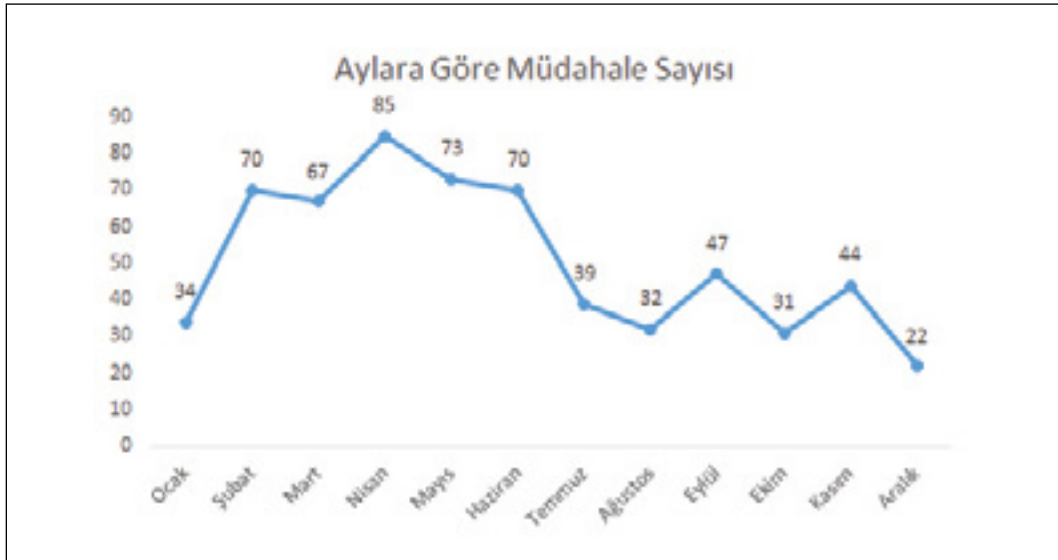

Ulaşabildiğimiz verilere göre 614 müdahalenin 217'si İstanbul'da gerçekleşmiştir. 109 müdahale ile Ankara, 40 müdahale ile İzmir ve 37 ile Diyarbakır gösterilere en fazla müdahalenin gerçekleştiği diğer illerdir. Yapılan müdahalelerde İstanbul'da en az 1588, Ankara'da 698 ve İzmir'de 198 kişi gözaltına alınmıştır.

“23. Devletlerin, barışçıl toplanma hakkını sağlama ve saygı gösterme yükümlülükleri nedeniyle toplantılar sırasında ve sonrasında bazı negatif ve pozitif ödevleri vardır. Negatif ödev, barışçıl toplantılara haksız müdahale yapılmamasını gerektirir. Örneğin Devletler, yükümlülükleri gereği haklı ve geçerli gerekçeler olmadan barışçıl toplantıları yasaklayamaz, kısıtlayamaz, engelleyemez, dağıtamaz ya da bozamaz veya meşru sebep olmadan katılımcılara ve düzenleyicilere yaptırım uygulayamaz.

24. Taraf Devletlerin ayrıca barışçıl toplantıların yapılmasını kolaylaştırma ve katılımcıların hedeflerine ulaşmasını mümkün kılma yönünde bazı pozitif ödevleri vardır. Bu sebeple Devletler, barışçıl toplanma hakkının ayrımcılık yapılmadan kullanılması için elverişli bir ortamı desteklemeli ve bu hakkın etkin şekilde kullanılması için yasal ve kurumsal çerçeveyi oluşturmalıdır. Yetkililerin bazen belli tedbirler alması gerekebilir. Örneğin, cadde girişlerine engel koymaları, trafik yönünü değiştirmeleri ya da güvenlik tedbirleri almaları gerekebilir. Devletler, halktan diğer kişilerin, karşıt gösterilere katılan kişilerin ve özel güvenlik hizmeti sağlayıcılarının müdahalesi veya şiddet içeren davranışları gibi, Devlet dışındaki aktörler tarafından istismar edilme olasılığına karşı toplantı katılımcılarını gerektiğinde korumalıdır.”

İnsan Hakları Komitesi, 37 No'lu Genel Yorum, <https://www.esithaklar.org/2020/08/insan-haklari-komitesi-genel-yorum-no-37/>

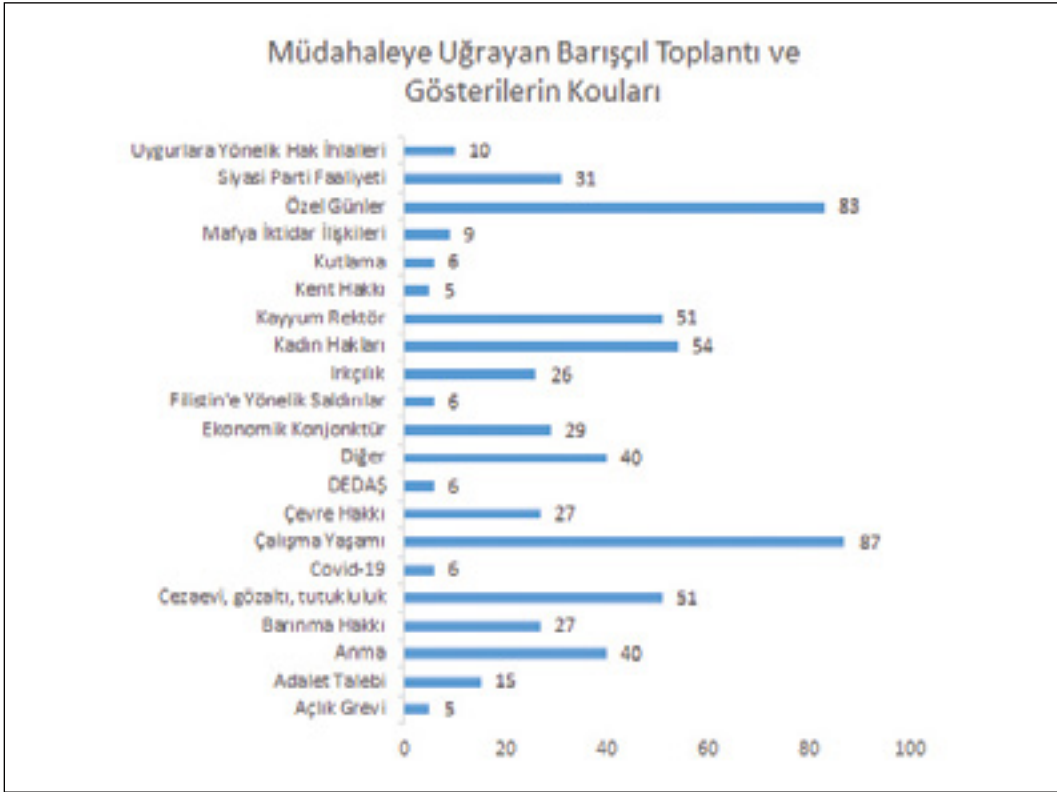

Barışçıl gösterilere yapılan müdahalelerin aylık dağılımına bakıldığında; en fazla müdahale Nisan ayında gerçekleşmiştir. Müdahale sayısının yüksek olduğu aylar 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 21 Mart Newroz Bayramı, Onur Haftası, 1 Mayıs İşçi Bayramı ve 1 Eylül Dünya Barış Günü etkinliklerinin yapıldığı dönemlere denk düşmektedir.

“179. Toplantıların dağıtılması son çare olmalıdır. Kaçınılmaz bir şiddet tehdidi olmadıkça veya bir toplantının yürürlükteki ceza kanununu ihlal ettiği ve başkalarının haklarını ciddi bir şekilde ihlal ettiği için yasa dışı olacağı durumlar haricinde toplantının dağıtılmasına izin verilmez. Bu koşullarda göstericilerin toplantıdan sonra kovuşturmayla tabi olması, daha güvenli ve daha pratik bir alternatif olmayacaktır. Bir toplantının dağıtılması; toplantının ölçeğine, yerine ve koşullarına bağlı olarak kamu düzeni veya sağlık açısından bir noktada gerekli görülebilir. Ancak kolluk görevlileri önce gergin bir durumu makul, daha az müdahaleci önlemlerle çözmek, toplantının barışçıl yapısını kolaylaştırmak ve sürdürmek için çaba göstermedikçe, toplantı dağıtılmamalıdır.”

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)**, <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

2021 yılı boyunca müdahaleye uğrayan barışçıl gösteriler konularına göre çeşitlilik göstermektedir. Toplam 22 farklı başlıkla tasnif edilen konular yukarıdaki grafikte verilmiştir. Diğer kategorisi ise 5'ten daha az müdahaleye uğrayan örgütlenme özgürlüğü, zorla kaybetmelere karşı yapılan protestolar, din ve inanç özgürlüğü, mülkiyet hakkı, anadil haftası kapsamında yapılan gösteriler, sanatsal faaliyetler, valilik yasakları vb. konularda gerçekleştirilmek istenen barışçıl toplanmalardır. Elde edilebilen verilere göre; 87 müdahale ile çalışma yaşamına ilişkin barışçıl toplantı ve gösteriler en fazla müdahaleye uğrayan konu başlığı olmuştur. Bu başlığı 82 müdahale ile özel günler kapsamında yapılmak istenen gösteriler ve 54 müdahale ile kadın haklarına ilişkin gösteriler izlemiştir.

Migros depo işçileri tarafından mobbing, taciz, ücretsiz izin, sağlıksız çalışma ortamı ve düşük ücretlere karşı başlatılan eylemler, 2021 yılı boyunca 10 defa müdahaleye uğramış ve en az 106 kişi gözaltına alınmıştır. 23 Şubat'ta Migros depo işçilerinin eylemlerinin 50. gününde Anadolu Grup'un merkez binası önünde çadır kurmak istemeleri üzerine ilk müdahale gerçekleşmiş,

çadırları polisler tarafından yoğun güvenlik önlemleriyle çevrilmiştir.58 29 Mart tarihinde ise Migros'un sahibi Tuncay Özilhan'ın Beykoz'daki villasının önünde basın açıklaması yapmak isteyen Migros depo işçilerine polis tarafından müdahale edilerek 17 işçi gözaltına alınmıştır.59 Bu eylemin ardından, Beykoz Kaymakamlığı tarafından toplanma yasağı kararı alındığı haberleri medyaya yansımıştır. Bu bilgiyi teyit etmek için Beykoz Kaymakamlığı'na yapılan bilgi edinme başvurusuna kaymakamlık tarafından 15.03.2021 - 15.04.2021 tarihleri arasında her türlü toplantı ve gösteri yürüyüşünün yasaklandığı bildirilmiştir.

T.C.
BEYKOZ KAYMAKAMLIĞI
İlçe Emniyet Müdürlüğü

Sayı : 50978759-17353-(12470)-2021/32
KONU : Yasağın Kararı hakkında

15.04.2021

BEYKOZ KAYMAKAMLIK MAKAMINA

Sağlık Bakanlığı ve Koronavirüs Bilim Kurulunun tavsiyelerini göz önünde bulundurarak 29 Mart 2021 tarihinde toplanan Cumhurbaşkanlığı Kabinesinde; ilçe bazında ve ülke genelinde salgının seyri, vaka ve hasta sayılarındaki değişikliklere göre alınan kararlar doğrultusunda İstanbul, "Çok Yüksek Risk Grubunda Yer Alan İller" arasında yer almıştır.

Mutlaka uğrayan Covid-19 virüsünün dünya genelinde hastalığın yayılmasını artırdığı, ülkelerde ve ilimiz de özellikle İngiltere varyantı sebebiyle günlük vaka, yoğun bulaş ve entübe hasta sayılarında artış yaşanmaktadır.

Sağlık Bakanlığı ve Koronavirüs Bilim Kurulunun tavsiyelerini göz önünde bulundurarak 12.04.2021 tarihinde toplanan Cumhurbaşkanlığı Kabinesinde alınan kararlar doğrultusunda 14 Nisan 2021 Çarşamba günü saat 19.00'dan itibaren ülke genelini kapsayacak şekilde iki haftalık kısmi kapanmaya yönelik tedbirler alınmıştır.

Toplaman salgından korunması ve salgının yayılmasını engellemesi amacıyla 2911 Sayılı Toplan ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 17. Maddesi ve 5442 sayılı İl İdareleri Kanunu'nun 32/Ç Maddesine istinaden; Kaymakamlığımızca ilaremizde bulunan meydan, cadde, sokak, yol, park gibi tüm sunuma açık alanlarda, miting, açık yer toplantıları, gösteri yürüyüşleri, oturma eylemi, protesto eylemi, yürüyüş ve toplanmalar, basın açıklamaları, sanat açılış, imza toplanı, imza kampanyası, kamu kararı ve kuruluşları hariç olmak üzere, anıta toplanma, anıta teneke dökülmesi, ticari kimliği bulunan tüzel kişiliklerin ticari faaliyetleri hariç olmak üzere al ikana, bildiri, broşür dağıtma, afiş, poster asma, sticker yapıştırma ve benzeri türdeki her türlü eylemler bir ay (15.04.2021-15.05.2021) süresince **YASAKLANMASI** değerlendirilmekte ise de;

Ourlarınıza az ederim.

Hüseyin GÜLEÇ
İlçe Emniyet Müdürü
Z. İlçe Emniyet Müdürü

Esengül KORKMAZ ÇİÇEKLİ
Kaymakam

Adres : Karşıyaka İlçe Emniyet Müdürlüğü Cad. No. 26/3 BEYKOZ/İST. /Ayrıntılı Bilgi : 247286
Telefon No : 0216 6330272-71 4016 /Erişim : Polis M.
e-posta : /Bilgi için : 112

58 Sendika, "Migros Depo İşçileri Direniş Çadırını Polis Ablukası Altında Kurdu", <https://sendika.org/2021/02/migros-depo-iscileri-direnis-cadirini-polis-ablukasi-altinda-kurdu-taleplerimiz-kabul-edilene-kadar-genel-merkez-onunde-yiz-609337/>, 23.02.2021.

59 Artı Gerçek, "Tuncay Özilhan'ın Villası Önünde Basın Açıklaması Yapmak İsteyen İşçiler Gözaltına Alındı", <https://artigercek.com/haberler/tuncay-ozilhan-in-villasi-onunde-basin-aciklamasi-yapmak-isteyen-migros-iscileri-gozalti-na-alindi,29.03.2021>.

Protestocu Gruplar

En fazla müdahale sivil yurttaşlar ve siyasi parti ve oluşumlar tarafından gerçekleştirilmek istenen barışçıl gösterilere yönelik olmuştur. Elde edilen verilere göre; 127 müdahale ile öne çıkan grup olan yurttaşların en fazla özel günler kapsamında yapmak istedikleri barışçıl gösteriler engellenmiştir. Özel günleri takiben çevre hakkı, adalet talebi ve kadın hakları en fazla müdahaleye uğrayan diğer protesto konularıdır.

2021 yılında çevre hakkına dair barışçıl gösterilerde, Rize'nin İkizdere ilçesinde yapılmak istenen taş ocağına karşı köylüler tarafından gerçekleştirilen protestolar ön plana çıkmıştır. 20 Nisan'da başlatılan nöbet eylemi ilk olarak 25 Nisan'da jandarma tarafından müdahaleye uğramış, jandarmalar köylülerin evlerine ve bahçelerine kadar girmiş ve köylülere Kabahatler Kanunu kapsamında idari para cezası kesilmiştir.⁶⁰ 25 Mayıs tarihine kadar nöbet eylemini sürdüren köylüler toplam 6 defa müdahaleye uğramış, müdahalelerde en az 24 kişi gözaltına alınmıştır.

87'şer müdahale ile siyasi parti ve oluşumlara karşı yapılan müdahaleler ikinci sırada gelmektedir. Engellenen siyasi partilerin başında HDP gelmektedir. HDP'yi CHP takip ederken; izleme dönemi boyunca müdahaleye uğrayan grupların muhalif gruplar olduğu dikkat çekmiştir. Barışçıl toplantı ve gösterilerin gerçekleşmesi ya da engellenmesinde uygulanan ayrımcı tutumlar; protesto edilen konu özelinde olsa da, kimi durumlarda aynı konuya karşı yapılmak istenen protesto konusunda, aynı mekanda bir grubun müdahaleye uğradığı görülürken bir başka grubun gösterilerini gerçekleştirebildiği tespit edilmiştir. Örneğin; 12 Mayıs'ta, Taksim Meydanı'nda, pandemi önlemleri kapsamında getirilen sokağa çıkma yasağı saatlerinde, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA), Anadolu Gençlik Derneği (AGD) ve Ensar Vakfı gibi STÖ'lerin İsrail'in Filistin saldırılarını protesto etmek amacıyla düzenlediği gösteri binlerce kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.⁶¹ 20 Mayıs'ta ise, aynı amaçla, Birleşik Gençlik Meclisleri (BMG), Kaldıraç ve Sosyalist Öğrenci Hareketi (SÖH) tarafından, Taksim Meydanı'nda yapılmak istenen basın açıklaması polis tarafından müdahaleye uğramış,⁶² 15 kişi darp edilerek gözaltına alınmıştır.⁶³

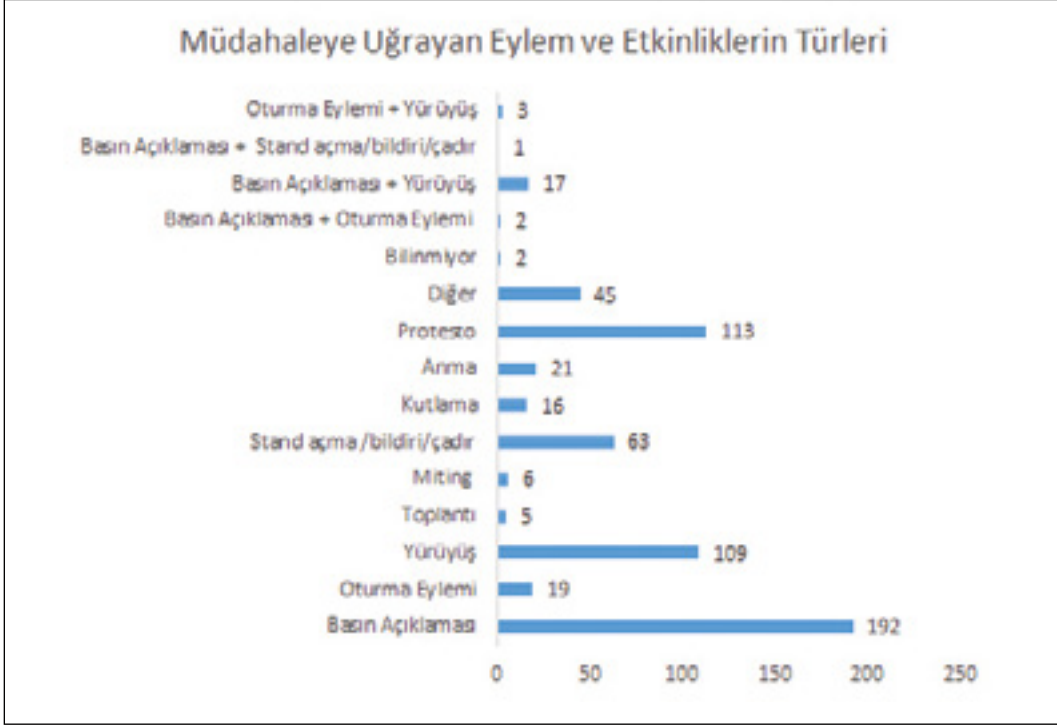
60 Bianet, "İkizdere halkına müdahale: Gözaltılar var", <https://m.bianet.org/bianet/ekoloji/243017-ikizdere-halkina-mudahale-gozaltilar-var>, 25.04.2021.

61 Aykırı, "Kısıtlamaya Rağmen Taksim'deki Filistin Elemine Binlerce Kişi Toplandı, Mehmetçik Gazze'ye Sloganları Atıldı", <https://www.aykiri.com.tr/kisitlamaya-ragmen-taksim-deki-filistin-eyleminde-binlerce-kisi-toplandi-mehmetcik-gazze-ye-sloganlari-atildi/11640/>, 12.05.2021.

62 Evrensel, "Taksim'deki Filistin Eylemine Müdahale: Çok Sayıda Gözaltı", <https://www.evrensel.net/haber/433364/taksimdeki-filistin-eylemine-mudahale-cok-sayida-gozalti>, 20.05.2021.

63 Cumhuriyet, "İsrail'i Protesto Eden Kişiler Darp Edilerek Gözaltına Alındı", <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/israili-protesto-eden-kisiler-darbedilerek-gozaltina-alindi-1837865>, 20.05.2021.

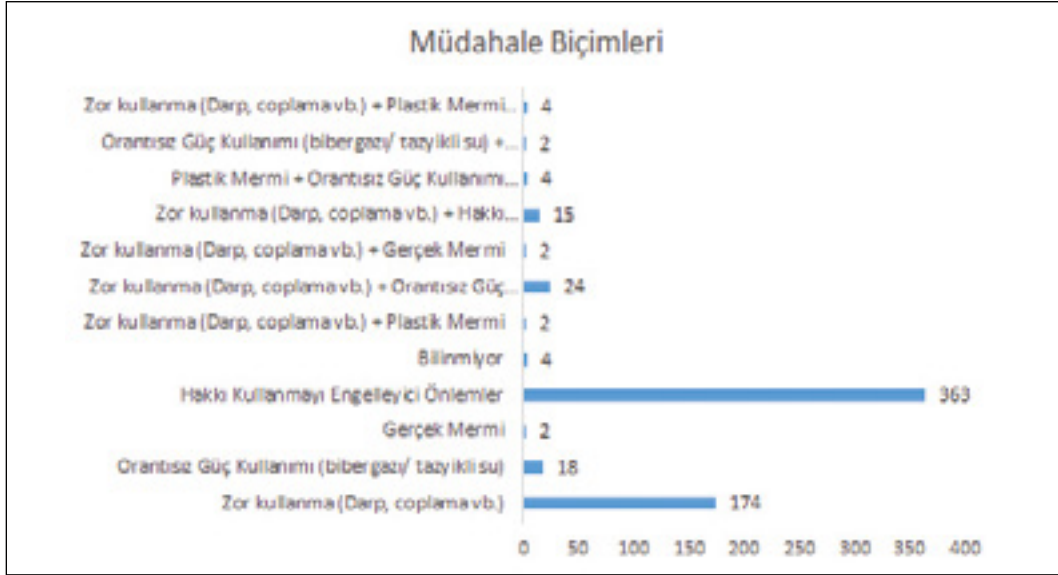
2021 yılında en fazla müdahaleye uğrayan etkinlik türü 192 müdahale ile basın açıklamaları olmuştur. Basın açıklamalarını, 113 protesto, 109 yürüyüş ve 63 stand açma/bildiri dağıtma takip etmiştir. Bunların yanı sıra kimi farklı barışçıl gösteri biçimleri de müdahaleye uğramıştır. Artan ev kiralarını protesto etmek amacıyla, öğrenciler tarafından nöbet eylemleriyle başlayan Barınamıyoruz Hareketi ve hareketle dayanışma içinde olan Yurtsuzlar Hareketi, Öğrenci Kolektifleri ve kimi gençlik örgütlerinin eylemleri 2021 yılı boyunca 27 defa müdahaleye uğramış, müdahalelerde en az 202 kişi gözaltına alınmıştır. 1 Ekim’de İzmir Üniversite Dayanışması tarafından Küçükpark’ta battaniyelerle yapılmak istenen yürüyüş; polis tarafından, battaniyenin propaganda olduğu iddiasıyla engellenmiştir.⁶⁴ 28 Eylül’de Yurtsuzlar Hareketi tarafından İzmir’de yapılmak istenen barınma nöbetine polis tarafından müdahale edilmiş, 33 kişi darp edilerek gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanlara destek olmak için toplanan grup da polis tarafından engellenmiştir. 2 kadının gözaltında polis tacizine maruz kaldığı ve 1 eylemcinin göğsüne yediği tekme sonucu fenalaşarak hastaneye kaldırıldığı bildirilmiştir.⁶⁵

64 ETHA, “Battaniyeyle Dolayan Gençlerin Önüne Polis Barikati”, <http://etha33.com/haberdetay/battaniyeyle-dolan-genclerin-onune-polis-barikati-149023>, 01.10.2021.

65 Sendika, “Erdoğan Hedef Gösterdi, Polis İstanbul ve İzmir’de Saldırdı”, <https://sendika.org/2021/09/erdogan-hedef-gosterdi-polis-istanbul-ve-izmirde-saldirdi-yurtsuzlarin-nobetinde-onlarca-universiteliye-gece-yarisi-gozaftisi-632452/>, 28.09.2021.

“105. Kadınlar. Kadın insan hakları savunucuları ve toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelimle ilgili hakları savunanlar, halka açık toplantılara katıldıklarında genellikle ek tehditlerle veya şiddetle karşı karşıya kalırlar. Bunun nedeni, bazen kadınların toplumdaki rolü ve statüsüne ilişkin kabul edilmiş sosyokültürel normlara ve geleneksel varsayımlara meydan okuduklarının düşünülmesidir. Dahası, toplantılara katılan kadınlara yönelik olası şiddet veya tehditler; sözlü taciz ve cinsel tacizden cinsel saldırıya ve tecavüze kadar değişen cinsel veya toplumsal cinsiyete özgü bir biçim alabilir. Bu nedenle devletler, toplantılar öncesinde, sırasında ve sonrasında devlet aktörlerinin ve devlet dışı aktörlerin gerçekleştirebileceği cinsel tacizi, tehditleri ve şiddeti önlemek ve bunlara müdahale etmek için özel koruyucu tedbirler almalıdır. Devletler, tüm ihlalleri gerektiği gibi soruşturarak, faileri yargulayarak ve mağdurlar için etkili hukuk yolları sağlayarak bir toplantıda kadınlara yönelik şiddete sıfır toleranslı bir yaklaşım sergilemelidir.”

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)**, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

2021 yılı boyunca müdahaleye uğrayan gösteriler içerisinde hakkı kullanmayı engelleyici önlemler biçiminde yapılan 363 müdahale öne çıkmıştır. 2020 yılında eylemlerin %46'sında bu müdahale biçimine rastlanırken, bu yıl eylemlerin %59'unda engelleyici önlemlere başvurulmuştur. Bu kategori yol kapatmak, gösteri alanına girişlerin engellenmesi, ulaşım araçlarının engellenmesi, barikat vb. araçların kullanımı, alana pankart veya flama ile girişleri engellenmesi gibi yöntemleri kapsamaktadır. Örneğin; 3 Şubat tarihinde Zonguldak'ta, Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu'na (KESK) bağlı sendikacıların yürüyüşünü polis, “*Şu anda toplantı, gösteri ve yürüyüş görüntüsü veriyorsunuz*” gerekçesiyle, eylemcilerin sendika önlüklerini çıkarmaları gerektiğini söyleyerek engellemiştir.⁶⁶ Ankara'da ise ODTÜ'lü öğrenciler tarafından Boğaziçili öğrencilere destek amacıyla yapılan ışık aç-kapa eylemine polis müdahale etmiştir. Eylemin yapıldığı sokakta, eylem yapan evlerin fotoğraflarını çekip görüntü alan polis, “*Hakkınızda işlem yapılacaktır. Gözaltında aleyhinize kullanılacaktır*” anonsu yapmıştır.⁶⁷

66 Malatya Güncel, “Polisin önlüğü çıkartmasını istediği sendika üyesiyle kısa süreli tartışması”, <http://www.malatyaguncel.com/polisin-onlugu-cikartmasini-istedigi-sendika-uyesiyle-kisa-sureli-tartismasi-1708008h.htm>, 03.02.2021.

67 Cumhuriyet, Polis ODTÜ'lü öğrencilerin evde ışık aç-kapa eylemine müdahale etti”, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/polis-odtu-ogrencilerinin-evde-istik-ac-kapa-eylemine-mudahale-etti-1811140>, 03.02.2021.

Covid-19 Pandemisi tedbirlerinin müdahalelerde gerekçe olarak gösterilmesinin daha yaygın olduğu 2020 yılında darp, toplama gibi zor kullanma biçimi, eylemlerin %46'sını oluştururken; bu yıl eylemlerin yaklaşık %36'sında darp ve cop kullanıldığı tespit edilmiştir.

27 Mayıs'ta Artvin'in Hopa ilçesinde çay üreticileri tarafından, çaya getirilen kotayı protesto etmek amacıyla düzenlenmek istenen yürüyüşe polis zor kullanarak müdahale etmiş, çok sayıda çay üreticisini gözaltına almıştır.⁶⁸ 7 Haziran'da ise Kahramanmaraş'ta Çöçelli mahallesi yakınlarında kurulmak istenen Biyokütle Enerji Santralini mahalleli protesto etmek istemiş ancak jandarma tarafından biber gazı ve darp ile engellenmişlerdir.⁶⁹

Metin Lokumcu Davası

Artvin Hopa'da dönemin Başbakanı R. Tayyip Erdoğan'ın 31.05.2011 tarihinde Milletvekili Genel Seçimleri kapsamındaki mitingi öncesi düzenlenen eylemde polisin sıkı biber gazı sonucu yaşamını yitiren emekli öğretmen Metin Lokumcu'nun ölümü nedeniyle 13 kolluk görevlisinin yargılandığı davadır.

Başbakan'ın Hopa'ya geleceği bilgisi üzerine yöre halkı tüm talep ve şikayetlerini kamuoyuna duyurmak için basın açıklaması yapmaya karar vermiştir. M. Lokumcu'nun da arasında olduğu kişilerce yapılan gösteriye kolluk görevlilerince müdahale edilmiş, biber gazı kullanılmıştır. Bu müdahale esnasında M. Lokumcu fenalaşmış ve yapılan tıbbi müdahalelere rağmen hayatını kaybetmiştir. Dosyada yer alan tıbbi raporlar M. Lokumcu'nun hayatını kaybetmesi ile kimyasal gaza maruz kalması arasında nedensellik ilişkisi olduğunu, olaya ilişkin olarak alınan bilirkişi raporu ise olay yerinde gaz kullanan personelin müteveffanın ölümünden sorumlu tutulabileceğini bildirmiştir.

Davaya ilişkin hazırlanan iddianamede sanıkların üzerine atılı eylemlerinin bir gösteriye müdahale esnasında kullanılan gazın yoğun bir şekilde kullanılması sebebiyle M. Lokumcu'nun gazdan etkilenerek vefat ettiği iddia ve kabul edilmiştir.

Dava, Hopa 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nde görülmekte iken güvenlik gerekçesiyle davanın Trabzon 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nde görülmesine karar verilmiştir. Trabzon 2. Asliye Ceza Mahkemesi ise "taksirle öldürme suçundan cezalandırılması talebi ile kamu davası açılmış ise de; sanıkların "zor kullanma yetkisine ilişkin sınırı aşılması suretiyle neticesi sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama sonucu ölümün meydana gelmesi" suçunu oluşturup oluşturmadığına ilişkin kanıtların tartışma ve değerlendirilmesinin üst derece Ağır Ceza Mahkemesine ait olduğu" gerekçesi ile kendisinin görevsiz olduğuna karar vererek dosyayı Trabzon 2. Ağır Ceza Mahkemesi'ne dosyayı göndermiştir. Sonuç olarak, yargılama Trabzon 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde Metin Lokumcu'nun hayatını kaybetmesinden 10 yıl sonra başlamıştır.

Davanın ilk duruşması 20 Aralık 2021 tarihinde görüldü, 9 sanık duruşmaya SEGBİS aracılığıyla katıldı. Sanıklardan Artvin İl Emniyet Müdürü'nün sorgusunun alınması sırasında SEGBİS sisteminde yaşanan aksaklıklar, sesin ve iletişim kopması, sanıklara soru sorma ve fotoğraf ve/veya video göstermede yaşanan zorluk nedeniyle Mahkeme M. Lokumcu'nun ailesi ve avukatlarının taleplerini kabul ederek, sanıkları huzurda sorgulamaya karar vererek sanıkların hazır edilmesi için duruşmayı 6-7 Ocak 2022 tarihine ertelemiştir.

2021 yılında 24 barışçıl gösteriye biber gazı ve/veya tazyikli su kullanılarak müdahale edilmiş, müdahaleler esnasında göstericiler de darp edilmiştir. 29 Ocak'ta Batman'da Kürt ulusal birliğinin sağlanması talebi ile basın açıklaması yapmak isteyen Demokratik Top-

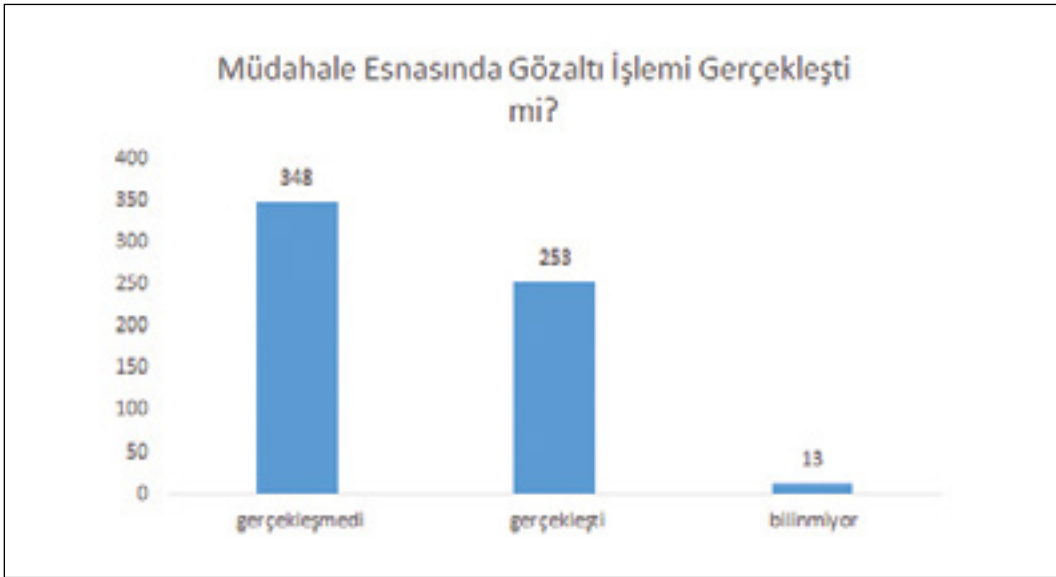
68 Duvar, "Çay üreticilerine polis saldırısı, çok sayıda kişi gözaltına alındı", <https://www.gazeteduvar.com.tr/cay-ureticilere-polis-saldirisi-cok-sayida-kisi-gozaltinda-haber-1523561>, 27.05.2021.

69 Yeşil Gazete, "Biyokütle santraline karşı çıkan Çöçellilere jandarma müdahalesi", <https://yesilgazete.org/biyokutle-santraline-karsi-cikan-cocellilere-jandarma-mudahalesi/>, 07.06.2021.

lum Kongresi (DTK), Özgür Kadın Hareketi (TJA), Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) ve HDP tarafından yapılmak istenen yürüyüşe polis biber gazı, tazyikli su ve coplarla müdahale etmiş, aralarında Barış Anneleri'nin de bulunduğu en az 20 kişi gözaltına alınmıştır.⁷⁰

Son altı yıla ilişkin veriler güvenlik güçlerinin gösterilere müdahale etme gerekçesi olarak şiddet içerme veya şiddet çağrısı yapılmasını kriter olarak kullanmadığını göstermektedir. Müdahale nedeni olarak çoğunlukla mülki idarelerce alınmış kararlar gösterilmektedir. Ancak bu gerekçe baz alınarak yapılan müdahalelere bakıldığında ayrımcılık yapıldığına ilişkin veriler karşımıza çıkmaktadır. 11 Mayıs'ta Adana'da 27 STÖ ve sivil oluşum tarafından Filistin'de devam eden hak ihlallerine karşı düzenlenmek istenilen protestoya emniyet güçleri fiziksel şiddet kullanarak müdahale etmiştir. Gerekçe olarak yürürlükte olmayan valilikten izin alma şartı gösterilirken, protestoyu düzenleyenler Adana Valiliği'ne bildirimde bulduklarını belirtmiştir. Öte yandan söz konusu eylemden bir gün önce Adana Demirspor'un galibiyet kutlaması gösterisine herhangi bir müdahale olmadığının da altı çizilmiştir.⁷¹

“Öldürücü olmayan” olarak nitelendirilen biber gazı ve cop gibi silahların kullanımı dahi yaşam hakkı ve kötü muamele yasağı bakımından tartışılırken, 2021 yılında elde edilen verilerde 4 barışçıl gösteriye müdahale esnasında gerçek mermi kullanıldığı saptanmıştır. Müdahale sırasında kolluk kuvvetleri göstericileri havaya ateş açarak dağıtmak istemiştir. 8 Temmuz'da Mardin Derik'teki⁷² protestoya askerler, 15 Eylül'de Diyarbakır Lice'de,⁷³ gerçekleşen eyleme polisler müdahale etmiş, 16 Mayıs'ta ise Beşiktaş taraftarlarının Süper Lig şampiyonluğu kutlaması sırasında polis tarafından İstanbul Eyüpsultan'da pandemi sebebiyle ilan edilen sokağa çıkma yasakları gerekçe gösterilerek kitle havaya ateş açılarak dağıtılmak istenmiştir.⁷⁴

Ulaşabildiğimiz verilere göre 614 müdahalenin 348'inde gözaltı işlemi gerçekleşmezken, 13 müdahalede ise gözaltı gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin bir veriye ulaşamamıştır. Gözaltına alma işlemi yapılan 253 müdahalede ise en az 3.228 kişi gözaltına alınmıştır.

70 Haber Erciş, “Batman'da 'birlik' yürüyüşü”, <https://www.haberercis.com.tr/guncel/batmanda-birlik-yuruyusu-h323767.html>, 29.01.2021.

71 Doğru Haber, “Adana polisinden Kudüs konvoyuna ‘izin yok’ gerekçesiyle müdahale”, <https://dogruhaber.com.tr/haber/750499-adana-polisinden-kudus-konvoyuna-izin-yok-gerekcesiyile-mudahale/>, 11.05.2021.

72 Mezopotamya Ajansı, “Derik'te DEDAŞ gerginliği”, <http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/140672,08.07.2021>.

73 Mezopotamya Ajansı, “Lice'de DEDAŞ protestosuna polis müdahalesi”, <http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/146607,15.09.2021>.

74 Bianet, “Şampiyonluk kutlamalarında bekçiler silah kullandı”, https://bianet.org/bianet/yasam/244107-sampiyonluk-kutlamalarinda-bekciler-silah-kullandi?bia_source=twitter&utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter, 16.05.2021.

İstanbul'da müdahale edilen 120 barışçıl gösteride en az 1.588, Ankara'da gerçekleşen 54 müdahalede en az 698, İzmir'de 16 müdahalede 198 ve Diyarbakır'da gerçekleşen 3 müdahalede ise 89 kişi gözaltına alınmıştır. Medyada gözaltı gerçekleştiğine ilişkin haberlerin çıktığı 18 müdahalede ise gözaltı alınanların sayısına ilişkin bilgiye ulaşılamamıştır. Gözaltına alınma işlemi sırasında orantısız güç ve zor kullanmaya bağlı olarak yaralanmalar meydana gelmiştir. Ülke genelinde gerçekleşen 614 müdahalenin en az 48'inde yaralanma olayları meydana gelmiştir. Söz konusu 48 müdahalenin 25'i bu 4 ilde gerçekleşmiştir. 1 Haziran'da Ankara'da, Gezi Parkı eylemleri sırasında hayatını kaybeden Ethem Sarısülük anmasında 9 kişi gözaltına alınmıştır.⁷⁵ Gözaltına alınanlar arasında bir kolu olmayan engelli eylemci kafasının yumruklandığını ve olmayan koluna kelepçe takmaya çalışıp takamadıkları için tekmelendiği açıklamasını yapmıştır.⁷⁶

17 Haziran'da Diyarbakır'da HDP tarafından Deniz Poyraz anısına yapılmak istenen barışçıl gösteriye polis tarafından müdahale edilmiştir. Çembere alınan eylemcilerden 1'i HDP'li vekil olmak üzere 2 kişi fenalaşmıştır.⁷⁷

20 Temmuz tarihinde İstanbul'da siyasi parti ve oluşumlar tarafından düzenlenmek istenen Suruç Katliamı anmasına polis biber gazı ve plastik mermiyle müdahale etmiştir. Eyleme katılan 2 kadın darp edilmiş, 2 gazeteci yaralanmış, 1 üniversite öğrencisinin burnu kırılmıştır.⁷⁸

“32. Güç kullanımı. Kolluk kuvvetleri, kesinlikle kaçınılmaz olmadığı sürece toplantılarda güç kullanmamalıdır. Tahdit, orantılılık, hasarın en aza indirilmesi ve hayatın korunması ilkelerine uyularak, yalnızca gerekli olan asgari ölçüde güç uygulanmalıdır. Potansiyel olarak ölümcül etkiye sahip ateşli silahlar, toplantılarda kolluk uygulamaları yapılması veya toplantıların dağıtılması açısından uygun taktik araçlar değildir ve bunların kullanımından kaçınılmalıdır.

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)**, <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

33. Kolluk personelinin hesap verebilirliği. Bir toplantıda güç kullanılması, hızlı bir inceleme sürecini kendiliğinden beraberinde getirmelidir. Kolluk kuvvetlerinin güç kullanımından kaynaklı yaralanma veya ölüm vakalarının gerçekleşmesi durumunda bağımsız, açık, hızlı ve etkili bir soruşturma yürütülmelidir. Kolluk personeli, müdahalede bulunarak diğer kolluk personelinin aşırı güç kullanmasına engel olabilecekleri durumlarda böyle bir müdahaleyi gerçekleştirilmeleri halinde de sorumlu tutulmalıdır.”

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)**, <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

75 Birgün, “Ethem Sarısülük Anmasına Polis Müdahalesi: 9 kişi Gözaltına Alındı”, <https://www.birgun.net/haber/ethem-sarisuluk-anmasına-polis-mudahalesi-9-kisi-gozaltina-alindi-346827>, 01.06.2021.

76 Mezopotamya Ajansı, “Veli Saçılık'ın Olmayan Koluna Polis Kelepçe Takmak İstediydi”, <http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/136786>, 01.06.2021.

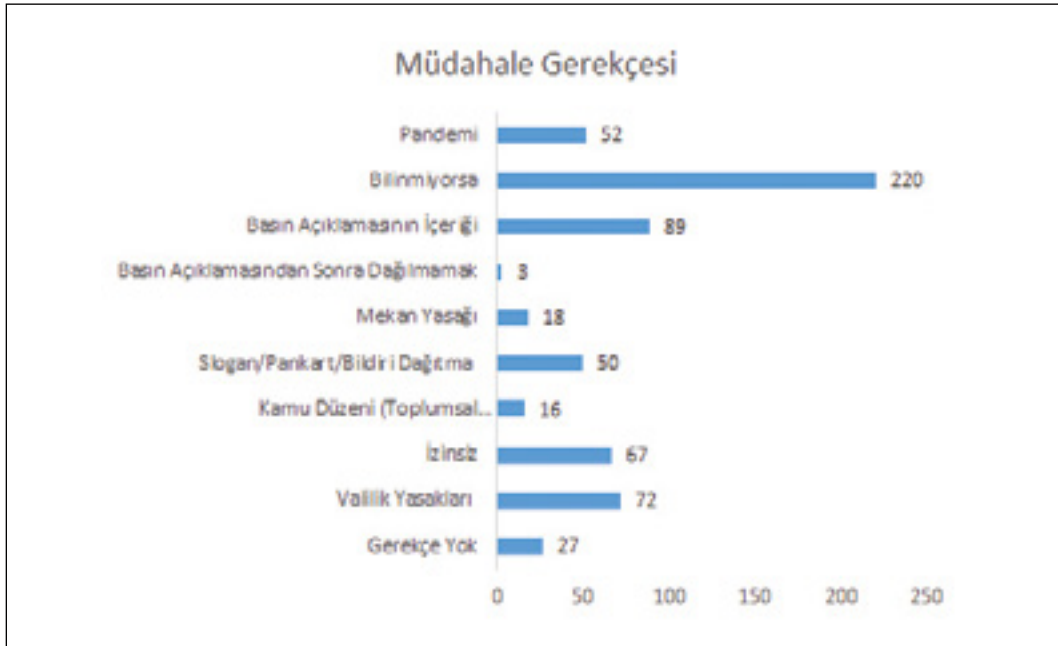
77 Sputnik News, “Diyarbakır'da HDP'nin Açıklamasına Polis Müdahalesi”, <https://tr.sputniknews.com/20210617/diyarbakirda-hdpnin-aciklamasına-polis-mudahalesi--1044760418.html>, 17.06.2021.

78 Mezopotamya Ajansı, “Kadıköy'de Suruç Anmasına Müdahale: En Az 40 Gözaltı”, <http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/141735>, 20.07.2021.

Zeycan Balcı Davası

Çağdaş Hukukçular Derneği üyesi Av. Zeycan Balcı, 30 Mart 2016 yılında Çağlayan Adliyesi önünde Çağdaş Hukukçular Derneği üyesi avukatların duruşması akabinde adliye önünde yapılmak istenen basın açıklaması sırasında polisin şiddetine maruz kalmış ve aldığı darbeler sonucu beli kırılmıştır. Balcı'nın şikayeti üzerine bir polis memuru hakkında "Yaralama, kemiklerin kırılmasına sebep olacak şekilde kasten yaralama, zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması" suçlarından dava açılmıştır. İstanbul 22. Asliye Ceza Mahkemesinde görülen davanın ilk duruşması olaydan üç yıl sonra 9 Aralık 2019'da görülmüştür.

Balcı polis memurunun müdahalesi sırasında beline aldığı darbeler nedeniyle Adli Tıp Raporuna göre %24,2 oranında engelli kalmıştır. Polis memurunun yargılandığı dava 2019 yılından beri devam etmektedir. Son olarak 14 Şubat 2022 tarihinde görülen dava 16 Mayıs 2022 tarihine ertelenmiştir. Ayrıca polis memurlarının şikayeti üzerine aynı olaya ilişkin Balcı ile birlikte 10 Avukat hakkında "görevi yaptırmamak için direnme" suçlamasıyla olaydan 1,5 yıl kadar sonra İstanbul 47. Asliye Ceza Mahkemesinde dava açılmıştır.

2021 yılında kolluk kuvvetleri tarafından yapılan müdahalelerin 220'sinin gerekçesine ulaşamamıştır. 27 müdahale ise hiçbir gerekçe gösterilmeksizin yapılmıştır. "İzin" alınmadığı veya valilik yasakları gerekçesiyle toplam 139 gösteriye, yapılacak basın açıklamasının kapsamı gerekçe gösterilerek ise 89 toplanmaya müdahale gerçekleştirilmiştir.

28 Nisan'da Kod-29 ile işten atılan Sinbo ve SML etiket işçileri tarafından SML Fabrikası önünde gerçekleştirilmek istenen açıklamaya polis tarafından müdahale edilmiş, müdahalede 3'ü gazeteci 36 kişi gözaltına alınmıştır.⁷⁹

⁷⁹ Sendika, "Sinbo ve SML Etiket İşçileriyle Yapılan Dayanışma Eylemine Polis Saldırısı", <https://sendika.org/2021/04/sinbo-ve-sml-etiket-iscileri-yle-yapilan-dayanisma-eylemine-polis-saldirisi-615920/>, 28.04.2021.

Bariş Anneleri Bakırköy Davası

Kamuoyunda “Bariş Anneleri Bakırköy Davası” olarak bilinen dava; 2019 yılında cezaevlerinde gerçekleşen açlık grevinde olan çocuklarına destek olmak için Bakırköy Cezaevi önünde oturma eylemi yaparken gözaltına alınan tutuklu yakınları ve ailelerinin yargılandığı davadır. Davada sanıklar, “kanuna aykırı toplantı yapmak ve ihtara rağmen dağılmamak” suçundan yargılanmaktadır. Bu zamana kadar davanın 5 duruşması görülmüştür. Sanıkların ifadeleri Kürtçe tercüman vasıtası ile alınmıştır. Davada sanıkların ifadelerinin alınmasına ve olay tutanağını imzalayan polislerin dinlenmesine devam edilmektedir. Davanın 6. duruşması 22 Mart 2022 de Bakırköy 13. Asliye Ceza Mahkemesinde görülecektir.

“181. Güç kullanımına ilişkin ilkeler. Tahdit, orantılılık, hasarın en aza indirilmesi ve hayatın korunması ilkelerine uyularak, yalnızca gerekli olan asgari ölçüde güç uygulanmalıdır. Uluslararası belgeler, şiddet içermeyen ve şiddet içeren yasa dışı toplantıları dağıtırken güç kullanımına ilişkin ayrıntılı rehberlik sağlar. Kolluk Görevlilerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin BM Temel İlkelerinde şu ifade yer almaktadır: “[y]asa dışı olan ancak şiddet içermeyen toplantıların dağıtılmasında, kolluk görevlileri güç kullanımından kaçınacak veya bunun mümkün olmadığı durumlarda, kullanılan gücü gerekli olan asgari seviyede tutacaktır.” Kolluk kuvvetleri, yalnızca istisnai durumlarda ve ancak güç kullanılacağına dair açık ve net bir uyarıda bulunduktan ve toplantıda hazır bulunan kişilere ilgili polis emirlerini dikkate almaları ve alandan ayrılmaları için yeterli zaman tanıdıktan sonra güç kullanmalıdır.”

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), **Barişçil Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu (3. Baskı)**, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/03/Bariscil-toplanma-ozgurlugu-kilavuzu.pdf>

Müdahale Gerekçesi Olarak Covid-19

■ var ■ yok

Pandemi, 2020 yılında 171 müdahalede gerekçeler arasında gösterilmişken; bu yıl 87 müdahalede gerekçe olarak kullanılmıştır. 52 müdahale sadece pandemi gerekçesiyle gerçekleşirken, 35 müdahalede ise pandemi, diğer gerekçelerle birlikte kullanılmıştır. HDP'li milletvekili Ömer Faruk Gergerlioğlu'nun vekilliğinin düşürülmesini protesto etmek amacıyla 18 Mart'ta Ankara'da yapılmak istenen basın açıklamasına polis pandemi gerekçesiyle müdahale etmiş, ters kelepçe yaparak 9 kişiyi gözaltına almıştır.⁸⁰ 13 Ekim'de ise Avesta Yayınevi'nin Mardin'de düzenlemek istediği Kürtçe edebi söyleşi polis tarafından pandemi gerekçesiyle engellenmiştir.⁸¹

Önceki yıllardan farklı olarak barışçıl gösterilere müdahalelerde mahalle bekçileri de rol almaya başlamıştır. 16 Mayıs'ta salgın kısıtlamaları sürerken, İstanbul'da, sokakta kutlama yapmak isteyen Beşiktaş taraftarları, polis ve bekçiler tarafından müdahaleye uğramıştır. Bekçiler Eyüpsultan'da havaya ateş açmış, Beşiktaş'ta ise iki kişiyi darp etmiştir.⁸²

80 Gazete Davul, "Gergerlioğlu'na Destek Açıklamasına polis Müdahalesi: 9 Gözaltı", <https://gazetedavul.com/gundem/gergerliogluna-destek-aciklamasina-polis-mudahalesi-2-gozalti-16628.html>, 18.03.2021.

81 DüşünThinkNet, "Kürtçe Söyleşiye Pandemi Engeli", <https://www.dusun-think.net/haberler/kurtce-soylesiye-pandemi-engeli/>, 13.10.2021.

82 Bianet, "Şampiyonluk Kutlamalarında Bekçiler Silah Kullandı", https://bianet.org/bianet/yasam/244107-sampiyonluk-kutlamalarinda-bekciler-silah-kullandi?bia_source=twitter&utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter, 16.05.2021.

Caydırıcı Etki Yaratan Uygulamalar

Uluslararası standartlara göre şiddet içermeyen ve şiddet çağrısı yapılmayan, barışçıl niteliğini koruyarak gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilmek istenen toplantı ve gösterilere müdahale edilmesi meşru sayılmamaktadır. Aksine devletlerin barışçıl gösterileri ve katılımcılarını korumak ve hakkın kullanımını kolaylaştırma yükümlülüğü mevcuttur. Caydırıcı etki yaratılmaması gerekliliği de bu yükümlülüğün bir parçasıdır. “Caydırıcı etki; toplanma özgürlüğüne dair ulusal hukuktaki sınırlandırıcı ve cezalandırıcı hükümlerin genişliği nedeniyle ya da barışçıl olmasına rağmen, sadece bu hükümlere uyulmadığı gerekçesiyle kanun dışı ilan edilen toplanmalara yönelik polis şiddeti ve cezai yaptırımlar sonucunda, bireylerin korku, endişe ya da çekince yaşaması ve barışçıl bir toplanmaya katılmaktan imtina etmesi anlamına gelir.”⁸³ Eylemin yapılacağı mekana erişimi engellemek üzere alınan geniş güvenlik önlemleri; belirli sokakların, caddelerin kapatılması; barışçıl toplantı ve gösterilere yapılan müdahaleler; göstericilere yönelik idari ve cezai işlemler caydırıcı etki yaratan uygulama örnekleri arasındadır.

Katıldıkları ya da düzenleyicisi oldukları barışçıl toplantı ve gösteriler nedeniyle özellikle gözaltına alınan kişilere 2911 sayılı Kanuna muhalefet, görevi yaptırmamak için direnme, kamu görevlisine ya da Cumhurbaşkanı'na hakaret, Türk Ceza Kanunu ya da Terörle Mücadele Kanunu kapsamında suçlamalar yöneltilmesi yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür yargılamalar caydırıcı etki yaratmakta ve hakkın kullanımı önünde engel oluşturmaktadır. Söz konusu sorun, AYM tarafından da Hamit Yakut Kararı'nda da tespit edilmiştir. AYM, başvurusunun katıldığı basın açıklaması nedeniyle terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme suçundan mahkûm edilmesinin, toplantı ve gösteri düzenleme hakkını ihlal ettiğine ve ihlalin yapısal sorundan kaynaklandığı anlaşıldığından pilot karar usulünün uygulanmasına karar vermiştir. AYM, kararında şu tespitlerde bulunmuştur: “116. (...) 5237 sayılı Kanun'un 220. maddesinin (6) numaralı fıkrasının içerik, amaç ve kapsam itibarıyla belirli olduğundan söz edilemez. Çünkü söz konusu hüküm, Anayasa'nın 34. maddesi ile korunan anayasal hakkına yönelik keyfi müdahaleye karşı başvurucuya yasal bir koruma sağlayamamaktadır. Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi 5237 sayılı Kanun'un 220. maddesinin (6) numaralı fıkrasının uygulanmasından kaynaklanan müdahalenin kanunilik şartını sağlamadığı kanaatine ulaşmıştır.” İlgili hükmün diğer haklar üzerinde yarattığı caydırıcı etki üzerine de şu tespitlerde bulunmuştur: “93. (...) Üstelik bu suçun somut olayda olduğu gibi temel hakların kullanımıyla ilgili olması durumunda örgüt adına kavramının oldukça geniş yorumu nedeniyle ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ya da örgütlenme veya din ve vicdan özgürlüğü gibi temel haklar üzerinde güçlü bir caydırıcı etki yaratılmaktadır.” AYM pilot karar usulüne istinaden “yapısal sorunun çözümü için keyfiyetin yasama organına bildirilmesine” hükmetmiştir.⁸⁴

Göstericilere Kabahatler Kanunu kapsamında para cezası kesilmesi uygulaması 2020 yılına göre azalmış olmakla birlikte 2021 yılında da devam etmiştir. Para cezalarının gerekçesi bir önceki sene gibi çoğunlukla pandemi önlemlerine dayandırılmıştır. 1 Mayıs günü içerisinde İstanbul'da 16 farklı yerde yapılmak istenen barışçıl gösterilere müdahale edilmiş; gözaltına alınan eylemcilere “tam kapanma” gerekçesiyle toplamda 888 bin lira idari para cezası kesilmiştir.⁸⁵ AYM, 28/12/2021 tarihinde, Sadık Türk ve Mehmet Şerif Özdemir (B. No: 2018/21459) başvurusuna ilişkin kararında, başvuru sahiplerinin “Başkanlığa Hayır” konulu bir basın açıklamasına katılmaları nedeniyle idari para cezası kesilmesinin, Anayasa'nın 38. maddesinde güvence altına alınan suç ve cezaların kanuniliği ilkesi ile 34. maddesinde güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının

83 Berke Özenc, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları”, (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LXXIII, S. 2, s. 87-134, 2015, s. 106.

84 Ayrıntılar için Bkz. Hamit Yakut Kararı (Başvuru No: 2014/6548), Karar Tarihi: 10.06.2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/6548>.

85 ÇHD İstanbul/Twitter, <https://twitter.com/CHDistanbul/status/1392471812630581249?s=20>, 12.05.2021.

ihlal edildiğine karar vermiştir.⁸⁶ AYM'nin idari para cezalarına verdiği ihlal kararlarına rağmen idari para cezası uygulaması, barışçıl toplantı ve gösteri hakkının kullanımında caydırıcı etki yaratmak için kullanılmaya devam etmektedir.

Katıldıkları barışçıl toplantı ve gösteriler nedeniyle kamu görevlileri hakkında verilen disiplin cezaları da caydırıcı etki olarak karşılaşılan çıkan bir diğer uygulamadır. 2021 yılında söz konusu uygulamaların kişilerin toplantı ve gösteri haklarını ihlal ettiğine ilişkin AYM kararları bulunmaktadır.⁸⁷ AYM, 2017/32534 başvuru no'lu başvuruya ilişkin verdiği kararın 57 no'lu paragrafında caydırıcı etkiye dair şu değerlendirmeleri yapmıştır: *“Barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılan ve bir gösteride yasaklanmamış davranışlarda bulunan kişilerin toplantı hakkı, herhangi bir kınanabilir olaya karışmadıkları sürece en hafif kabul edilecek cezanın dahi uygulanmamasını gerektirir. Zira bu tip soruşturmalar veya cezalandırmalar caydırıcı etki doğurma potansiyeli taşımaktadır (Osman Erbil, §§ 51, 71; Ömer Faruk Akyüz, § 60; Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadaş, § 46).”*⁸⁸

Caydırıcı etki yaratan bir diğer uygulama ise üniversite öğrencilerine yönelik açılan disiplin soruşturmaları, yurttan ilişiği kesilme ve/veya burs ve kredilerin kesilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; 24 Şubat tarihinde, Boğaziçi Üniversitesi'ne atanan kayyum rektörü protesto etmek amacıyla barışçıl gösteri hakkını kullanmak isteyen 51 öğrenci hakkında üniversite rektörlüğü tarafından “kişiyi hürriyetinden yoksun kılma” ve “mala zarar verme” suçlamasıyla disiplin soruşturması açılmıştır.⁸⁹

86 Sadık Türk ve Mehmet Şerif Özdemir Kararı (Başvuru No: 2018/21459), Karar Tarihi: 28.12.2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/21459>.

87 AYM Yasin Agin ve Diğerleri Kararında benzer başvuruları birleştirerek beş başvuru hakkında kamu personeli olan başvurucuların kanuna aykırı olduğu değerlendirilen yürüyüşe katılmaları nedeniyle haklarında disiplin cezası verilmesinin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme haklarının ihlal ettiğine hükmetmiş ve yeniden yargılamaların gerçekleştirilmesi için ilgili idare mahkemeler ile kararın paylaşılmasına karar vermiştir. Bkz. Yasin Agin ve Diğerleri Kararı (Başvuru No: 2017/32534), Karar Tarihi: 21.01.2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/32534>. Kamu personeline verilen disiplin cezalarının toplantı ve gösteri hakkını ihlal teşkil ettiğine ilişkin benzer bir birleştirme kararını Gülistan Atasoy ve Diğerleri kararında da vermiştir. AYM, ilgili kararda 8 başvuruyu birlikte değerlendirmiştir. Bkz. Gülistan Atasoy ve Diğerleri Kararı (Başvuru No: 2017/15845), Karar Tarihi: 21.01.2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/15845?KelimeAra%5B0%5D=ya&page=2>. Benzer bir karar için Bkz. Derya Yulcu (Başvuru no: 2018/16158), Karar Tarihi: 15.09.2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/16158>.

88 Yasin Agin ve Diğerleri Kararı (Başvuru No: 2017/32534), Karar Tarihi: 21.01.2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/32534>.

89 Evrensel Gazetesi, Boğaziçi Üniversitesi Rektörlüğü 51 Öğrenci Hakkında Soruşturma Başlattı”, <https://www.evrensel.net/haber/426714/bogazici-universitesi-rektorlugu-51-ogrenci-hakkinda-sorusturma-baslatti>, 24.02.2021.

Sonuç Gözlemleri ve Öneriler

ESHİD'in 2015 yılından itibaren yürüttüğü izleme ve savunuculuk çalışmaları, barışçıl toplantı ve gösteri hakkına dair ihlal ve kısıtlamaların en büyük kaynağının mevzuatın Anayasa ve uluslararası sözleşmeler ile uyumsuz olmasından doğduğuna işaret etmektedir. Yıllar içinde AYM'nin verdiği iptal kararları olumlu gelişmeler olmasına rağmen hakkın korunması ve hak ihlallerinin önlenmesi için bir iyileşmeye yol açmamıştır. 2911 sayılı Kanun, Anayasa ve uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülüklerle uyumlu olacak şekilde değiştirilmelidir. Kanunun ana amacı devletin pozitif yükümlülüklerini uygulamasını sağlamak ve hakkın kullanımını kolaylaştırmak olmalıdır. AİHM tarafından barışçıl toplantı ve gösterilere ilişkin 2 karar (Ataman ve Işıkırık) Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi önünde inceleme altındadır. Bakanlar Komitesi bu kararlar üzerinden Türkiye'ye ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma özgürlüğü konusunda yasaları gözden geçirmesi ve uluslararası standartlara uyumun sağlanması tavsiyesinde bulunmaktadır.

Mevzuat ve uygulamanın kesiştiği bir diğer problem alanı ise mülki idareye farklı kanunlarda verilen muğlak ve ucu açık yetkiler ile bu yetkilerin keyfi şekilde uygulanmasıdır. Bu yetkilerin keyfi ve ayrımcı bir tutumla uygulanmasını engelleyici herhangi bir kanun hükmü ve/veya denetim mekanizması bulunmamaktadır. Dolayısıyla yetkilerin sınırları uluslararası standartlar gözetilerek çizilmeli, yetkilerin keyfi ve ayrımcı şekilde kullanımının önüne geçecek düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Kolluk kuvvetleri, toplantı ve gösterilere yönelik müdahalelerde barışçılık şartı aramaktadır. Altı yıldır devam eden izleme çalışmaları, barışçıl toplantı ve gösteri hakkını kullanmak isteyen bütün kesimlerin müdahaleye uğradığını; bu açıdan da müdahaleye uğrayan grupların çeşitlendiğini göstermektedir. Ayrıca müdahalelerde kullanılan şiddetin boyutunda da bir artış olduğunun altı çizilmelidir. Her ne kadar uluslararası mekanizmalar önünde Türkiye'nin raporlamaları kolluk görevlilerine yönelik eğitimlerin yapıldığının altını çizse de, eğitimin sonuçlarına yönelik izleme ve değerlendirme yapılmamakta ve/veya kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. Kolluk kuvvetlerine yönelik tüm hak ihlali şikayetleri bağımsız, hızlı ve etkili incelemeye tabi tutulmalıdır.

ESHİD'in son altı yıldır yürüttüğü izleme çalışmaları Türkiye'de barışçıl toplantı ve gösteri hakkına dair ana problemlerin şöyle özetlenebileceğini göstermektedir: Mevzuatın hak ihlallerinin kaynağı olması, mülki idarenin geniş yetkilerle hakkın özünü ortadan kaldıran kararlar alması, kolluk kuvvetlerinin cezasızlık zırhı ile çevrili olması ve hak temelli bir yaklaşımdan yoksun olması, yargısal ya da yarı-yargısal mekanizmaların hak ihlallerini gidermek ve tazmin etmekte yetersiz kalması.

Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Bakımından İdari Yargının Etkili Başvuru Yolu Olma Niteliği

D. ÇİĞDEM SEVER*

Giriş

Türkiye’de ifade özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı son yıllarda en fazla daralan özgürlük alanlarından ve hakkın özüne dokunan ya da ölçsüz çeşitli ihlaller sıklıkla gündeme gelmektedir. Sadece 2016-2018 yılları arasında yaşanan olağanüstü hal rejiminde değil, olağanüstü halin kaldırılmasından sonra da toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde yasaklama ve erteleme uygulamaları son derece yaygındır. Pandemi sonrasında bu tür yasaklar pandemiyle mücadele kapsamında da uygulanabilmiştir.

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) tarafından 2018-2021 yılları arasında valilik ve kaymakamlık web siteleri ile gazete haberlerinden toplanan veriler ve yapılan bilgi edinme başvurularına göre, (miting, yürüyüş, basın açıklaması, tiyatro oyunu, konser, sergi, stand açma vb. dahil olmak üzere) toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin genel olarak veya özel olarak yasaklanması kapsamında tespit edilen karar sayısı 1088’dir. Bu kararlardan fiilen engelleme niteliğinde olan ve bir idari işlem bulunamayan uygulama niteliğinde olan 8 karar vardır. Bu kararların 684 tanesi genel yasaklama kararı iken, 404’ü belli bir etkinliğin yasaklanmasına yöneliktir. Bu yasaklama kararlarının bir kısmı etkinliklerin –Anayasa’ya aykırı biçimde- izne bağlanmasını da içermektedir. Çarpıcı bir örnek olarak Van’da tüm ili kapsayacak şekilde beş buçuk yıla varan ve çoğu 15 gün arayla tekrarlanan 90 yasaklama kararı verilmiş ve bunların bir kısmına dava açılmışsa da hiçbiri iptal edilmemiştir.

ESHİD tarafından toplanan verilerde genel veya özel yasaklama kararı içeren ve valilik web sitesinden erişilen 710 ayrı karara rastlanmıştır. Bazı mülki idare web sitelerinde ise genel yasaklama kararlarına rastlanmasa da haberlerde bir yasaklama kararı belirtilmişse bilgi edinme başvuruları yapılmıştır. Bu kapsamda, 103 defa farklı illere ve farklı dönemlere ilişkin bilgi edinme başvurusu yapılmıştır. Bu başvurularda çok benzer veriler talep edilmesine karşılık, bazı cevaplarda kararlara ilişkin bilgi verilmiş; bazı kararlarda bunların daha önce duyurulan kararlar olduğu veya ilgisine tebliğ edildiği, bazılarında ise özel araştırma gerektirmesi nedeniyle bilgi edinme hakkı kapsamı dışında kaldığı yönünde yanıt verilmiş, az sayıda başvuruya ise yanıt verilmemiştir. Verilen cevaplardan örneğin İzmir ve Diyarbakır’da hiç web sitesinde ilan edilmemesine karşılık genel yasaklama kararı verilebildiği görülmüştür.¹

Bu dönemin COVID-19 Pandemisi’ni (Pandemi) kapsadığı dikkate alınarak 2020 sonrasında yasaklama kararlarında bir yoğunlaşma olup olmadığı değerlendirildiğinde,

* Doç. Dr., Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı

1 Veriler, ESHİD tarafından toplanmış olup, bu rapor bu verilerin analizini içermemektedir; sadece yasaklama kararlarında genel durumu tespit etmek bakımından verilerden yararlanılmıştır. ESHİD tarafından 2018-2021 yılları verilerini içeren ayrı rapor hazırlanmakta olduğundan verilerin ayrıntısına ve analizine yer verilmemiştir. Daha önce 2016, 2017, 2018 yıllarına ilişkin yıllık raporlar ile 2017 sonrası üç aylık izleme bültenleri için bkz. <https://www.esithaklar.org/yayinlar/>

Pandemi öncesinde 2019 yılında 299 karara rastlanırken, 2020 yılında 368 ve 2021 yılında 307 karara ulaşıldığını ve bu açıdan pandeminin nicel bir fark olmaktan öte niteliksel bir fark yarattığını belirtmek gerekir. Bazı kararlarda hem Pandemi, hem kamu düzeni vb. diğer genel gerekçelere yer verildiği, Pandemi dönemi yasaklarının sokağa çıkma yasakları ile birlikte daha geniş bir coğrafyaya yayılabildiği görülmektedir. Türkiye’de pandemiyle mücadelede Umumi Hıfzıssıhha Kanunu uyarınca hıfzıssıhha meclisleri ve Sağlık Bakanlığı’nın değil, İçişleri Bakanlığı emriyle valiliklerce ve dayanak olarak güvenlikle ilgili hükümlere dayanılması da bu eğilimi arttırmıştır. Sadece 20 kararın gerekçesinde Umumi Hıfzıssıhha Meclisi kararlarına atıf yapılmıştır. İleride verilere değinilecek olmakla birlikte, yasakların belli illerde veya belli tarihlerde yoğunlaşabildiği belirtilmelidir.

Bu kadar çok sayıda ve kapsamlı idari işleme rağmen idari yargıda açılan davalarda verilen yürütmenin durdurulması (YD) veya iptal yönünde karara rastlamak güçtür. Benzer şekilde, gösterilere müdahale sırasında ortaya çıkan zararların tazminine yönelik tam yargı davalarının fiilen etkili bir denetim yolu olmadığına ilişkin Anayasa Mahkemesi’nin (AYM) yine yakın sayılabilecek tarihlerde verdiği çeşitli ihlal kararları bulunmaktadır. Bu ihlal kararları, toplantıya katılan kişinin gösteriye katıldığı için kusurlu sayılması veya kusur değerlendirilmesi yapılmaması gibi durumlara ilişkindir. Kararlarda daha az değinilmekle birlikte, sadece idarenin ifadelerine dayalı olarak karar verilmesi de görünen bir başka sorundur.

Bu rapor, Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanması veya ertelenmesine ilişkin işlemlere karşı açılan iptal davaları ile toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale veya güvenliğin sağlanmaması nedeniyle ortaya çıkan zararların tazmini istemiyle açılan tam yargı davalarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 13. maddesi ve Anayasa’nın 40. maddesi kapsamında etkili başvuru yolu olarak kabul edilip edilemeyeceğine odaklanmıştır. Bu kapsamda; öncelikle Türkiye’de mevzuat ve bu işlemlere karşı başvuru yolları ile ESHİD tarafından toplanan ve 2018-2021 yıllarını içeren yasaklama kararı verileri incelenmiş; konuyla ilgili davalar hakkında bilgi sahibi olan avukatlarla görüşme yapılmış ve paylaştıkları dava dosyaları incelenmiştir.

Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının sınırları veya ilgili mevzuatın anayasa ve uluslararası sözleşmeler açısından uyumu gibi konular bu çalışmanın ana eksenini oluşturmamaktadır. Bu açıdan, Türkiye’de mevzuatın özellikle toplantı ve gösterilere müdahale açısından AİHS’de bahsedildiği şekilde barışçıl olma niteliği değerlendirilmeksizin sadece kanuna uygunluk açısından değerlendirilmesi, ölçsüz müdahale edilmesi gibi -çok sayıda ihlal kararına da konu olan- mevzuat ya da uygulamaya yönelik sorunlar çalışmanın odağında değildir.

Bu açıdan rapor, (I) daha az davaya konu olan ve son yıllarda uygulaması giderek artan biçimde genel veya özel yasaklama veya erteleme kararlarına karşı yargısal denetim yolunun ve (II) toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yapılan haksız müdahalelerden doğan zararlarda tam yargı davalarının etkili bir yargısal yol olup olmadığı sorununa odaklanacaktır. Bu iki konudaki etkili yargısal denetim sorununun farklı açılardan ele alınması gerektiğinden, önce genel anlamda bir başvuru yolunun etkili olup olmadığının nasıl değerlendirilmesi gerektiği ele alınmış; daha sonra erteleme ve yasaklama kararlarına karşı açılan davalarda mevzuat açısından hangi durumlarda yürütmenin durdurulması mekanizmasının etkili olmayabileceğine, hem de uygulamadaki sorunlara ve ilgili mahkeme kararlarına değinilecektir.

I. Etkili Başvuru Hakkının Kapsamı

Etkili başvuru hakkı, AİHS'nin 13. maddesinde yer alır: “Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir”. Buna benzer biçimde, Anayasa’nın “Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması” başlıklı 40. maddesine göre, “Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir”. Bu iki maddenin uygulanma alanı arasında Anayasa’da düzenlenen hakların daha kapsamlı olması nedeniyle önemli bir fark bulunmaktadır. Ancak, bireysel başvuru yolu dışındaki ulusal mahkemelerin bu maddeye ilişkin bir inceleme yapmaması ve AYM’nin bireysel başvuruyu Anayasa’daki tüm haklara ilişkin değil, sadece AİHS ile Anayasa’nın ortak koruma alanına ilişkin inceleme olarak sınırlı görmesi nedeniyle uygulamada bu iki madde aynı kapsama sahiptir. Her iki maddede ortak unsurlardan biri, etkili başvuru hakkının bir hakkın ihlaline ilişkin savunulabilir bir iddiaya ilişkin bir hak olarak tanımlanmasıdır. Bu açıdan, tıpkı AİHS 14. maddede olduğu gibi, bu hakkın başka bir hakkın ihlal edildiğine ilişkin bir iddiayla birlikte ileri sürülmesi gerekecektir. Bu yönüyle 13. madde, Sözleşme’de öngörülen hakların etkili biçimde korunmasının ve Mahkeme’nin deyişiyle hakların bir “illüzyon” olmanın ötesine geçmelerinin de güvencesini oluşturur.

Madde son derece kısa ve net görünmesine karşılık uygulamada hakkın kapsamını belirlemede belli güçlükler bulunmaktadır. Maddenin uygulanmasına ilişkin özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) bakımından temel sorulardan biri, ne tür yolların etkili olarak niteleneceği sorunudur. Bu sorun, bir yandan Mahkemenin ikincil hukuk yolu olmasıyla bağlantılı olan ve Mahkemeye başvurmadan önce iç hukuk yollarını tüketme yükümlülüğünü içeren 35. maddeyle de bağlantılı olmakla birlikte, maddenin kendisi insan haklarının korunmasında ulusal hukuk sistemlerinde etkili başvuru imkânları bulunmasını bir hak olarak düzenlemiştir. Maddede etkililik konusunda bir kriter bulunmadığından bu hakkın işlevsel hale gelebilmesinin koşulu olarak hangi yolların etkili olduğunun belirlenmesinde Mahkeme’nin içtihadı önemli bir rol oynar. Mahkeme, idari ve yargısal yolların birbirinden çok farklı şekilde düzenlenebildiğini ve bu konuda devletlerin değerlendirme marjı olduğunu kabul etmekte, başvurunun mutlaka belli bir yargı kolunda incelenmesini, belli bir mahkeme yapısını ya da mutlaka belli bir dava türünü zorunlu tutan bir yaklaşıma sahip değildir. Diğer yandan, Mahkeme, etkili başvuru yolu getirme yükümlülüğünün dayanılan hakkın içeriğine göre değiştiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan, Mahkemenin 2., 3., 5. ve 6. maddelerin ihlali iddialarında devletlere 13. madde açısından daha fazla sorumluluk yüklediği belirtilebilir.

AYM de AİHM ile benzer bir yaklaşıma sahiptir. Mahkeme’ye göre, “Kişilerin etkili başvuru hakkı açısından sahip oldukları güvencenin kapsamı, ihlal iddiasına konu edilen hakkın niteliğine göre değişmektedir. (...) ..ihlal iddiasına konu edilen hak, Anayasa’nın 17. maddesinde güvence altına alınan “işkence”, “eziyet” veya “insan haysiyetiyle bağdaşmayan” ceza veya muameleye tabi tutma yasağı olduğunda, Anayasa’nın öngördüğü mutlak yasak gereği, bu haklar açısından sağlanması gereken başvuru yolunun etkili olmasından söz edebilmek için bu yolun ihlali önleyici ve aynı zamanda tamamlayıcı bir unsur olarak makul bir tazmin imkânını sunan bir yol olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu tür ihlaller açısından sadece tazmin yollarının öngörülmüş olması, bu tür muamelelere maruz kalan kişilere yapılanları kısmen/zımnem meşrulaştırmış ve devletin tutma koşullarını Anayasa’nın güvence altına aldığı standartlara yükseltme yükümlülüğünü kabul edilemez bir şekilde azaltmış olacaktır”.²

2 K.K.A. [GK], B. No: 2014/13044, 11/11/2015, §71-72.

Diğer yandan, AİHM, sadece hangi maddenin ihlal edildiği değil, uyuşmazlığın niteliği, hukuk sisteminin ve uygulamanın özellikleri ve dava sonunda verilecek kararın sonuçlarının önemi gibi bağlamı da değerlendirmektedir. Etkililik değerlendirmesi yapılırken, sadece ilgili idari veya yargısal yolun sadece teorik anlamda etkili olması değil, aynı zamanda uygulamada da etkili olup olmadığı³ dikkate alınmaktadır.

Etkili başvuru yolları, ihlalin gerçekleşmesinin engellenmesi ya da ihlal gerçekleştirildikten sonra bu ihlal için yeterli bir tazmin (onarım) mekanizması, hatta konuyla ilgili etkili soruşturma yapılması şeklinde olabilecektir. Bu noktada, Mahkeme'nin olayın özelliklerine göre, tazmini tek başına yeterli bir onarım niteliğinde değerlendirmeyebileceğini belirtmek gerekir.

Etkili başvuru hakkının ileri sürülebilmesi için öncelikle Anayasa/AİHS ile korunan hakların ihlal edildiğine dair "savunulabilir bir iddia"nın bulunması gerekir. Buna karşılık, etkili başvuru hakkı bakımından inceleme yapılması kural olarak başka bir Anayasa hükmünün ihlal edildiğine önceden karar verilmiş olması şartına bağlı değildir.⁴

AYM'nin etkili başvuru hakkıyla ilgili olarak 24.01.2022 tarihi itibarıyla 93 kararı bulunmaktadır. Bu başvuruların 36'sı ihlal ile sonuçlanmıştır. Bu ihlal kararlarının konuları; (a) sınır dışı etme kararlarına karşı mevzuatta öngörülen yargısal yolların etkili olmaması (mevzuat sonra değiştirilmiştir), (b) idari gözetim koşullarının kötü olması nedeniyle gidilebilecek bir yargısal yol bulunmaması, (c) yaralanma veya ölüm nedeniyle açılan tam yargı davalarının etkili bir inceleme içermemesi, (d) nezarethane koşullarının yetersizliği nedeniyle açılan tam yargı davasının görev yönünden reddi, (e) iletişimin dinlenmesi nedeniyle açılacak tazminat davalarının Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında olmadığı gerekçesiyle kabul edilmemesi, (f) erişimin engellenmesi kararlarına karşı itiraz yolunun başarı şansı sunmaması şeklinde sınıflandırılabilir. Bu kararların bir kısmında belli bir hakla birlikte etkili başvuru hakkının ihlaline karar verilebildiği gibi, sadece etkili başvuru yolunun ihlal edildiğine de karar verilen kararlar da bulunmaktadır.

AYM'ye göre, etkili başvuru hakkı; "anayasal bir hakkının ihlal edildiğini ileri süren herkese hakkın niteliğine uygun olarak iddialarını inceletebileceği makul, erişilebilir, ihlalin gerçekleşmesini veya sürmesini engellemeye ya da sonuçlarını ortadan kaldırmaya elverişli idari ve yargısal yollara başvuruda bulunabilme imkânı sağlanması"nı ifade eder.⁵ Etkili başvuru hakkı, sadece teorik olarak değil, pratik olarak da başarı imkânı bulunan bir yol olmalıdır. Mahkeme'ye göre, "... tüketilmiş olması gereken idari ve yargısal başvuru yollarının ulaşılabilir olmaları yanında, telafi kabiliyetini haiz olmaları ve tüketildiklerinde başvuru sahibinin şikâyetlerini gidermede makul başarı şansı tanınmaları gerekir. Dolayısıyla mevzuatta bu yollara yer verilmesi tek başına yeterli olmayıp uygulamada da etkili olduklarının gösterilmesi ya da en azından etkili olmadıklarının kanıtlanmış olması gerekir".⁶

Uygulamada etkililik, her vakada ayrı ayrı değerlendirilecektir. AYM'ye göre de, "bir başvuru yolunun gerek hukuken gerekse uygulamada genel anlamda etkili olması, somut olay bakımından etkili başvuru hakkına ilişkin bir müdahale bulunup bulunmadığının değerlendirilmesine engel değildir".⁷ Bu açıdan örneğin idarenin verdiği zararlar da tam yargı davası etkili bir yolsa da Mahkeme'nin kusur değerlendirmesini hiç yapmadan karar vermiş olması veya olayda kararın esasını etkileyen en önemli konularda bir gerekçe ve inceleme içermemesi etkili başvuru hakkının ihlaline yol açabilecektir. Buna

3 Örneğin *Aksoy v. Türkiye*, 21987/93, 18.12.1996, § 95.

4 *Abdullah Yaşa* [GK], B. No: 2015/12486, 5/11/2020, § 64.

5 *Yusuf Ahmed Abdelazim Elsayad*, B. No: 2016/5604, 24/5/2018, §§ 59, 60; *Özgür Sağlam*, B. No: 2016/9076, 30/6/2021, § 62.

6 *Ramazan Aras*, B. No: 2012/239, 2/7/2013, §§ 28, 29.

7 *Yusuf Ahmed Abdelazim Elsayad*, B. No: 2016/5604, 24/5/2018, §§ 59-61.

karşılık, başvuruyu yolunun mevzuat nedeniyle etkili olamaması durumunda pilot karar yöntemine⁸ başvurulması ve vakanın özelliklerinden bağımsız olarak geniş etkili veya mevzuat değişikliği yapılması gereken kararlar verilmesi de mümkündür. AYM'nin sınır dışı etme kararına karşı verdiği Y.T. kararı mevzuat değişikliğini gerektirmesi açısından önemli bir örnektir.

AYM Y.T. kararında sınır dışı etme kararına karşı yürütmenin durdurulması kararı verilebilmesi veya çabuk karar alınabilecek olmasını yeterli görmemiştir. Mahkeme'ye göre, "Yargı makamlarının yürütmeyi durdurma yetki ve kapasitesine sahip olmaları ya da ivedi karar alabilme mekanizmalarının bulunması da etkili başvuru hakkı kapsamındaki güvencelerin temini bakımından yeterli değildir. Zira dava açma süresi içinde -henüz mahkemeye ulaşmadan önce- bu kişilerin ülkede kalabilmelerini ve davalarını takip edebilmelerini güvence altına alacak bir sistemin yasal altyapısı kurulmadan etkili bir koruma sağlayabilmesi mümkün görünmemektedir".⁹ Bu kararda, AİHM içtihadı izlenerek dava açma süresinde sınır dışı işlemlerinin durmasını sağlayacak bir mekanizmanın yokluğuna vurgu yapılmıştır. Buna karşılık, Mahkeme, Pandemi tedbirleri kapsamında alınan sokağa çıkma yasağına ilişkin Senih Özay kararında yürütmenin durdurulması talebinin etkili olduğunu belirtmiştir. Mahkeme önce şu tespiti yapmıştır:

"...bir yolun etkililiğinin tek ölçütü ihlal tespiti yapma ve giderim sağlama kapasitesini haiz olması değildir. Bunun yanında söz konusu başvuru yolunun somut olaydaki durumun hassasiyetine uygun olarak makul bir süratte ilgilinin talebini karara bağlama potansiyeline sahip olması da gerekir. Kuşkusuz ki makul sürenin ne kadar olacağı her somut olayın kendi koşulları içinde, dava konusu hakkın niteliği de dikkate alınarak belirlenir. Bu bağlamda haktan yararlanılmasını imkânsız hâle getirecek veya söz konusu davanın açılmasını anlamsız kılacak, verilecek muhtemel bir iptal kararının sonuçsuz kalmasına yol açacak bir süreden sonra karar verilmesi söz konusu mekanizmanın etkisiz olmasına yol açabilecektir".¹⁰

Mahkeme bu betimlemeden sonra somut olayda tanınan yolların etkili olduğuna şu gerekçeyle hükmetmiştir:

"İdarenin savunma yapmasının veya savunma için idareye tanınan sürenin geçmesinin beklenmesinin yürütmenin durdurulması isteminin karara bağlanması sürecini bir miktar uzatacağı açıktır. Bu durum, sokağa çıkma yasağına ilişkin kararın hukukiliğinin incelenmesini ve yürütmesinin durdurulması isteğinin karara bağlanmasını geciktirebilir. Ancak başvuru, savunma süresinin kısaltılması ve hatta memur eliyle tebligat yapılması talebinde bulunma imkânına sahiptir. Nitekim 2577 sayılı Kanun'un 27. maddesi gözetildiğinde idari mahkemenin savunma süresinin kısaltılması, memur eliyle tebligat ve idarenin savunması gelinceye veya idareye tanınan süre doluncaya kadar olmak üzere idari işlemin yürütmesini geçici olarak

8 Bu yöntem AYM İçtüzü'nün 75. maddesinde düzenlenmiştir: Pilot karar usulü MADDE 75- (1) Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri hâlinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, konuya ilişkin Bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirde Mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır. (2) Bölüm, pilot karar usulünü resen, Adalet Bakanlığının ya da başvuru sahibinin istemi üzerine başlatabilir. (3) Pilot karar uygulaması için seçilen başvuru, gündemin öncelikli işleri arasında sayılır. (4) Bölüm pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorunu ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtir. (5) Bölüm pilot kararla birlikte, bu karara konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilir. İlgililer erteleme kararı hakkında bilgilendirilirler. Bölüm, gerekli gördüğü takdirde ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilir.

9 Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019.

10 Senih Özay, B. No: 2020/13969, 9/6/2020.

durdurma yetkilerini haiz olduğu görülmektedir. Dolayısıyla başvurucunun sokağa çıkma yasağının bir kere uygulanmakla tükenecek işlemlerden olduğunu ileri sürerek idarenin savunmasının beklenmeden yürütmenin durdurulması isteğinin karara bağlanması talebinde bulunması da olanaklıdır. Buna göre sokağa çıkma yasağına karşı açılacak bir iptal davasında yasağın durdurulmasına, durumun gerektirdiği süratte karar verilmesine imkân tanıyan yasal düzenlemeler mevcuttur. Bu itibarla ilgili yargı mercilerinin anılan hükümler yoluyla yasağın uygulandığı süreç içinde hukukilik denetimi yapmaları mümkündür. Somut olayda aksi sonuca ulaşılmasına neden olacak hiçbir veri başvuru tarafından ortaya konulamamıştır. Anayasa Mahkemesinin teorik düzeyde makul süratte karar verme kapasitesini haiz olan bu hak arama yolunun fiilen etkili işlemeyeceği kanaatine ulaşmasını gerektiren bir durum bulunmamaktadır”.

İki karar arasında hem hakkın niteliği, hem hakka yapılan müdahalenin etkileri bakımından belli farklar olduğunu belirtmek gerekir. Sınır dışı etme kararının yaşam hakkı dâhil olmak üzere pek çok hakkı ağır biçimde ihlal edebilmesi ve sınır dışı edildikten sonra geç verilen YD kararı ile eski hale geri dönüşün çok güç/imkânsız olmasına karşılık, sokağa çıkma yasağı süregelen bir ihlaldir ve geç karar verildiğinde ihlalin durdurulması hala mümkündür. Diğer yandan, AYM'nin farklı sonuca varabilmesindeki önemli bir etken de, YD kararı verilirken olayın ve hangi hakka nasıl bir müdahale edildiğine yönelik değerlendirme yapılması sürecindeki farklılıktır. Örneğin Senih Özay başvurusunun bir düzenlemenin hukuka uygunluğuyla ilgili olması nedeniyle mahkemece idarenin savunması alınmadan hukuka aykırılık değerlendirmesi yapılması mümkünken, sınır dışı etme kararında olaya özgü değerlendirme yapılması gerektiğinden idarenin savunması alınmadan mahkemece hukuka aykırılık değerlendirmesi yapılması güçtür. Raporun konusu bakımından da değerlendirmeler yapılırken bu tür unsurların dikkate alınması gerektiği özellikle vurgulanmalıdır.

Başvuru yolunun etkili olup olmadığı ya da ilgili mevzuatta getirilen güvencelerin yeterli olup olmadığında dikkate alınması gereken unsurlardan biri de, belirtilen yargısal denetim yolundaki dava ve hâkim sayısı dengesidir. Türkiye’de adil yargılanma hakkının çeşitli görünüşleri açısından ciddi bir sorun haline gelen bu sorun, idari yargıda da benzer bir görünüme sahiptir. 2020 adli istatistiklerine göre, 2020 yılında idare mahkemelerine gelen (yeni ve devredilen) dosya sayısı 361.178’tir.¹¹ Aynı istatistiğe göre, hâkim başına düşen gelen toplam dosya sayısı ise 408’dir. (s. 256) Üstelik idari yargıda tek hâkimle karar verilmesi istisna olduğundan hâkimlerin imza attığı karar sayısının bunun üç katı kadar olması beklenebilecektir. Özellikle çabuk karar verilmesi gereken dosyalar bakımından etkili başvuru yolu değerlendirmesinde bu unsurun da dikkate alınması gerekir.

AIHM kararlarına bakıldığında, etkili başvuru yolu hakkı değerlendirilirken daha önce belirtildiği gibi, hangi hakla ilgili inceleme yapıldığına bağlı olarak ve müdahalenin niteliğine göre geliştirdiği standartlar farklılık gösterebilmektedir. Bunun dışında, Avrupa Konseyi başta olmak üzere çeşitli uluslararası örgütlerin maddi ve usuli güvenceler konusunda özel olarak tavsiye kararı bulunması durumunda bu standartlar da dikkate alınmaktadır. AYM de örneğin Keskin Kalem vd. kararında aktarıldığı şekliyle erişim yasakları veya Y.T. kararında belirtildiği gibi sınır dışı kararlarının denetimiyle ilgili karar verirken etkililik değerlendirmesinde ilgili tavsiye kararlarını ve belirtilen güvencelere uygunluğunu da dikkate almıştır.

AIHM’in 11. maddeyle bağlantılı olarak 13. maddenin ihlal edildiğine ilişkin Türkiye

¹¹ Adalet Bakanlığı 2020 yılı Adli İstatistikleri, s. 259.

<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/22420211449082020H%C4%B0ZMETE%C3%96ZELK%C4%B0TAP.pdf>

ile ilgili kararları iki konuyla sınırlı olmuştur: Bunlardan biri, örgütlenme özgürlüğü kapsamında sendikal çağrıyla toplantıya katılanlara uyarma cezası verilmesi durumunda yargısal denetim yolunun kapalı olması¹² ve olağanüstü hal döneminde verilen kararların yargısal denetime kapalı olması.¹³ Bunlardan birincisi 2010 Anayasa değişikliği ile, ikincisi Olağanüstü Hal Kanunu'ndaki ilgili maddenin iptali ile ortadan kalktığından bu iki kararda belirtilen ihlaller artık gündeme gelmemektedir. Türkiye'yle ilgili olmayan ancak konumuz bakımından önemli olan üç AİHM kararı yol göstericidir: (1) *Bączkowski vd. v. Polonya* (2007); (2) *Alekseyev v. Rusya* (2010); (3) *Lashmankin v. Rusya* (2017). Bu kararlara ileride Türkiye'deki başvuru yollarının etkili olup olmadığı değerlendirmesinde değinilecektir.

12 Karaçay (2007); Kaya ve Seyhan (2009); Doğan Altun vd. (2015).

13 Metin Turan (2006)

II. Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinin Yasaklanması ve Ertelenmesi

a. İlgili Düzenlemeler ve Uygulama

1982 Anayasası'nın 2001 yılında değişikliğe uğrayan¹⁴ 34. maddesine göre, "(1) Herkes, önceden izin almadan, silahlı ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. (2) Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. (3) Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir." Bu maddeden anlaşıldığı üzere, Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kolluk usulü olarak izin sistemi değil, bildirim sistemi kabul edilmiştir.

Bu hakkın nasıl kullanılacağına ilişkin kanun ise 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'dur.¹⁵ Kanunda Anayasa'ya uygun olarak bildirim sistemi benimsenmişse de toplantı ve gösteri yürüyüşüne ilişkin sınırlandırma yapılması amacıyla çeşitli idari işlemler kurulması öngörülmüştür ve bu tür işlemlere karşı idari yargıda dava açılması mümkündür. Bunlar temel olarak; (a) il ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı belirlenmesine ilişkin işlemler, (b) belli bir süreyle toplantı yapılmasını engelleyen kararlar, (c) erteleme ve yasaklama işlemleridir.

Olağanüstü hal ilan edilmesi durumunda da Olağanüstü Hal Kanunu'nda da "Şiddet Hareketlerinde Alınacak Tedbirler" başlıklı 11. maddenin (m) bendinde tedbirler arasında "Kapalı ve açık yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklamak, ertelemek, izne bağlamak veya toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılacağı yer ve zamanı tayin, tespit ve tahsis etmek, izne bağladığı her türlü toplantıyı izletmek, gözetim altında tutmak veya gerekiyorsa dağıtmak" sayılmış, hatta (f) ve (h) bentlerinde yer alan sesle yapılan her türlü yayımı yasaklamak ve sahne oyunlarını ve gösterilen filmleri yasaklamaya ilişkin hükümler de olağanüstü hal ilan edildiği durumlarda etkinliklerin yasaklanmasında kullanılabilir niteliktedir.

Olağan dönemlere ilişkin 2911 sayılı Kanun'un 15. maddesine göre, bir il sınırı içinde aynı günde birden çok toplantı yapılmak istenmesi halinde vali, emrindeki güvenlik kuvvetlerinin ve gerektiğinde yararlanabileceği diğer güçlerin bu toplantıların güvenlik içinde yapılmasını sağlamaya yeterli olmadığı kanısına varırsa, toplantılardan bir kısmını on günü aşmamak üzere bir kez erteleyebilir. 16. maddeye göre ise, birden çok ilde aynı günde toplantı yapmak için bildirim verilmesi halinde de toplantının İçişleri Bakanlığı'na ertelenmesi mümkündür.¹⁶ Daha yaygın kullanılan 17. madde de erteleme veya yasaklamayı mümkün kılmaktadır. Buna göre, "Bölge valisi, vali veya kaymakam, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın

14 Maddenin 2001 değişikliğinden önceki hali şu şekildedir: "Herkes, önceden izin almadan, silahlı ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. (2) Şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idari merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilir. (3) Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir. (4) Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya millî güvenlik gereklerinin ihlâl edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yoketme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. Kanunun, aynı sebeplere dayalı olarak bir ille bağlı ilçelerde bütün toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanmasını öngördüğü hallerde bu süre üç ayı geçemez. (5) Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler".

15 Kabul t: 6.10.1983, RG: 8.10.1983-18185.

16 Madde metninde hala bölge valiliği ifadesi bulunmakla birlikte uygulanması mümkün olmadığından metinde belirtilmemiştir.

veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir”. Gerekçeli erteleme veya yasaklama kararı toplantının başlama saatinden en az yirmi dört saat önce bir yazı ile düzenleme kurulu başkanına veya bulunamadığı takdirde kurul üyelerinden birine tebliğ edilecektir. 19. maddede de valilerin millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığını ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde; ile bağlı ilçelerin birinde veya birkaçında bütün toplantıları bir ayı geçmemek üzere yasaklayabileceği düzenlenmiştir. Özellikle erteleme yetkisine ilişkin hükümde yer alan ucu açık kavramların (kamu düzeni, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması vb) çok geniş kapsama sahip olması, gerekçeli karar gerekmesine rağmen kanunda yazan sebeplerin sayılmasından ibaret kararlar verilebilmesi gibi sorunlar hakkın kullanılmasını ciddi biçimde güçleştirmektedir. Hatta kararlarda da belirsiz biçimde istisna belirlenmesi gibi örneklere de rastlanmaktadır. Örneğin Kahramanmaraş Valiliği tarafından 14.12.2021 tarihinde duyurulan kararda¹⁷ kanundaki sebepler sayıldıktan sonra siyasi partilerin yapacakları programlar ve “toplum yararına olacak etkinlikler” hariç tutulmuştur. Bu karar özelinde 19 Aralık gününün Maraş Katliamı’nın yıldönümü vesilesiyle katledilenler için anma etkinlikleri günü olduğunu ve 2020 yılında¹⁸ ve 2018 yılında sadece aynı tarihlerde yasaklama kararı alındığını belirtmek gerekir. 2021 yılında alınan yasaklama kararı bu tarih geçtikten sonra tekrarlanmamıştır. Benzer bir uygulama Ş.Urfa’da Suruç anması tarihine özgü olarak da yaşanmıştır.¹⁹

Yasaklama kararlarında dikkat çekici bir başka unsur da belli etkinliklerin olağanüstü hal ilanı olmamasına karşılık Anayasa’ya aykırı biçimde izne bağlanmasıdır. Örneğin Van Valiliği’nin açıklamasına göre, gösteri yürüyüşü ve açık hava toplantıları yasaklandıktan sonra şu ifadelerle yer verilmiştir: “İlimizde düzenlenecek olan basın açıklaması, oturma eylemi ve anket yapılması, çadır ve stant kurulması/açılması, imza kampanyası düzenlenmesi, bildiri, broşür ve el ilanı dağıtılması, 5442 sayılı İl idaresi Kanununun 11. Maddesinin (a) ve (c) fıkrası hükümleri gereğince belirtilen tarihler arasında MÜLKİ İDARE AMİRİNİN İZİNİNE BAĞLANMIŞTIR”.²⁰ Batman ve başka illerde de örneğine rastlamak mümkün olan bu karar, 2911 sayılı Kanun’da yer almayan bir yetki olup ancak olağanüstü hallerde uygulanabilecek bir yetkidir. Kararlarda bu nedenle İl İdaresi Kanunu dayanak olarak gösterilmekte ise de, atıf yapılan maddelerde yer alan hükümler şunlardır: “Suç işlenmesini önlemek, kamu düzeni ve güvenini korumak için gereken tedbirleri alır” ve “İl sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi valinin ödev ve görevlerindedir. (Ek cümle: 25/7/2018-7145/1 md.) Bunları sağlamak için vali gereken karar ve tedbirleri alır”. Bu hükümlere dayanılarak bir temel hak ve özgürlüğü kullanmayı engelleyebilecek bu tür bir yetki çıkarılması mümkün değildir ve bu kanunlarda olağan dönemleri kapsayacak şekilde özel olarak bu tür bir yetki verilse dahi Anayasa’ya açıkça aykırı olacaktır. Buna karşılık, bugüne kadar hiçbir mahkeme bu konuda Anayasa’ya aykırılık gerekçesiyle bir iptal kararı vermemiştir.

Yasaklar konusundaki önemli sorunlardan biri de genel yasaklama kararlarının çok uzun sürelere yayılması ve ölçsüz olmasıdır. Taranan verilere göre, en uzun süreli yasaklama Van ilinde yaşanmıştır. 10.04.2019 tarihinden itibaren ve son olarak 13.06.2022 tarihindeki kararlar kesintisiz devam eden ve toplamda 2018 yılından itibaren 99 defa tüm şehri içeren yasaklama kararı verilmiştir. Bu tarihten önce de 2016-2019 yılları arasındaki

17 <http://kahramanmaras.gov.tr/2021-yili-yasaklama-karari>

18 <http://kahramanmaras.gov.tr/yasaklama-karari>

19 Suruç katliamının ardından eylem yapılmaması için 2015 yılında hemen yasak kararı getirilmiş, 2016 yılında, 2019, 2020 ve 2021 yıllarında da yasak kararı alınmıştır.

20 <http://www.van.gov.tr/15102021-tarihli-yasaklama-karari> . Bu şablon Van valiliğinde hemen hemen tüm kararlarda kullanılmıştır. Metindeki orijinal vurgular korunmuştur. Benzer şekilde Batman Valiliği kararlarında da izne bağlama yöntemine sık başvurulmuştur.

kararlara web sitesinden erişilememişse de 21 Kasım 2016 tarihinden itibaren düzenli olarak yasaklama kararı alındığı anlaşılmaktadır. Bu kararlarda özel bir gerekçeye yer verilmemiş, bir suç işleneceğine ilişkin açık ve yakın tehlikenin varlığı açıklanmamış, sadece kanundaki yasaklama sebepleri tekrarlanmıştır. Kararlarda işlemin gerekçesi olarak genellikle aynı şekilde şu ifadeler yer verilmiştir: “Anayasamızda ve kanunlarda öngörülen sınırlandırma ve yasaklama şartlarını doğrudan ve açıkça oluşturduğu değerlendirilen eylemler ile saldırı olaylarının önüne geçmek, vatandaşlarımızın can ve mal güvenliklerini sağlamak, terör örgütlerinin planlarını bertaraf etmek ve bu bağlamda, milli güvenliğin sağlanması, kamu düzeni ve genel sağlığın korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, temel hak ve özgürlükler ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin ve genel asayişin devamının temini ile şiddet olaylarının yaygınlaşmasının önlenmesi amacıyla Van ili coğrafi sınırları içerisinde ... (15) gün süre ile; 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu hükümlerine göre düzenlenecek gösteri yürüyüşü ve açık hava toplantıları 2911 Sayılı Kanunun 17. Maddesine istinaden YASAKLANMIŞTIR”. Oysa dayanak yapılan 17. madde, genel olarak değil, “belirli bir toplantının” ertelenmesi veya yasaklanmasına ilişkindir. Erteleme için “millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması” amacı yeterli olmakla birlikte yine belli bir toplantının yasaklanması için “suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike” bulunması gerekir.²¹ Bütün toplantıların ertelenmesi veya yasaklanması 19. maddede düzenlenmiş olup, yasaklama kararlarına ilişkin ve hükmün 2003 değişikliklerinden sonraki haline göre, valiliklerin bu kararı alabilmesi için genel amaçların yanı sıra “suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike” koşulu eklenmiştir.²² Diğer yandan, 1983 yılında kabul edilen bu Kanun’da bölge valisine özgü yetkiler ile valiye özgü yetkiler tanımlanmış olup tüm ilde yasaklama kararı alma yetkisi bölge valisine, ilin tamamında değil, ilçelerinden bir veya birkaçında karar alma yetkisi valiye tanınmış, kaymakamlara ise genel yasaklama yetkisi tanınmamıştır. Bölge valiliği kurumu Türkiye’de 1984 yılından itibaren uygulanmamasına rağmen²³ ve 19. maddede 2002 ve 2003 yıllarında değişiklik yapılmasına rağmen bölge valisinin yetkileri ile bu yetki paylaşımı aynen korunmuş ve tüm ile ilişkin yetkinin valilere tanındığında ilişkin bir hüküm eklenmemiştir. Bu açıdan, valilik kararlarında dayanak olarak gösterilen 17. madde genel bir yasaklama kararına dayanak olamayacağı gibi, 19. maddedeki ilçelere özgü olarak tüm toplantıların yasaklanmasına ilişkin yetkinin valilerce kullanılabilmesi için suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlikenin somut olarak ortaya koyulabilmesi gereklidir. Diğer yandan, olağan dönemlerde toplantıların izne bağlanmasına ilişkin herhangi bir idari yetki bulunmayıp izne bağlama açıkça Anayasa’ya aykırıdır.

Tüm bu hukuka aykırılıklara karşın, Van Barosu tarafından bu yasaklama kararlarına karşı 14 iptal davası açılmış, bu davaların hiç birinde yürütmenin durdurulması kararı

21 Maddenin ilk halinde “belirli bir toplantıyı yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir” hükmüne yer verilmişken 2003 yılında yapılan değişiklikle hükümdeki yetki sınırlandırılmıştır: “belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir”.

22 Maddenin ilk halinde bölge valisinin “millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla bölgeye dahil illerin birinde veya birkaçında ya da bir ilin bir veya birkaç ilçesinde bütün toplantıları üç ayı geçmemek üzere” erteleyebileceği belirtildikten sonra ikinci cümlede “Valiler de aynı sebeplere dayalı olarak ile bağlı ilçelerin birinde veya bir kaçında bütün toplantıları üç ayı geçmemek üzere yasaklayabilir” hükmüne yer verilmişken yine 2003 değişikliklerinden sonra üç ay bir aya indirilmiş ve valilerin yetkisini kullanması “aynı sebeplere dayalı olarak ve suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevzuat olması” koşuluna bağlanmıştır.

23 Bölge Valiliği, 4.10.1983 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 71 sayılı Bölge Valilikleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kabul edilmiş; 28.07.1984 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 3036 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. 2911 sayılı Kanun 71 sayılı KHK’den hemen sonra çıkarıldığından bu KHK’da yer alan bölge valisi ifadelerine yer verilmiştir. 1987 yılından itibaren olağanüstü hal bölge valilikleri kurulmuşsa da Kanun olağan dönemlere ilişkin olduğundan bölge valisi ifadeleri buna karşılık gelmemektedir. Zaten Ohal bölge valilikleri önce 14.7.1987 tarihli 285 sayılı KHK ile Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli, Van ve 426 sayılı KHK ile dahil edilen Batman ve Şırnak illerini kapsayan bölgede kurulmuş; 1990 yılından itibaren 430 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Davamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile uygulanmıştır.

verilmemiş ve sonuçta da davaların tamamı reddedilmiştir.²⁴ Davalarda Kanun'daki yetki koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediği somut olarak tartışılmaksızın bazı haberler veya kayyum atamasına yönelik tepkiler yeterli görülmüş, hatta İl İdaresi Kanunu'nun 11. maddesinin (c) bendine eklenen sokağa çıkma yasağına yönelik yetkinin²⁵ yeterli olduğu ifade edilmiştir.²⁶ Eski baro başkanının görüşmelerde ifade ettiği konulardan biri, çok sayıda ve 15 gün için verilen bu kararlara karşı açılan ve tamamı reddedilen davaların maliyetinin baro açısından dahi zorlayıcı olduğudur. Bu açıdan, kısa aralıklarla tekrarlanan bu tür işlemlerde dava açmak açısından bu tür bir caydırıcılık unsuru olduğunu da belirtmek gerekir.

Uygulamada 2016-2018 olağanüstü hal döneminde LGBTİ+ örgütlerince yapılacak her tür etkinliğin süresiz ve ayrımcı temellere bağlı olarak yasaklandığı,²⁷ hatta bu yasağın olağanüstü halin bitiminden sonra da süresi belirsiz bir şekilde devam ettiği ve ancak Nisan 2019'da bir mahkeme kararı ile sona erdiği görülmüştür. Bu örnekte bir buçuk yıl aralıksız bir yasak uygulanmıştır. Benzer şekilde, hem olağanüstü hal dönemlerinde, hem de olağan dönemlerde uzun süreli sokağa çıkma yasağı uygulamalarında toplantı gösteri yürüyüşü hakkının kullanılması mümkün olmamış; pandemi sürecinde sokağa çıkma yasağından bağımsız olarak gösteri yapılması da yasaklanmış, ancak aynı dönemlerde belli siyasi partilerin veya belli konulardaki toplantılar yapılabilmektedir. Bu durumlarda genel sağlık açısından gerekli önlemler alınarak toplantı yapılması mümkünse de bu yola gidilmemiştir. Diğer yandan, toplanma özgürlüğünün kullanımında ayrımcı uygulamalar yapılarak çok benzer koşul ve tarihlerde belli toplantı, hatta baro genel kurullarının yapılmasına izin verilmemişken siyasi parti kongresine veya aşısız kişilerin yapacağı aşı karıştı gösteriye izin verilebilmiştir.²⁸

24 Van eski baro başkanı Av. Mahmut Kaçan'dan alınan bilgiye göre bu davalara ilişkin bilgiler şu şekildedir: Van 1.İdare Mahkemesinde 2019/859 E.; Van 3.İdare Mahkemesinde 2019/928 E. ; Van 1.İdare Mahkemesinde 2019/1881 E. ; Van 2.İdare Mahkemesinde 2019/1139 E. ; Van 3.İdare Mahkemesinde 2019/987 E. ; Van 3.İdare Mahkemesinde 2019/2158 E.; Van 2.İdare Mahkemesinde 2019/2424 E.; Van 2.İdare Mahkemesinde 2019/2564 E.; Van 1.İdare Mahkemesinde 2019/2614 E.; Van 1.İdare Mahkemesinde 2019/2860 E.; Van 1.İdare Mahkemesinde 2019/2990 Esas, Van 3.İdare Mahkemesinde 2019/3183 Esas; Van 2.İdare Mahkemesinde 2019/3514 Esas numaralı davaların tamamında YD ret ve dava ret kararı verilmiştir.

25 Maddeye 2018 yılında eklenen yetki şu şekildedir: "Vali, kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratabilecek şekilde bozulduğu ya da bozulacağına ilişkin ciddi belirtilerin bulunduğu hâllerde on beş günü geçmemek üzere ildeki belirli yerlere girişi ve çıkışı kamu düzeni ya da kamu güvenliğini bozabileceği şüphesi bulunan kişiler için sınırlayabilir; belli yerlerde veya saatlerde kişilerin dolaşmalarını, toplanmalarını, araçların seyirlerini düzenleyebilir veya kısıtlayabilir ve ruhsatlı da olsa her çeşit silah ve mermimin taşınması ve naklini yasaklayabilir". Bu madde belli yer ve saatlerde toplanma yetkisini kısıtlayacak kapsama sahiptir, genel bir yasaklama yetkisini kapsama-yacağı gibi özel hüküm niteliğinde olan 2911 sayılı Kanunun uygulanması gerekecektir.

26 "5442 sayılı Kanun'un 11/C maddesinin, sokağa çıkma yasağı uygulaması için aranan "kanunlar tarafından öngörülme" ölçütünü karşıladığı, yasağın, bölücü terör örgütü mensuplarına yapılacak şiddet eylemlerinin önlenmesi ve vatandaşın can ve mal güvenliğinin sağlanmasına ilişkin meşru bir amaç taşıdığı ve suç işlenmesini önlemeye yönelik tedbirlerin bir parçası olduğu, şiddet olaylarının mahiyeti ve yoğunluğu ile meydana gelen zararların niteliği karşısında söz konusu müdahalenin "demokratik toplum düzeninin gerekleri"ne aykırılık oluşturmadığı ve hedeflenen amaca ulaşabilmek için elverişli, gerekli ve orantılı, diğer bir deyişle "ölçülülük ilkesi"ne uygun olduğu sonuçlarına varıldığından dava konusu işlemlerde hukuka ve mevzuata aykırılık bulunmadığı kanaatine varılmıştır". Van 1. İdare Mahkemesi, E. 2019/2860, K. 2019/2159.

27 Bu konuda en bariz örnek her tür LGBT etkinliğinin yasaklanmasına ilişkin 18.11.2017 tarih ve 32017 tarihli Ankara Valiliği kararıdır. Karara göre, "Çeşitli sosyal medya ve birtakım yazılı ve görsel medya organlarından LGBTT (Lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel veya travesti) ile LGBTİ+ (Lezbiyen, gay, biseksüel, transgender, intersex) adıyla çeşitli sivil toplum örgütleri tarafından, ilimizin muhtelif yerlerinde birtakım toplumsal hassasiyet ve duyarlılıkları içeren sinema, sinevizyon, tiyatro, panel, söyleşi, sergi vb. etkinliklerin gerçekleştirileceği şeklinde bilgiler elde edilmiştir"... "Söz konusu paylaşımlarla halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik edeceği, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın tehlikenin ortaya çıkabileceği; ayrıca kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasını tehlikeye düşürebileceği göz önünde bulundurulduğunda yapılmak istenen organizasyona katılacak olan grup ve şahıslara yönelik olarak; birtakım toplumsal duyarlılıklar nedeniyle de bazı kesimler tarafından tepki gösterilebileceği ve provokasyonlara neden olabileceği değerlendirilmektedir."

28 <https://www.indyrturk.com/node/334956/kongreler-siyasi-partilere-serbest-barolara-hala-yasak-80-baronun-ve-tbb-nin-se%C3%A7imleri-ne> ; <https://www.dw.com/tr/maltepede-maske-ve-sosyal-mesafesiz-a%C5%9F%C4%B1-kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-ey-lem/a-59153922>

ESHİD'in verilerine göre 2018-2021 tarihleri arasında valilik web siteleri ve valilik web sitesinde bulunamayan ama haberlere yansıyan toplam 1088 kararın yıllara göre dağılımı şu şekildedir:

Dönem	Sayı
2018	114
2019	299
2020	368
2021	307
Toplam	1088

Taramada çıkan kararların illere göre dağılımına bakıldığında, 65 ilde yasaklama kararı bulunduğu, tüm illeri kapsayan 7 karar bulunduğu görülmüştür.

İl	Sayı	İl	Sayı
Van	90	Ağrı	5
İstanbul	87	Bolu	5
Batman	76	Çanakkale	5
Elazığ	74	Iğdır	5
Hakkari	67	Konya	5
Mardin	57	Tekirdağ	5
Siirt	52	Amasya	4
Muş	50	Denizli	4
Adana	39	Kahramanmaraş	4
Tunceli	39	Kars	4
Ankara	33	Malatya	4
Diyarbakır	33	Sinop	4
Şanlıurfa	29	Tokat	4
İzmir	23	Edirne	3
Bitlis	22	Sakarya	3
Düzce	20	Afyonkarahisar	2
Gaziantep	20	Bartın	2
Mersin	18	Bingöl	2
Muğla	18	Çorum	2
Şırnak	18	Erzincan	2
Kocaeli	17	Karaman	2
Osmaniye	15	Rize	2
Aydın	14	Trabzon	2
Antalya	12	Uşak	2
Adıyaman	11	Balıkesir	1
Hatay	11	Erzurum	1

İl	Sayı
Eskişehir	9
Kırklareli	9
Artvin	7
Manisa	7
Samsun	7
Tüm iller	7
Bursa	6

İl	Sayı
Giresun	1
Kastamonu	1
Kayseri	1
Kilis	1
Kütahya	1
Nevşehir	1
Sivas	1

Erişilebilen kararların içeriklerine bakıldığında, bu kararların bir kısmının yasaklama kararıyla birlikte, bazı başka etkinliklerin “izne bağlanması” ifadesini içerdiği görülmüştür.

Karar İçeriği	Sayı
Yasak	872
İzne Bağlama	75
Hem Yasak Hem İzne Bağlama	136
Diğer	4
Bilinmiyor	1

b. Erteleme ve Yasaklama Kararlarına Karşı İdari Yargı Denetimi ve Etkililik Sorunu

Erteleme ve yasaklama kararlarına karşı idari yargıda açılan dava sayısı yasakların sayısı ile karşılaştırıldığında son derece sınırlıdır. İçtihat veri tabanları tarandığında 3 Bölge İdare Mahkemesi, 6 Danıştay kararı olmak üzere toplam dokuz karara erişilebilmiştir. Bunların dışında, bu tür davaları açtığı anlaşılan avukatlarla yapılan görüşmeler sonucunda bu avukatların açtığı davalara ilişkin bazı kararlara erişilebilmiştir. Erteleme ve yasaklama gibi kararların sayısının az olmadığı ve uzun sürelerle yayılabilen uygulamaların bulunduğu düşünüldüğünde, bu sayının azlığı tek başına değerlendirilmesi gereken bir konudur ve etkili başvuru yolu değerlendirilmesinde de dikkate alınmalıdır.

Bu tür işlemlere karşı idari yargıda açılacak davaların etkili başvuru niteliğinde olup olmadığı konusunda iki unsur ele alınmıştır. Bunlardan birincisi, mevzuatta öngörülen ve iptal davalarında uygulanan usul kuralları ile yapılan incelemenin niteliği, ikincisi ise uygulamada bu incelemenin nasıl yapıldığıdır.

Türkiye’de idari yargı alanında iki özel madde ile hızlı yargılama yapılması öngörülmüştür. İdari Yargılama Usulü Kanunu’na (İYUK) 2014 yılında eklenen 20/A (ivedi yargılama usulü: ihale, acele kamulaştırma, özelleştirme, çevresel etki değerlendirmesi vb.) ve 20/B (merkezî ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulü) maddelerine göre bu maddelerde sayılan uyuşmazlıklarda sürelerin tamamı diğer davalara göre kısaltılmış ve kararın geç verilmesi nedeniyle uygulanması konusunda güçlükler aşılmaya çalışılmıştır. Ancak, Türkiye’de öngörülen bu maddelerde düzenlenen ivedi yargılama usulleri genel anlamda temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması odaklı değildir; birincisinde ekonomik sonucu önemli görülen davaların hızlı yürütülmesi, ikincisinde ise kararın etkilediği kişi sayısının fazlalığı ile geçen süre nedeniyle kararın uygulanması konusunda güçlükler çıkması ihtimaline odaklanılmıştır. Bu hükümlerin toplantı ve gösteri yasaklarına ilişkin

özel bir idari yargılama usulü içermemesi nedeniyle bu yasak/erteleme kararlarına karşı açılan davalarda genel hükümler uygulanmaktadır.

Buna göre, bir idari işleme karşı 60 gün içerisinde işlemi kuran idarenin bulunduğu yer idare mahkemesinde dava açılabilir. Davanın açılması üzerine mahkeme heyetinden görevlendirilen bir üye veya Danıştay'da bir tetkik hâkimi tarafından ilk inceleme yapılarak (İYUK md. 14) dava dilekçesinin usulüne uygun olup olmadığı, davanın görevli ve yetkili mahkemede açılıp açılmadığı, dava açmadan önce yapılması gereken bir zorunlu idari başvuru yolu olup olmadığı, dava açma süresi, husumet yönünden değerlendirilir. İlk incelemenin tamamlanmasının ardından mahkeme iki koşulun birlikte gerçekleştiğine karar verirse yürütmenin durdurulması kararı verebilir. Bu koşullar; idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olmasıdır. Kanun'da uygulanmakla etkisi tükenecek olan ve olmayan işlemler bakımından farklı bir rejim benimsenmiş ve etkisi tükenecek idari işlemlerin yürütülmesinin, savunma alındıktan sonra yeniden karar verilmek üzere, idarenin savunması alınmaksızın da geçici olarak durdurulabileceği belirtilmiştir. YD kararlarının bu iki koşul bakımından gerekçeli olması gerekmektedir.

İdarenin savunmasının beklenmesine karar verilmesi halinde idarenin savunma vermesi için azami süre Kanun'un 16. maddesinde 30 gün olarak belirlenmişse de bu süre, haklı sebeplerin bulunması halinde, taraflardan birinin isteği üzerine görevli mahkeme kararı ile otuz günü geçmemek ve bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir. YD istemli davalarda bu süreler kısaltılabileceği gibi, tebliğin memur eliyle yapılmasına da karar verilebilir. Re'sen tahkik ilkesinin geçerli olduğu idari yargıda bu maddenin lafzı da dikkate alındığında sürelerin kısaltılması veya memur eliyle tebliğ konusunda tarafların talebi zorunlu bir unsur olmayıp mahkemenin davanın konusuna göre kendiliğinden bu yönde karar vermesi mümkündür.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin pek çoğu açısından toplantının yapılacağı yer ve/veya zaman özel bir öneme sahiptir. Bu, 1 Mayıs, 8 Mart, Newroz, 2 Temmuz 1993 Madımak Katliamı anması, 19 Aralık Maraş Katliamı anması, 10 Ekim Gar Katliamı anması gibi örneklerde ancak belli bir tarihte yapılması anlamlı toplantılar olabileceği gibi, belirli bir olayın (ölüm/cenaze, bir kanunun kabul edilmesi, siyasi bir olay ya da idari bir karara verilen tepki vb.) ardı sıra verilen toplumsal tepki şeklinde de olabilir. Bu tür durumlarda, toplantı ve gösteri yürüyüşünün o tarihte yapılmaması, bu özgürlüğün kullanılmasını anlamsız hale getirebilecektir. Toplantı ve gösteri yürüyüşünün ifade özgürlüğü ile yakın ilişkisi ve sosyal ve siyasi gelişmeler karşısında toplumun verdiği tepkiyi ifade ettiği düşünüldüğünde, örneğin bir yapı projesi nedeniyle ağaç kesimine verilecek tepkinin doğal olarak kesimin yapılacağı tarihlerde veya öncesinde verilmesi anlamlı ve mümkündür. Ayrıca, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek için harcanan çaba ve bu tür engellerin caydırıcı niteliği de tüm toplantılar bakımından geçerlidir. Bu açıdan, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının engellenmesini içeren yasaklama ve erteleme kararları bakımından idari yargının etkili bir başvuru yolu olup olmamasında, açılan davanın toplantı tarihinden önce sonuçlandırılmasının teoride ve pratikte mümkün olup olmadığı değerlendirilmelidir. Bu nedenle, hem idarenin karar verme süreci, hem de mahkemelerin YD kararını verme süreçlerinin incelenmesi gerekir.

İdarenin karar alma süreci açısından erteleme kararının toplantının başlama saatinden en az 24 saat önce alınabilmesi ya da mevzuata göre yasaklama kararlarının belli bir etkinlikten hemen önce alınmasına hiçbir engel olmaması karşısında toplantıyı düzenlemek isteyenlerin bir dilekçe hazırlayıp, gerekirse bir avukata vekâlet vererek - hayatın olağan akışına göre pek mümkün olmayacak şekilde- aynı gün içerisinde dava açabileceği düşünülse bile bu durumda da idare mahkemelerinin bu davayı bu kadar kısa sürede karar verme ihtimali olup olmadığı değerlendirilmelidir.

İdare mahkemeleri açısından etkili başvuru yolu olma sorunu, davanın esastan karara

bağlanmasından önce idari yargıya özgü bir kurum olan ve yukarıda koşulları belirtilen yürütmenin durdurulması kararı açısından ele alınmalıdır. AYM de bu nedenle, davanın esastan karara bağlanması beklenmeksizin yapılan bireysel başvuruların başvuru yolları tüketilmesi koşulunu sağladığına karar vermiştir. Mahkeme, İsmail Sarıkabadayı ve diğerleri kararında “iptal davasının esastan karara bağlanmasını beklemeksizin yürütmenin durdurulması talebinin reddi üzerine bireysel başvuruda bulunduğu görülen başvuru sahiplerinin mevcut koşullarda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiği iddiası yönünden makul bir başarı şansı sunan ve çözüm sağlayabilecek başvuru yolunu tükettiği”ni kabul etmiştir.²⁹ Bu açıdan, toplantının yapılacağı tarihte yürütmenin durdurulması kararı verilmemişse etkili başvuru hakkının ihlali iddialarında YD talebinin reddinden sonra bireysel başvuru yoluna gitmek mümkündür. Hatta çözüm sağlayabilecek ve tüketilmesi gereken başvuru yolu olan YD kararı toplantı tarihinden sonra hala verilmemişse artık ihlalin gerçekleştiği ileri sürülebilecek hale geldiğinden YD kararının sonucu beklenmeksizin de bireysel başvuru yoluna gidebilmek gerekir.

YD kararı verilebilmesi için ilk inceleme yapılması ve dosyadaki “açıkça” hukuka aykırılık iddiasının incelenmesinin belli bir zaman alacağı ve davanın niteliğine bağlı olarak –çoğu zaman sadece idarenin elinde olan- belli bilgi ve belgelerin incelenmesinin gerekeceği açıktır. Bir mahkemenin toplantının tarihini gözeterek çok hızlı inceleme yapabileceği varsayıldığında bile bu açıdan başka bir sorun ortaya çıkmaktadır. İdarenin savunması alınmaksızın geçici olarak yürütmenin durdurulması kararı verilmesi olasılığının erteleme ve yasaklama kararları açısından fiilen uygulanma ihtimali çok düşüktür. Yukarıda da değinildiği üzere, yasaklama ve erteleme kararlarında ayrıntılı ve somut olarak o tarihte neden bu yönde bir karar verilmesi gerektiğine ilişkin bir gerekçeye nadiren yer verilmektedir. Kararlar genellikle kanunda sayılan sebeplerin sayılmasından ibarettir. Örneğin, ertelemeye kamu güvenliği açısından bir risk olduğu düşünülüyorsa da neden toplantıya katılanların güvenliği için alınacak tedbirlerin artırılmayıp bu yönde bir karar verildiği gibi bir gerekçeye yer verilmemektedir. En somut görünen LGBTİ+ örgütlerinin yapacağı her tür etkinliğin süresi olarak yasaklanmasına ilişkin kararda kullanılan “toplumsal hassasiyet” örneği de aslında gerçek anlamda bir gerekçe değildir. Kaldı ki, bu işlemle ilgili olarak Ankara 4. İdare Mahkemesi’nin idari işlemden bir yıl sonra verdiği ret kararında “bir takım toplumsal duyarlılıklar nedeniyle bazı kesimler tarafından tepki gösterilebileceği ve bu sebeple kitlesel tepki ve provakatif eylemlerin ortaya çıkabileceği, olağanüstü hal sürecinin kolluk kuvvetine getirdiği ek yükümlülükler nedeniyle provakatif eylemlerin önlenmesinde, etkin bir müdahalenin yerinde ve zamanında gerçekleştirilmesinde yetersiz kalınabileceği”³⁰ gerekçesini yeterli görmüş ve olağanüstü hal döneminde de yapılması gereken ölçülülük denetimini yapma gereği duymamış; bu karar ancak istinaf aşamasında bir yıl üç ay sonra iptal edilebilmiştir.³¹ İstanbul’da 30.6.2019 tarihinde–olağanüstü halin ortadan kalkmasından sonra- yapılması öngörülen Onur Yürüyüşü’nün yasaklanmasına ilişkin kararın yargısal denetim süreci de benzer şekilde yürümüştür. İlk derece mahkemesi, kamu düzeni, provokasyon ihtimali, toplumsal hassasiyetler gibi gerekçeleri yeterli görerek davayı reddetmiş; sonrasında istinaf aşamasında 7.10.2020’de işlem iptal edilmiştir.³² Çok yakın tarihlerde de 22.06.2021 tarihinde Maçka Parkı’nda 19. İstanbul LGBTİ+ Onur Yürüyüşü kapsamında yapılacak etkinliklerde 30 gün süreyle etkinlik yasağı getirilmesine ilişkin işleme karşı açılan davada dört ay sonra, 21.10.2021 tarihinde YD talebi reddedilmiştir. Zaten iptal kararı çıksa dahi yasak zaten çoktan uygulanmış olan bu davada idare savunma dahi göndermemiş, işlem dosyasını göndermekle yetinmiştir.

Benzer şekilde, ‘Beru:Klakson Borizan Birt’ isimli tiyatro oyununun 13.10.2020

29 İsmail Sarıkabadayı ve diğerleri, B. No: 2016/23696, 8/6/2021, par. 34.

30 Ankara 4. İdare Mahkemesi, E: 2017/3255 K: 2018/2623, 15.11.2018. Mersin Valiliğinin aynı gerekçeyle 20 günlük yasaklama kararına karşı açılan davada da neredeyse aynı gerekçelerle kamu düzenine uygun bir yasak olduğu yönünde ret kararı verilmiştir. Mersin 1. İdare Mahkemesi, E: 2019/712, K: 2019/1173, 21.11.2019.

31 Ankara Bölge İdare Mahkemesi, 12. İdari Dava Dairesi, E: 2019/93, K: 2019/306

32 İstanbul 9. İdare Mahkemesi, 27.11.2019, E: 2019/1382, K: 2019/2489; istinaf kararı İstanbul Bölge İdare Mahkemesi, 10. İdare Dava Dairesi, 2020/910, K: 2020/1502, 7.10.2020.

tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları Gaziosmanpaşa Sahnesi'nde sahnelenmesinin süresiz yasaklanmasına ilişkin karara karşı açılan davada da idare savunma vermemiş; savunmada sadece tutanaktaki bilgilere yer verilmiş, emniyet görevlilerinin tuttuğu bir tutanaktaki ifadelerden yola çıkarak son dönemlerin hukuki güvenlik açısından son derece sorunlu uygulaması olan "iltisak" gibi bir kavrama dayanarak ve "istihbari" yargılara dayalı olduğu anlaşılan, somut dayanak belirtilmeyen verilerle, idarenin belirttiği tüm bilgilerin tamamen doğru olduğu kabul edilerek ve idarenin geniş takdir yetkisi olması gerektiği vurgulanarak iki sayfadan az tutan bir kararla iptal talebi 31.05.2021 tarihinde reddedilmiştir.³³ Bu kararın sadece yazılış biçimi dahi adil yargılanma hakkını bir unsuru olan silahların eşitliği ilkesine aykırı bir görünüme sahiptir ve yasaklama kararını gerekçelendirebilecek bir niteliğe sahip değildir.

Toplumsal Hukuk Grubu'nun 2016-2018 yılları arasında olağanüstü hal döneminde toplantı özgürlüğüne yapılan sınırlandırmalar üzerine hazırladığı raporda³⁴ incelenen 163 yasaklama kararının gerekçelerine ilişkin bilgi bu bakımdan yol göstericidir:

Kullanılan Gerekçe	Sayı	Kullanılan Gerekçe	Sayı
"kamu düzeninin" "korunması" veya "bozulmaması"	66	"suç işlenmesinin önlenmesi"	20
"başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması"	43	"provoke edilebileceği" veya "provokasyona neden olabileceği"	20
"huzur ve güvenliğin sağlanması"	34	"huzur ortamının devamı"	19
gerçekleşmesi muhtemel "şiddet olayları" veya "hareketleri"	22	"kamu esenliğinin sağlanması"	19
"devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü"	18	"can ve mal güvenliğinin korunması" veya "sağlanması"	19
"özgürlüklerin istismar edileceği"	13	"terör örgütlerinin propagandasına dönüşebileceği"	10
"terör örgütlerinin planlarının" ve/veya "terör olaylarının berteraf edilmesi"	15	"halkın ... bir kesimini diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik edeceği"	5

Bir yandan ilgili düzenlemelerde genel ve soyut nitelikli çerçeve hükümlerin ve ucu açık kavramların yaygınlığı, bir yandan da idarelerin bu kavramları tekrarlamakla yetinen kararlar almaları yargısal denetimin de güçleşmesine yol açmaktadır. Bir mahkemenin yukarıda örneğini verdiğimiz benzer bir yasaklama ya da erteleme kararının hukuka uygun olup olmadığına, hatta YD kararı verebilmek için "açıkça" hukuka aykırı olduğuna ilişkin bir gerekçeyi savunma almadan yazması mümkün değildir. Mahkemenin YD kararı verebilmesi için hukuka aykırılık konusundaki gerekçesinde o işlemin neden kurulduğuna (sebeup unsuruna) ve neden bu yönde bir hukuki sonuç öngörüldüğüne (konu unsuru) ilişkin idare açıklamalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye'de son yıllarda idari yargının idarenin takdir yetkisine yaptığı vurgu yoluyla –özellikle belli konularda- yargısal denetimin kapsamı açısından pasif tutum sergilemesi ve idarelerin sunduğu istihbarat temelli savunmalarını ya da tek yanlı bilgileri yeterli görme eğilimi düşünüldüğünde, bir idare mahkemesinin bu tür bir karar karşısında idarenin savunmasını almadan karar almasını beklemek güçtür. Bu açıdan, söz konusu kararların yargısal denetimi AYM'nin

33 İstanbul 10. İdare Mahkemesi, E. 2021/346, K. 2021/815, 31.05.2021.

34 <http://www.toplumsal hukuk.net/wp-content/uploads/2019/02/OHAL-RAPORU.pdf>, Av.Doğukan Tonguç Cankurt, Av. Mert Ekinci, Av.Gözde Demirci ve sendika.org muhabiri Edip Mert Arslan- Toplumsal Hukuk, Ohal Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu, s. 5. Rapor, olağanüstü halin sürdüğü iki yılı kapsamakta olup bu iki yıl içinde 50 ilde toplam 163 yasaklama kararı tespit edilmiştir. Tabloda bu 163 kararın gerekçelerine yer verilmiştir.

Senih Özay kararında olduğu gibi sadece sokağa çıkma yasağı kararının kendisine ve pandemi koşullarına bakılarak ölçülülük değerlendirilmesi yapılabilecek nitelikte değildir.

Süre konusundaki bir başka sorun da, pek çok toplantının katılımı artırabilmek için hafta sonunda yapılması ve en az 24 saat önce kuralına uygun olacak şekilde örneğin Cuma mesai saatleri içerisinde idare tarafından erteleme veya yasaklama bilgisi verilmesi durumunda idari yargıda hafta sonu karar verebilecek bir nöbetçi hâkimlik sistemi olmamasıdır. Adli yargıda nöbetçi savcılık ve nöbetçi mahkemeler hafta sonu da işlemekteyken idari yargıda nöbetçi hâkimlik sadece hafta içi mesai saatlerinde çalışan bir kurumdur ve tüm koşullar mükemmel olsa ve mahkeme bir gün içinde karar yazacak olsa bile mesai saatleri dışında veya hafta sonunda karar verilmesi mümkün olmayacaktır.

İncelenen tüm kararlar ve haber taramalarında gösteri tarihinden önce yürütmesi kısmen durdurulan tek örnek Soma madencileri için yapılacak yürüyüşün bir gün önce yürütmesinin durdurulmasıdır.³⁵ Bu davanın diğerlerinden farkı, tek bir toplantıya ilişkin olması, parkta toplanarak maden işçilerinin haklarını gündeme getirmek amacıyla Ankara'ya yürüme kararı doğrultusunda bildirilen yer ve güzergâhın valilikçe daha önce belirlenen güzergâhlar dışında olduğu için yürüyüşün yapılamayacağına ilişkin bir işleme karşı açılmış olmasıdır. Mahkeme, AYM'nce 2911 sayılı Kanundaki "genel yollar" ifadesinin iptali ve bu kararın gerekçesi ile bireysel başvuruda verilen çeşitli kararlara atıf yaparak gündelik hayatın akışına aykırılık oluşturacak diye özgürlüğünü kısıtlamanın yer bakımından olmasa da güzergâh (gösteri kısmı) bakımından ölçülü olmadığına karar vermiştir.

İstanbul'da Kalamış Parkı'nda Queer Olympix etkinliklerinin yasaklanmasına ilişkin işleme karşı açılan davada da iptal kararı verilmiş olmasına rağmen YD kararı verilmemiş olması da çarpıcı bir örnektir.³⁶ Bu davada idare cevap dilekçesinde sadece işlemi göndermiş, duruşmaya katılmamış ve hiçbir gerekçe açıklamaya gerek dahi görmemiştir; çünkü dava açıldığı tarihten çok kısa süre sonra yapılacak etkinlik zaten yapılamamış ve idare amacını –hukuka aykırı bir şekilde- gerçekleştirmiştir. Etkinlikten 7 ay kadar sonra dayanaktan yoksun olan işlem hakkında ve herhangi bir somut bilgi, belge dahi sunulmayan davada iptal kararı verilmesinin hiçbir anlamı kalmamıştır.

Benzer şekilde, Ankara Barosu LGBTİQ+ Hakları Merkezi başkanının 17.05.2019 Cuma günü "Uluslararası Homofobi ve Transfobi Karşıtı Günü" ile ilgili olarak yapmak istediği basın açıklamasının genel yasak kararı nedeniyle uygun görülmemesine ilişkin 16.05.2019 tarihli kararının iptaline yönelik mahkeme kararı 18.03.2020 tarihinde verilebilmiştir. Üstelik bu işleme dayanak olan yasaklama kararının iptal edilmiş olması nedeniyle sebep unsuru tamamen ortadan kalkmış olmasına rağmen kararın verilmesi on ayı bulmuştur.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının yasaklanması veya ertelenmesi genel yasak (blanket ban) niteliğinde olmasına ve hakkın özüne dokunabilecek nitelikte ağır bir müdahale olmasına karşılık Türkiye'de genel yasaklama kararları son derece yaygın bir uygulamadır. Bu işlemlere karşı açılacak davalarda YD incelemesinde özel süreler öngörülmediğinden mahkemelerin ilk inceleme yapması ve yürütmenin durdurulması taleplerini incelemesi belli bir süre almakta ve toplantıların belli bir tarihte yapılması bu özgürlüğün kullanılması bakımından önemli olduğundan yasaklama/erteleme gibi işlemlerle ilgili mahkeme kararı tarihi –olağan hayatın akışında- etkinliğin yapılması planlanan tarihi aşmaktadır. Bu açıdan yapılan inceleme çoğu durumda post-hoc niteliktedir. Diğer yandan, teoride etkili olması mümkün görünmeyen idari yargı denetimi yolunun mahkemelerin kullanılan yetkinin dayanağını ve kapsamı, somut olarak açık ve yakın tehlikenin mevcut olup olmadığı, ölçülülük ilkesi değerlendirmesini yeterince

35 Manisa 1. İdare Mahkemesi, E. 2019/868.

36 İstanbul 5. İdare Mahkemesi, E. 2019/1976, K. 2020/483, 13.03.2020. Etkinlik tarihi 24.08.2019 ve 25.08.2019 tarihleri olacaktı.

içermemesi nedeniyle uygulamada da etkili işlediğini söylemek güçtür.

AYM de bugüne kadar konuyla ilgili iki bireysel başvuru kararında adeta inceleme yapmaktan kaçınmıştır. Yargısal denetim yolunun etkililiği sorunu, yasaklama kararları açısından yakın zamanda AYM'nin İsmail Sarıkabadayı vd³⁷ kararında ele alınmış ve etkili başvuru hakkı yönünden ihlal kararı verilmemiştir. Benzer şekilde, idari yargıda iptal kararı alınmış olsa da LGBTİ+ örgütlerinin her tür etkinliğini içeren ve bir buçuk yıl süren toplantı yasaklama kararlarıyla ilgili Kaos GL (2)³⁸ başvurusunda kişi yönünden yetkisizlik kararı vermiştir.

Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği 1994 yılında Ankara'da kurulan ve merkezi Ankara'da olan, Türkiye'de LGBTİ+ hareketinin öncülerinden olan derneklerden biridir, adından da anlaşılacağı üzere Derneğin faaliyet alanı doğrudan ve sadece LGBTİ+ öznelerin haklarıyla ilgilidir. Kaos GL (2) kararında Mahkeme, Kaos GL Derneği'nin söz konusu başvuru açısından mağdur statüsü olmadığı gerekçesiyle kişi yönünden yetkisizlik nedeniyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. Başvuruya konu olay, LGBTİ+ örgütlerinin yapacağı her tür etkinliğin yasaklanmasına ilişkin kararın bir buçuk yıl sonra iptal edilmesi nedeniyle bu arada geçen sürede toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir. Söz konusu yasaklama kararı da sadece bu konuya özgülenmiştir. Kararda etkili başvuru hakkı yönünden bir değerlendirme yapılmamış, sadece toplantı özgürlüğü bakımından kabul edilemezlik kararı verilmiştir. Mahkeme'nin akıl yürütmesindeki "irrasyonelliği" ve etkili başvuru hakkı açısından etkisini göstermek açısından karardan doğrudan alıntı yapmak faydalı olacaktır:

"32. Somut olayda başvuru Dernek, idari işlem tarihi ile başvuru tarihi arasında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasının kendisi yönünden önemini bireysel başvuru formunda somut olaylara dayalı olarak açıklamamış, salt idari işlem nedeniyle Anayasal haklarının ihlal edildiğini belirtmiştir. Başvuru anılan dönemdeki idarenin yasaklama kararı nedeniyle, kendi tüzel kişiliğinin fonksiyonlarını yerine getirmesinin etkilediğini, yapılması planlanan bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün tamamen etkisiz hale geldiğini veya yapacağı etkinliklerle yaratılmak istenen farkındalığın oluşmayacağını da ileri sürmemiştir. (vurgu eklenmiştir)

33. Bireysel başvuruda bulunabilmek için mağduriyet statüsünün varlığı ve başvuru hakkında da karar verinceye kadar devam etmesi şarttır. Bu kapsamda, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlal ettiği iddiasıyla başvuruya konu edilen idari işlemin, davanın esası hakkında verilen karar ile başvuru lehine iptal edildiği ve anılan bu karar sonucunun başvuru açısından belirli bir tatmin sağladığı ve ileri sürülen ihlal iddiasının bu yolla giderilmek suretiyle mağdur sıfatının ortadan kalktığı görülmektedir.

34. Açıklanan gerekçelerle başvurunun toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiği iddiası yönünden başvurucağının mağdur sıfatının ortadan kalktığı anlaşıldığından diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir".

Mahkeme, bu sürenin sonunda işlem iptal edilmiş olduğundan arada geçen süre bakımından başvuruda hakların ihlal edildiğine dair "savunulabilir bir iddia" olduğunu kabul etmediği için etkili başvuru hakkı yönünden değerlendirme yapmamıştır. Mahkeme,

37 İsmail Sarıkabadayı ve diğerleri, B. No: 2016/23696, 8/6/2021,

38 Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (2), B. No: 2018/10351, 7/9/2021.

kişi yönünden yetkisizlik kararı vermeyip sonuçta ihlal kararı vermeseydi dahi yasaklama kararının kendisi “ihlale yönelik savunulabilir bir iddia”yı içerdiğinden -hangi maddenin ihlal edildiği konusunda kendisinin niteleme yapma yetkisini kullanarak- etkili başvuru hakkı incelemesi de yapması gerekirdi.³⁹ Yani, Mahkeme’ye göre, bir buçuk yıla yakın bir süre doğrudan çalışma alanında hiçbir toplantı yapılamamasına yönelik karar derneği “mağdur” etmemiş, başvuru totolojik bir şekilde zaten yasak olan toplantıyı yasağa rağmen planladığını ispatlayamamış olduğu için kişi yönünden yetkisiz hale gelmiştir.

Konuyla ilgili olarak doğrudan değerlendirme içeren karar ise İsmail Sarıkabadayı vd. kararıdır. Başvuruda 7-8 Mayıs 2016 tarihlerinde yapılması planlanan gösteriden iki gün önce il genelini kapsayacak şekilde 30 gün süreyle “geçici barınma merkezini protesto etmek amacıyla yapılan her türlü etkinliğin yasaklanmasına” karar verilmiş, karara karşı açılan iptal davasında YD talebi hakkında idarenin savunması alındıktan sonra karar verilmesine ilişkin bir ara kararın ardından 29.6.2016 tarihinde YD talebi reddedilmiştir. Mahkeme, etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine yönelik iddiayı değerlendirirken YD talebinin savunma almadan geçici olarak verilebileceği ve savunma süresinin kısaltılması ve tebligatın hızlandırılması konusunda düzenlemeler yapılmış olmasını yeterli görmüştür. İlgili düzenlemelerin tamamı hakim’in re’sen (kendiliğinden) verebileceği kararlar olmasına karşılık Mahkeme, “başvuru konusu müdahale yönünden teorik olarak etkili olan yürütmenin durdurulması kurumunun uygulamada da etkililiğini sağlamak adına başvuru sahiplerinin kendilerinden beklenebilecek yükümlülükleri yerine getirmediği ve bu doğrultuda toplantı haklarıyla bağlantılı olarak etkili başvuru haklarının ihlal edildiğinden bahsedilemeyeceği” (par. 66) gerekçesiyle başvurunun kabul edilemez olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, kararın devamında etkili başvuru hakkıyla ilgili bu değerlendirmenin, verilen kararın sonucundan bağımsız olarak “ilgili yasaklama kararının hukukiliğini, geçerli olduğu zaman diliminde yargı merciine denetlebilme ve bir sonuç alabilme kapasitesiyle ilgili olduğunu” belirtmiştir. (par. 67) Oysa, resen tahkik ilkesinin geçerli olduğu ve hâkimin aktif konumda olduğu idari yargıda sürelerin kısaltılmasına yönelik bir talep zorunlu olmadığı gibi, böyle bir talep olsa idi mutlaka bu yolun etkili bir hale geleceği yönünde bir değerlendirme yapılması da mümkün değildir.

Mahkeme’nin bu iki kararının farklı gerekçelerle kapsamlı bir incelemeyi içermediğini ve AİHM’in yaklaşımından ayrıştığını belirtmek gerekir. Bu bakımdan, AİHM’in 13. maddeyi barışçıl toplantı gösteri yürüyüşü hakkı (md. 11) bakımından nasıl değerlendirdiğini incelemek faydalı olacaktır.

c. AİHM’in Yasaklama ve Erteleme Kararlarında Etkili Başvuru Yolu Konusunda Yaklaşımı

AİHM, ilk olarak Bączkowski vd. v. Polonya kararında, sonrasında aynı şekilde Lashmankin v. Rusya ve Alekseyev v. Rusya kararlarında toplanma tarihinden önce toplanma özgürlüğüne getirilen sınırlandırmalar bakımından etkili başvuru yolunun, bu tür sınırlandırmalara ilişkin nihai kararın toplanma tarihinden önce alınması olasılığını ima ettiğini belirtmiştir. Mahkeme’ye göre, post-hoc bir başvuru yolu, Sözleşme’nin 11. maddesine ilişkin olarak yeterli telafi sağlayamayacaktır. Bu nedenle, ilgili kanunların Devlet makamlarının karar verirken uyması gereken makul süreler öngörmesi, toplanma özgürlüğünden etkin bir şekilde yararlanılması için önemlidir.⁴⁰ AİHM, bu açıdan hem Alekseyev hem Lashmankin kararlarında Rusya’da var olan düzenlemeler uyarınca bir

³⁹ Bu noktada etkili başvuru yolu hakkının ihlal edildiğinin –hakkın doğası gereği- ilk derece mahkemelerinde ileri sürülmesi gerekmediğini ve Mahkemenin bazı kararlarında yöneldiği bu argümanın da kullanılmayacağını belirtmek gerekir.

⁴⁰ Bączkowski vd. v. Polonya, no. 1543/06, § 81-83, 3.5.2007; Lashmankin vd. v. Rusya, 2017, § 345.

toplantı düzenlemek için düzenleyicilere belli zaman sınırlamaları getirilmesine karşın idarelere belli bir süre sınırı getirilmemesini vurgulayarak var olan başvuru yollarının post-hoc nitelikte olduğunu ve toplantının yapılmasını engelleyecek idari kararlarının yargısal denetiminde mahkemelerin toplantı tarihinden önce karar vermesi gerektiğine ilişkin bir düzenleme⁴¹ olmamasının da bu niteliği pekiştirdiğini saptamıştır. (Alekseyev, par. 99; Lashmankin, par. 346-347) Bu noktada, Rusya'daki ilgili düzenlemelere göre, toplantı düzenleyeceklerin en erken 15 gün, en geç 10 gün önce başvuruda bulunduğunu, idari makamların üç gün içerisinde toplantının yerini, zamanını veya yapılış biçimini reddetme/değiştirme yetkisi olduğunu; hatta mahkemelerin bu davaları on gün içerisinde sonuçlandırması gerektiğine ilişkin düzenlemeler olduğunu belirtmek gerekir. AİHM Lashmankin kararında Rusya mahkemeleri için getirilen bu on günlük sürenin uygulandığı konusunda Devletin ikna edici bir doküman veya istatistik sunmadığını ve bu nedenle ikna edici bulunmadığını, bu başvuruya konu olaylarda da 10 gün içinde karar verilmeyebildiğini saptamıştır. Hatta ilk günden başvuru yapıp tüm sürelere uyulduğu takdirde bile toplantı gününden önce karar verilmesinin garanti olmadığını özellikle belirtmiştir.

AİHM'in bu değerlendirmeleri ile Türkiye'de İYUK ile 2911 sayılı Kanun hükümleri bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye'de son derece yaygın biçimde başvuru ve bir etkinlikten bir gün öncesinde dahi alınabilen yasaklama ve erteleme kararlarında yürütmenin durdurulması kurumunun çoğu zaman toplantı tarihinden sonra karara bağlanan bir kurum olduğu görülür. Yukarıda açıklandığı üzere, özel yargılama usulü normları bulunmaması, savunma almadan yürütmenin durdurulması kararı verilmesine başvurulmasının güçlüğü, karar yazılması için gerekli usul kuralları, nöbetçi mahkeme olmaması, idareyi süre bakımından sınırlayan normların sınırlı olması gibi koşullarla bu tür kararlarda iptal davasının etkili bir başvuru yolu olmak için gerekli koşulları sağlayabilecek bir kurum olduğunu söylemek mümkün değildir. Her ne kadar her toplantı bakımından belli bir tarihte yapma özel bir öneme sahip olmasa da çoğu toplantı bakımından süre unsurunun önemi özellikle vurgulanmalıdır. Diğer yandan, incelenen idare ve mahkeme kararlarında toplantıların anayasaya aykırı biçimde izne bağlanması, tedbir alma şeklindeki genel yetkiden bu özgürlüğü sınırlama yetkisi çıkarılması, ayrımcı uygulamalara izin verecek şekilde kararlara istisnalar belirlenmesi, yasal dayanağın aşılması, sebep unsurunun somut biçimde ortaya konulmaması gibi hukuki sorunların mahkemelerce tartışılmaması ve sadece ilgili maddelere ve idarenin sunduğu gerekçelere atıf yapılarak karar verilmesi iptal davasının uygulamada da etkili başvuru yolu olmasını güçleştiren unsurlardır.

41 Karardan Rusya Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı üzerine 2015 yılında Rusya'da toplantı tarihinden önce yargısal denetimin yapılması zorunluluğunu içeren yasal düzenleme yapıldığı anlaşılmaktadır. § 351.

III. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkına Müdahale Nedeniyle Ortaya Çıkan Zararlarda Tam Yargı Davası Yolunun Etkililiği Sorunu

Anayasa'nın etkili başvuru yoluna ilişkin olan 40. maddesinin son fıkrasında "Kişinin, Resmî görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir" hükmüne yer verilerek bu zararlara ilişkin özel güvence getirilmiştir. Yine Anayasa'nın 125. maddesinde "İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür" hükmüyle idarenin hem kusurlu hem kusursuz sorumluluğuna dayanak getirilmiş; 129. maddenin 5. fıkrasında da kusura dayalı sorumluluk halinde davalının idare olacağı ve idarenin ödediği tazminatı ilgili kamu görevlisine rücu edeceği belirtilmiştir. İdari yargıda bu mali sorumluluğun (tazminat davasının) dava türü olarak görünümü de İYUK'un 2. maddesinde düzenlenen tam yargı davasıdır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kullanılırken kötü muamele yasağı veya yaşam hakkını ihlal eder nitelikteki müdahaleler bir yandan ceza hukuku anlamında suç teşkil etmekte, diğer yandan kişinin uğradığı zarar için idari yargıda tam yargısı davası açılması mümkün hale gelmektedir. Müdahalenin kendisi AİHS 2. ve 3. maddelerin maddi boyutuyla incelenmesine yol açmakta, ilgili kamu görevlileri hakkında etkili ceza soruşturması yapılmaması ise yine bu maddelerin usul boyutunun ihlali anlamına gelebilmektedir. AİHM ve AYM açısından ceza yargılaması esas giderim yolu olmakla birlikte, idari yargıda idarenin hizmet kusuru nedeniyle verdiği zararların giderilmesi talebiyle açılacak tam yargı davaları da tamamlayıcı nitelikte bir giderim mekanizmasıdır.

Zarara yol açan, kötü muamelede bulunan veya bir hakkın kullanımını keyfî biçimde engelleyen kamu görevlilerinin yargılanması konusundaki cezasızlık sadece ceza yargısını değil, idari yargıyı da kapsar niteliktedir. Anayasa'nın 129. maddesi uyarınca kamu görevlisine değil, ilgili idareye yöneltilen bu tazminat davalarında hizmetin yürütülmesinde bir kusur olup olmadığı değerlendirilmekte, bu açıdan kişiselleştirilmiş bir kusurdan öte, bir örgüt olarak idarenin hizmet kusuruna hükmedilmekte, ödenen bu tazminatın zararı veren kamu görevlisine rücu edilmesi gerekmektedir. Bu davaların etkili biçimde yürütülmemesi ve zarar gören kişilere tazminat verilmemesi, tazminatta indirimle gidilmesi ya da ilgili kamu görevlisine rücu edilmemesi iki ayrı cezasızlık biçimi olarak değerlendirilmelidir. Birincisi, davalarda idarenin kusur niteliğinin yeterli biçimde yapılmamasıdır. Mahkemelerin sadece idarenin ifadelerini dikkate alması veya kusurun ispatı konusunda esas bilgi ve belgelerin idarede bulunmasına karşılık yargının –resen araştırma ilkesi geçerli olmasına karşın- pasif tutum sergilemesi uygulamada bu davaların etkili bir yol olmasını engelleyebilecek niteliktedir. Benzer şekilde, doğrudan kusursuz sorumluluğa başvurulması da idarenin kusurunun sağlanmaması ve bu yola kusurlu kamu görevlisine rücu edilmemesi anlamına gelmektedir. İkinci olarak, özellikle gösteriye katılanların uğradığı zararlar bakımından üçüncü kişi veya zarar gören kişiye kusur atfedilerek idarenin sorumluluğunun ortadan kaldırılması veya azaltılması gibi örnekler de idari yargının etkili işlememesi anlamına gelebilmektedir.

Konuyla ilgili olarak AYM'nin bugüne kadar bu tür müdahalelerle ilgili olarak etkili başvuru yolunun ihlaline yönelik toplam onbir kararının yedi tanesi 10 Ekim Katliamı'nda idarenin hizmet kusuru tartışılmaksızın doğrudan kusursuz sorumluluğa hükmetmesine ilişkindir.⁴² İhlal kararı verilen diğer üç karar da Gezi direnişi sırasında kötü muamele yasağı iddialarıyla ilgili tam yargı davaları hakkındadır.⁴³ Bunlardan ikisinde (Barış Barışık, Şadiye Dilan Doğan) hem kötü muamele, hem etkili başvuru hakkının ihlaline

42 Murat Orçun Çalış, 2018/24472; Mehmet Elmascan, 2019/5448; Zilan Gül, 2018/36804; Mustafa Şenoğlu, 2018/24347; Ali Hıdır Tekin, 2018/35243; Abdül Kadir Ünlü, 2018/33200; Celaleddin Çakmak, 2018/22072.

43 Barış Barışık, 2018/2697; Şadiye Dilan Doğan, 2016/9604; Abdullah Koç, 2018/4912; Abdullah Yaşa, 2015/12486.

karar verilmişken Abdullah Koç kararında sadece etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. 2006 yılında Diyarbakır'daki bir gösteride başından gaz fişegi ile yaralanan Abdullah Yaşa kararı ise zaten 2013 tarihinde kötü muamele nedeniyle AIHM kararına konu olmuş bir olayla ilgili olduğundan sadece etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Bariş Barişik kararına konu olan olayda başvuru gaz fişegi ile başından ağır bir şekilde yaralandığı konusunda bir ihtilaf olmamasına karşılık idare mahkemesi tazminat hesabında, başvuru "kanuna aykırı olarak izinsiz bir şekilde düzenlenen, demokratik gösteri sınırlarını aşan, şiddet olaylarının yer aldığı eyleme bilerek ve isteyerek üstelik öğrenim gördüğü üniversite kampüsü dışında farklı bir üniversite kampüsünde aktif bir biçimde katılmış olması nedeniyle takdiren yüzde elli oranında müterafik kusurunun bulunduğu"nu belirterek tazminatın yüzde elli oranında verilmesine hükmetmiştir.

Mahkeme, AIHM içtihadına uygun olacak şekilde gaz fişegi fırlatan silahların kullanımında "ateşli silah kullanımına ilişkin olarak kabul ettiği ilkelerin -uygun düştüğü ölçüde- bu silahların kullanımında da değerlendirme kriteri olarak dikkate alınması gerektiğini" belirtmiş (par. 52), bu kapsamda "kolluk görevlilerini yetkilendiren ve kullanım yöntemini yeterli ve etkili bir şekilde düzenleyen mevzuatın bu silahların keyfi ve aşırı kullanımına engel olacak" güvenceleri içermesi gerektiğini belirtmişse de Türkiye'deki mevzuatı bu açıdan hiç değerlendirmeksizin sadece olay bazında ihmal olup olmadığı konusunda savcılık dosyasının yetersiz olduğunu belirtmekle yetinmiştir.

Kararın önemli yönlerinden biri, başvuru görevi yaptırmamak için direnme suçunu işlediği gerekçesiyle ceza mahkemesince mahkûmiyetine karar verilmiş olmasına rağmen hem ceza mahkemesinde, hem de idare mahkemesinde "başvuru hangi eylemleri gerçekleştirdiği yönünde bir tespit bulunulmamış, bir başka ifadeyle başvuru eylemleri(nin) somutlaştırılmadığı", sadece toplantıya katılmasının kusur olarak nitelendiğinin belirtilmesidir. (par. 58) Mahkeme'ye göre, "başvuru kendi tutumundan dolayı kendisine karşı fiziksel güce başvurulduğunu düşünmeye sevk edecek bir delil soruşturma veya başvuru dosyasına yansımamıştır. Dolayısıyla başvuruya yönelik güç kullanılmasının kaçınılmaz hâle geldiğinin kamu makamlarınca kanıtlanamadığı sonucuna ulaşılmıştır". (par. 59) Başvuru mahkûmiyet kararının gerekçesiz olduğu ve suçun oluştuğuna ilişkin delillerin olmadığını da ifade eden bu açıklamalar, aynı zamanda idare mahkemesinin "başvuru salt yasa dışı gösteride yer almasının yaralanma nedeniyle uğradığı zararların tamamen tazminine engel bir durum olduğunu kabul ettiği kanuna aykırı gösteriye katılmayı zarar görenin kusuru olarak nitelemesini" (par. 88) de etkili başvuru hakkının ihlali kararı verilmesine yol açmıştır.

Abdullah Koç kararında ise Gezi Eylemleri sırasında işyerinin bulunduğu Konur Sokak'ta yüzüne isabet eden bir plastik cisim ile kalıcı iz kalacak şekilde yaralanan başvuru, bir polisin kendisine nişan olarak plastik mermiyle ateş ettiğini iddia etmesine ve yüzünden çıkarılan plastik parçaları delil olarak gösterilmesine rağmen savcılık tarafından failere yönelik bir tespit yapılamamış, açtığı tam yargı davasında da "salt davacının yabancı bir cismin yüzüne isabet etmesi sonucu yaralandığına dair raporlar esas alınarak davalı idareye kusur atfedilemeyeceği, zararın davalı idarenin kusurundan kaynaklandığının somut olarak ortaya konulmadığı" gerekçesiyle idare mahkemesince tazminat talebi reddedilmiştir. Bu kararın bir özelliği de kötü muamele iddialarında ceza soruşturmasının etkili biçimde yürütülmemesinin idari yargıda açılan tam yargı davalarını etkili başvuru

yolu olmaktan çıkarabilecek bir unsur haline gelebilmesidir.⁴⁴ Ceza yargılamasının sonucu idari yargı açısından doğrudan bağlayıcı olmayacaksa da ceza yargılamasının etkin biçimde yürütülmemesi idari yargıda delillerin sınırlılığı ve çoğu zaman ceza dosyasıyla bağlantılı olması nedeniyle hizmet kusurunun ispatlanmasına engel olabilmektedir. Bir örnekle açıklamak gerekirse, kötü muamelenin hangi kamu görevlisi tarafından gerçekleştirildiği tespit edilemese de hizmet kusuru nedeniyle tazminata hükmedilebilmesi için eylemin idarenin eylemi olduğu tespit edilmesi yeterlidir. Hangi kamu görevlisinin sorumlu olduğu rücu aşaması için önemli bir meseledir. Ancak, eylemin idarenin eylemi olduğu ispatlanmadığı veya gözaltında kötü muamelede olduğu gibi karineler oluşturulmadığı takdirde ceza yargılaması tam yargı davasının etkililiğini etkileyecektir. Benzer şekilde, belli kamu görevlilerinin eylemi saptanmışsa da ceza hukuku açısından kusur tespit edilmeyerek hukuka uygunluk nedenlerine dayanılarak beraat kararı verilmesi de idari yargı üzerinde etkiye sahiptir. Mahkeme'nin deyişiyle, bu başvuru özelinde “ceza soruşturmasındaki eksikliklerden dolayı başvurulması mevcut olan tazminat yolunun uygulamada etkisiz hale dönüşmesi nedeniyle başvurusunun bu yolu kullanmasının imkânı kalmamıştır”. (par. 72)

Yine Gezi Eylemleri sırasında polisin müdahalesi sonucunda ayak, yüz ve sırtından yaralanan Şadiye Dilan Doğan başvurusunda polisin pasif konumda olan başvuruya yüzünden copla vurmasının ardından başvurusunun da polisler tekme atarak etkili eylemde bulunduğu, bu sırada akrep olarak bilinen Shortland marka aracın çarpması ve ayağının aracın altında kalması sonucunda yaralandığı kamera kayıtlarından anlaşılmıştır. Başvurusunun idari yargıda açtığı tazminat davasında “polisin başvurucuya kasten çarptığına dair bir tespit olmadığı, kamera görüntüleri ve ifadelerin de bu yönde olduğunu belirterek idarenin müdahalesinin yasal sınırlar içinde kaldığı ve başvurusunun kusurlu davranışının bu yaralanmada asli etkiye sahip olduğu gerekçesiyle davanın reddine”(par. 46) karar verilmiştir. AYM ise “Somut olayda başvurusunun darbedilmesi olayı öncesinde bizzat şiddete başvurduğu veya kolluk güçlerine direndiğine dair tutanak veya görüntü bulunmamaktadır. Ayrıca başvuru hakkında bu gösteri nedeniyle alınmış bir cezai önlem veya hakkında soruşturma yapıldığı bilgisi de bulunmamaktadır. Dolayısıyla güç kullanımının gerekliliği ve orantılılığı kolluk birimlerince ortaya konulamamıştır” değerlendirmelerine yer vermiş (par. 74) ve başvurusunun tekme atmasının sabit olduğunu belirtmiş, ancak “... başvurusunun kendi tutumundan dolayı fiziksel güce başvurulduğunu düşünmeye sevk edecek bir delil soruşturma veya başvuru dosyasına yansımamıştır. Dolayısıyla başvurucuya yönelik güç kullanımının kaçınılmaz hâle geldiğinin kamu makamlarınca kanıtlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır”. (par. 76) Bu gerekçelerle Mahkeme, söz konusu olayda idare mahkemesinin eziyet yasağının ihlaline dair yapılan tespitlerle açıkça çelişir şekilde ihlal nedeniyle oluşan zararların tazmini talebini reddetmesinin etkili başvuru hakkının ihlal ettiğine karar vermiştir.

Abdullah Yaşa kararında da kanuna aykırı ve barışçıl olmayan bir gösteri sırasında yüzünden gaz fişeği ile yaralanan başvuru önce kovuşturmaya yer olmadığı kararları üzerine başvuru AİHM'e taşınmış ve 2013 yılında AİHM 3. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiş; daha sonra açılan tam yargı davasında da “başvurusunun yasa dışı olaylara kendi kusuru ile katılarak yaralandığı, böylece zarar ile idarenin eylemi arasındaki illiyet bağının kesildiği” gerekçesiyle tazminat talebini reddetmiştir. Zararın idarenin eylemi sonucu gerçekleştiği net olmakla birlikte başvuru hakkında açılan ceza davasında eylemleri sabit olmadığından beraatine karar verilmiştir.

44 Bunun bir örneği de 2017'de Diyarbakır'da Newroz henüz başlamadan önce erken saatte alana girmek isteyen ve polisin açtığı ateş sonucunda öldürülen Kemal Kurkut'un ailesinin açtığı tam yargı davasında yaşanmıştır. İdare mahkemesi, polis memurlarının kusurunu saptayan disiplin soruşturmalarına ve üstü çıplak ve elinde bıçakla koşan Kurkut'un doğrudan hayati bölgelerine çoklu ateş edilmesine, alanda henüz kimse olmamasına dayanarak tazminata hükmetmişse de ceza mahkemesinin beraat kararının ardından istinafta karar kaldırılmış ve dava reddedilmiştir. (Diyarbakır 3. İdare Mahkemesi, Esas No : 2018/213, Karar No :2020/671; Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi, Üçüncü İdari Dava Dairesi, Esas No : 2020/1867, Karar No : 2021/1998)

Bu dava özelinde farklı nitelikte olan mesele, AİHM'in daha önce bu başvuruya konu olan olaya ilişkin olarak maddi boyutuyla 3. maddenin ihlaline ve tazminata zaten hükmetmiş olması, buna karşılık idari yargının başvuru kusurundan hareketle idarenin sorumluluğuna hükmetmemesidir. AİHM'in tazminata hükmetmesinin mağdur sıfatının ortadan kalkmasına yol açacağına ilişkin bakanlık görüşüne karşılık Mahkeme şu değerlendirmede bulunmuştur:

“AİHM tarafından başvuru lehine tazminata hükmedilmiş ise de bu durum başvuru kusurundan oluşmuş mağduriyetinin tam olarak giderildiğini göstermemektedir. Birincisi İdare Mahkemesi, başvuru kusurundan uğradığı zararlar ilgili herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Başvuru kusurundan yaralanması nedeniyle ne kadar zarara uğradığını değerlendirmek İdare Mahkemesinin görevi içindedir. Zararlar ilgili değerlendirmenin AİHM kararında yapıldığından hareketle İdare Mahkemesinin bu yükümlülüğünü ifa ettiği sonucuna ulaşamaz. İkincisi AİHM'in hükmettiği tazminatın başvuru kusurundan uğradığı zararları tam olarak karşılayıp karşılamadığı da bu aşamada bilinmemektedir. Bunu değerlendirmek de derece mahkemesinin görevidir. Ne var ki İdare Mahkemesi -devletin bir kusurunun bulunmadığına hükmettiğinden- başvuru kusurundan uğradığı zararın ne kadar olduğu ve AİHM'in hükmettiği tazminatın bu zararları karşılayıp karşılamadığı hususuyla ilgili bir değerlendirme yapmamıştır. Bu koşullarda başvuru kusurundan mağdur statüsünün devam ettiğine karar verilmesi gerekir.” (par. 60)

Bu kararlarda, idari yargıda toplantı ve gösteri yürüyüşünün sadece kanunda belirtilen koşulları taşıması durumunda davacının kendi kusuru nedeniyle tazminat talebini reddetme veya indirme yönünde kararlar verildiği anlaşılmaktadır. Oysa örneğin belirlenen yerler dışında toplantı yapılması, bildirimde bulunulmamış olması, yasaklama kararına aykırı olması, hatta barışçıl bir eylem olmaması durumunda müdahale sırasında bir kişiye zarar verilmesi durumunda kişinin sadece bu toplantıya katılmış olması kusurlu olduğu anlamına gelmeyecektir.

10 Ekim Katliamı'na ilişkin başvurular ise -diğerlerinden farklı olarak-, “bombalı saldırı gerçekleştirileceğine dair gerçek ve yakın bir riskin varlığına rağmen bu riskten haberdar olan kamu makamlarının sahip oldukları yetkiler kapsamında ve makul ölçüler çerçevesinde riskin gerçekleşmesini önlemek için gerekli önlemleri almadığına” yönelik iddiaların idare mahkemelerinde dikkate alınmaksızın kusursuz sorumluluğa hükmedilmesine ilişkindir. Davalarda İçişleri Bakanlığı tarafından görevlendirilen başmüfettişler tarafından hazırlanan raporda bazı ihmallerden söz edilmesine karşılık mahkemeler bu iddiaları dikkate almamıştır.⁴⁵ Mahkeme'nin değerlendirmesine göre, “Toplumun genelinin yaşamını tehdit eden gerçek ve yakın bir tehlikenin varlığının bilindiği ya da bilinmesi gerektiği bir durumda kamu makamlarının makul ölçüler çerçevesinde ve bu tehlikenin gerçekleşmesini önleyebilecek şekilde önlemler almadığı iddiasıyla açılan bir tam yargı davasında olayın kamu makamlarının kusuruyla meydana geldiğine yönelik iddia konusunda herhangi bir inceleme yapılmadan meselenin kusursuz sorumluluk çerçevesinde ele alınması, yaşam hakkıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlaline neden olabilir. Zira genel anlamda kusura dayanan ihlali tespit edip buna göre giderim sağlayabilecek ve benzer olaylarda idari mercilerce alınabilecek tedbirlerin neler olduğunu ortaya koyabilecek nitelikte olduğu için etkili olan tam yargı davası yolu, kusur değerlendirilmesi yapılmadığı için bir olayda etkili olmamış ve davacıya başarı şansı sunmamış olur”.⁴⁶

45 Bu başvurularla ilgili olmamakla birlikte, Danıştay'ın Temmuz 2021'de verdiği kararında da bu raporları zikretmekle birlikte görevlendirilen polis sayısına göre hizmet kusuru bulunmadığı sonucuna vardığını ve bu incelemenin de yeterli olmadığını belirtmek gerekir.

46 Ali Hıdır Tekin, B. No: 2018/35243, 15/9/2021, § 49, Mehmet Elmascan, par. 46.

Bu açıdan, idarenin hizmet kusurunun saptanmasından kaçınılması da cezasızlığın özel bir görünümü niteliğindedir ve kararın önemli yanı kusursuz sorumluluğa dayanarak ödenen tazminatın mağdur sıfatını kaldırmadığı değerlendirmesidir.⁴⁷ Mahkeme'ye göre, doğrudan sosyal risk ilkesine başvurularak karar verilmesi “somut olayda yaşamı koruma yükümlülüğünün ihlal edilip edilmediği hususunda herhangi bir kanaati ifade” etmediği için bireysel başvuru açısından mağdur sıfatı devam etmektedir.

47 Bu iddialara ilişkin tüm kararlarda aynı yönde değerlendirme yapılmıştır. *Ali Hıdır Tekin*, par. 44-45.

SONUÇ

Türkiye’de son yıllarda en çok daralan haklardan biri olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, hem yasaklama kararları, hem de barışçıl toplanmalara ölçsüz müdahaleler yoluyla sınırlanmaktadır. Bu kadar yoğun sınırlama ve müdahalelere karşı etkili bir başvuru yolunun varlığı son derece önemli bir güvence niteliğindedir ve sadece bu müdahalelerin değil, bu karar ve uygulamalara karşı yargısal yolların etkililiğinin de tartışılması gerekir. Bir temel hak ve özgürlüğün ihlaline yönelik iddialarda bir denetim yolunun etkili başvuru yolu olabilmesi için hem mevzuattaki düzenlemeler ışığında teorik olarak, hem de uygulamada etkili olması gerekir. Mevzuat incelenirken hem ihlal iddiasını taşıyan işlem veya uygulama konusundaki idari usuller, hem de yargılama usulündeki kurallar dikkate alınmalıdır.

Etkili başvuru hakkı bakımından yasaklama kararları çok yaygın bir uygulama olmasına ve toplantı ve gösteri yürüyüşüne ağır bir müdahale olmasına rağmen idari yargıda yürütmenin durdurulması kurumu etkili bir denetim mekanizması olmaktan uzaktır. Belirli bir gösterinin yasaklanmasına ilişkin kararların bir gün öncesinde alınabilmesi, genel yasaklama kararlarının alınmasında ise idare açısından bir süre sınırlaması olmaması nedeniyle bir etkinliğin hemen öncesinde alınabilmesine karşılık idari yargıda açılan davalarda yürütmenin durdurulmasının bu kadar hızlı alınması çok güçtür. Her ne kadar idarenin savunması alınmadan geçici yürütmenin durdurulması kararı verilebilecekse de bu kadar kısa süre içerisinde ilk inceleme yapıp karar yazılmasını güçlüğüne yanı sıra, yasaklama kararlarının sadece kanundaki sebeplerin sayılması yoluyla alınması nedeniyle mahkemeler hukuka aykırılık değerlendirmesi yapmak için idarenin savunmasını bekleme yolunu tercih etmektedir. Diğer yandan, hafta sonu ve mesai saatlerinde inceleme yapılamaması, bilgi-belgelerin idarenin elinde olması, idari yargıda hakim başına düşen dava sayısı gibi yapısal etkenler de yürütmenin durdurulması kurumunun etkili olmasını güçleştiren unsurlardır. İncelenen dosyalarda da içerik itibarıyla hak ve özgürlük odaklı bir inceleme yapılmadığı, güvenlikçi ve idarenin takdir yetkisine vurgu yapan bir yaklaşımla ölçülülük, hakkın özüne dokunma ve demokratik bir toplumda gerekli olma gibi unsurların kararlarda yeterince incelenmediği, hatta izne bağlama gibi Anayasa’ya aykırı kararların bile bu açıdan incelenmediği, iptal kararı verilen sınırlı durumda ise bulunan tek bir karar dışında toplantı tarihinden sonra karar verildiği görülmektedir. Bu açılardan, yasaklama kararlarına karşı idari yargının etkili bir başvuru yolu olduğunu söylemek mümkün değildir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı bakımından etkili başvuru yolu konusunda bir diğer sorun da toplantılara kolluk müdahalesi sırasında kötü muamele edilmesi durumunda açılan tam yargı davalarıdır. Bu davalar teorik olarak etkili ve ceza yargılamalarını tamamlayıcı nitelikte olabilecekse de uygulamada bu davaların etkili bir başvuru yolu olmayabildiği görülmektedir. AYM’nin çeşitli ihlal kararlarından da anlaşılan bu durum, bildirim yapılmaksızın gerçekleştirilen bir toplantı ve gösteri yürüyüşü olması durumunda davacının –gösteri barışçıl olsa bile veya doğrudan davacının zarara kendi kusuruyla yol açtığı somut delillerle ispatlanmasa da- salt bu toplantıya katılması nedeniyle kusurlu olduğu gerekçesiyle tazminata hükmedilmemesi veya tazminatta indirime gidilmesinden kaynaklanır. Etkili inceleme yapılmayan bir başka durum da 10 Ekim Katliamı’nda olduğu gibi toplantı sırasında gerçekleşen terör eyleminde idarenin kusuru tartışılmaksızın kusursuz sorumluluğa gidilmesidir. Bu iki durumda da idari yargı etkili bir başvuru yolu olma niteliğine sahip değildir.

BARIŞÇIL TOPLANTI VE GÖSTERİ HAKKI İZLEME RAPORU

2021

ESHİD
Eşit Haklar
İçin
İzleme Derneği

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
Gümüşsuyu Mah. Ağa Çırağı Sok. No:7
Pamir Apt. D:1
Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 293 63 77
www.esithaklar.org
email: esithaklar@gmail.com
info@esithaklar.org